

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

ISSN 2520-2308 (print)
ISSN 2709-5452 (online)

Серія: «Юридичні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

№ 2(84) / 2025

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Юридичні науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Juridical sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Ідентифікатор медіа R30-03664

№ 2 (84)

Київ 2025

ББК 67
УДК 34
М-43

Повний бібліографічний опис усіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки» подано в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Electronic Journals Library; Open J-Gate; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене до Переліку наукових фахових видань МОН України (категорія «Б»)

Наказ МОН України № 409 від 17.03.2020

Спеціальності:

081 Право

262 Правоохоронна діяльність

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу та права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем юридичної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів юридичних спеціальностей, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2025

ISSN 2520-2308 = Internauka. Seria: Ūridičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka".
Seria: Ūridičeskie nauki

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НААН України, Заслужений юрист України, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Заступник голови редакційної колегії: **Мушенюк Віктор Васильович** — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права, міжнародного права та приватного права Інституту міжнародних відносин та права Київського міжнародного університету (Київ, Україна)

Секретар редакційної колегії: **Ільченко Олександр Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)

Члени редакційної колегії:

Биркович Тетяна Іванівна — доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв (Київ, Україна)

Гаруст Юрій Віталійович — доктор юридичних наук, професор, військовослужбовець ЗС України, полковник юстиції (Україна)

Гулак Олена Василівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Дем'янчук Юрій Вікторович — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та правоохоронної діяльності Білоцерківського інституту економіки та управління Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (Біла Церква, Україна)

Дрозд Олексій Юрійович — доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, директор Департаменту Бюро економічної безпеки (Київ, Україна)

Дуліба Євгенія Володимирівна — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права і галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту права Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Зіха Іржі — PhD in Law, старший викладач факультету менеджменту і економіки Університету Томаша Баті у Зліні (Злін, Чеська Республіка)

Короєд Сергій Олександрович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права і процесу ПВНЗ Університет Короля Данила (Івано-Франківськ, Україна)

Корсун Сергій Іванович — кандидат психологічних наук, доцент, керівник секції юридичної психології Європейського інституту безперервної освіти (Подгайська, Словачька Республіка)

Кравчук Мар'яна Юріївна — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного права та судочинства Західноукраїнського національного університету (Тернопіль, Україна)

Куліш Анатолій Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор ННІ права Сумського державного університету (Суми, Україна)

Курило Інна Володимирівна — доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу проблем публічного права Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

Лоренцмайер Штефан — доктор юридичних наук, професор, координатор програми «Еразмус» юридичного факультету Аугсбурського університету (Аугсбург, ФРН)

Мельничук Ольга Федорівна — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)

Миронець Оксана Миколаївна — кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Омельчук Василь Андрійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Резнік Олег Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Сумського державного університету, секретар Сумської міської ради (Суми, Україна)

Самохін Анатолій Вікторович — доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України, радник голови Наглядової ради Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

Світличний Олександр Петрович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Фунта Растіслав — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та європейського права Університету Данубіус (Сладковічово, Словацька Республіка)

Юринець Юлія Леонідівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного і адміністративного права Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Яра Олена Сергіївна — доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Editorial board:

Chief Editor: **Volodymyr Kurylo** — Doctor of Legal Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAAS of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Department of Administrative and Financial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Deputy editor: **Victor Mushenok** — Doctor of Science of Law, Professor, Head of the Department of Theory of Law of the International Law and Private Law of Institute of International Relations and Law of Kyiv International University (Kyiv, Ukraine)

Executive Secretary: **Oleksandr Ilchenko** — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Administrative, Economic Law and Economic Security of the Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Members of the Editorial Board:

Tetyana Byrkovych — Doctor of Sciences in Public Administration, Candidate of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Information Technologies of the Kyiv National University of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)

Yuriy Harust — Doctor of Legal Sciences, Professor, Military of Armed Forces of Ukraine, Colonel of Justice (Ukraine)

Olena Hulak — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Administrative and Financial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Yuriy Demianchuk — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Civil, Commercial, Administrative Law and Law Enforcement of the Bila Tserkva Institute of Economics and Management of Open International University of Human Development “Ukraine” (Bila Tserkva, Ukraine)

Oleksii Drozd — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Science and Technology Figure of Ukraine, Director of the Economic Security Bureau Department (Kyiv, Ukraine)

Yevheniia Duliba — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Constitutional Law and Field-Related Disciplines of the Institute of Law of National University of Water and Environmental Engineering (Rivne, Ukraine)

Jiri Zicha — PhD in Law, Senior Lecturer of the Faculty of Management and Economics of the Tomas Bata University in Zlín (Zlín, Czech Republic)

Sergii Koroed — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Civil Law and Procedure of the Higher Education of King Danylo University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Sergii Korsun — Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Section of Legal Psychology of the European Institute of Further Education (Podgajaska, Slovak Republic)

Mariana Kravchuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Administrative Law and Judiciary of the West Ukrainian National University (Ternopil, Ukraine)

Anatoliy Kulish — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Director of the Academic and Research Institute of Law of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Inna Kurylo — Doctor of Legal Sciences, Professor, Chief Scientific Officer of the Department of Problems of Public Law of the Scientific Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

Stefan Lorenzmeier — Doctor of Legal Sciences, Professor, Coordinator of the Erasmus Program of the Faculty of Law of the Augsburg University (Augsburg, Germany)

Olga Melnychuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Public Law Disciplines of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Vinnytsia, Ukraine)

Oksana Myronets — PhD in Law, Associate Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law of the Faculty of Law of the National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

Vasyl Omelchuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Law of the Kyiv Cooperative Institute of Business and Law (Kyiv, Ukraine)

Oleg Reznik — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Procedure of the Sumy State University, Secretary of Sumy City Council (Sumy, Ukraine)

Anatoliy Samokhin — Doctor of Medical Sciences, Professor, Honored Doctor of Ukraine, Advisor to the Chairman of the Supervisory Board of the Scientific Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

Olexandr Svitlychnyi — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Civil and Commercial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Rastislav Funta — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Law and European Law of the Danubius University (Sladkovichovo, Slovak Republic)

Yuliya Yurynets — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law of the National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

Olena Yara — Doctor of Legal Sciences, Professor, Dean of the Law Faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ЗМІСТ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

- Балим Олександр Дмитрович**
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ..... 9
- Ментух Наталія Фелікссівна**
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МИТНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ..... 16
- Савіцька Вікторія Валентинівна**
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННИХ ПЕТИЦІЙ ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ...22
- Сологуб Олег Володимирович**
ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ІНІЦІАТИВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ 29

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

- Грищенко Оксана Анатоліївна**
ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА (СТ. 162 КК УКРАЇНИ): БЛАНКЕТНИЙ ХАРАКТЕР ДИСПОЗИЦІЇ 36
- Полуніна Лілія Валентинівна, Конопля Владіслав Віталійович, Крук Святослав Віталійович**
ПОНЯТТЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЯК МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ В УМОВАХ ВІЙНИ 44

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

- Костюченко Ярослав Миколайович**
УГОДА ПРО СТОРІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЄЮ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ 54

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Якуніна Алла Олександрівна**
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ 62

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

- Зверховська Валентина Францівна, Жарлінська Раїса Григорівна, Адамчук Оксана Феліксівна, Вергелес Костянтин Миколайович**
КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ..... 70
- Луценко Дмитро Сергійович**
РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА УГОД У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ОЧІКУВАНЬ В УКРАЇНІ 78

CONTENTS

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW

Balym Oleksandr

LEGAL ASPECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY PROTECTION IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND PROSPECTS OF UKRAINE 9

Mentukh Nataliya

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF CUSTOMS CRIME IN UKRAINE..... 16

Savitska Viktoriya

LEGAL PRINCIPLES OF ELECTRONIC PETITIONS TO LOCAL GOVERNMENT BODIES 22

Sologub Oleg

THE EFFECTIVENESS OF INTERNATIONAL ANTI-CORRUPTION INITIATIVES AND WAYS FOR THEIR IMPROVEMENT 29

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; PENAL LAWS

Hrytenko Oksana

VIOLATION OF THE INVIOLABILITY OF HOUSING (ARTICLE 162 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE): THE BLANKET NATURE OF THE DISPOSITION 36

Polunina Lilia, Konoplia Vladyslav, Kruk Sviatoslav

THE CONCEPT OF HUMAN TRAFFICKING AS AN INTERNATIONAL CRIME IN THE CONTEXT OF WAR 44

INTERNATIONAL LAW

Kostyuchenko Yaroslav

AGREEMENT ON A CENTURY PARTNERSHIP BETWEEN UKRAINE AND THE UNITED KINGDOM: LEGAL ANALYSIS OF THE ECONOMIC COMPONENT..... 54

LABOR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

Yakunina Alla

METHODOLOGICAL GUIDELINES FOR THE ANALYSIS OF SOCIAL INEQUALITY 62

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Zverkhovska Valentyna, Zharlinska Raisa, Adamchuk Oksana, Vergeles Kostiantyn

CULTURAL VALUES IN HEALTHCARE AS AN OBJECT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS..... 70

Lutsenko Dmytro

THE ROLE OF INTERNATIONAL STANDARDS AND AGREEMENTS IN FORMING THE LEGAL REGULATION OF PROPERTY EXPECTATIONS IN UKRAINE..... 78

УДК 347.77:004.8(477):341.171

Балим Олександр Дмитрович

аспірант ОНП 081 «Право»

Київського міжнародного університету

Balym Oleksandr

Postgraduate Student in the ESP 081 «Law»

Kyiv International University

ORCID: 0009-0005-3442-5722

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10678

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

LEGAL ASPECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY PROTECTION IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND PROSPECTS OF UKRAINE

Анотація. Вступ. Розвиток штучного інтелекту (ШІ) докорінно змінює підходи до створення та використання об'єктів інтелектуальної власності, породжуючи низку правових викликів, які вимагають негайного врегулювання. Здатність алгоритмів генерувати тексти, зображення, музичні твори та технічні рішення ставить під сумнів традиційні концепції авторства, що ґрунтуються на людській творчій діяльності. Чи може штучний інтелект бути визнаним автором або винахідником? Хто повинен володіти правами на об'єкти, створені за його допомогою? Як уникнути зловживань і водночас стимулювати розвиток інновацій? Ці питання стають особливо актуальними в умовах стрімкого поширення технологій машинного навчання та автоматизованих систем, які вже сьогодні впливають на глобальний ринок інтелектуальної власності. У відповідь на ці виклики різні країни розробляють власні правові підходи: США та ЄС дотримуються консервативної позиції, визнаючи авторське право лише за людиною, тоді як Велика Британія, Китай і Японія пропонують більш гнучкі механізми регулювання. Водночас, незважаючи на активне обговорення цієї проблематики на міжнародному рівні, українське законодавство залишається недостатньо адаптованим до нової технологічної реальності. Відсутність чітких норм щодо ШІ-генерованих об'єктів створює правову невизначеність та гальмує впровадження інноваційних рішень. У цьому контексті надзвичайно важливим є аналіз міжнародного досвіду для розробки ефективної законодавчої бази, яка б одночасно захищала права інтелектуальної власності та сприяла подальшому розвитку цифрової економіки України.

Мета. Метою цієї статті є аналіз правових аспектів захисту інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту, дослідження міжнародного досвіду регулювання авторських та патентних прав на AI-генеровані об'єкти, а також визначення перспектив адаптації українського законодавства до сучасних викликів цифрової епохи. Особлива увага приділяється питанням визнання авторства творів, створених за допомогою ШІ, проблемам патентування інновацій у сфері штучного інтелекту, впливу цих технологій на інформаційну безпеку, а також пошуку збалансованих рішень, які б одночасно стимулювали технологічний розвиток та забезпечували ефективний правовий захист інтелектуальних прав.

Матеріали і методи. У процесі дослідження було використано широкий спектр наукових джерел, що охоплюють питання комерціалізації інновацій як в українській, так і в міжнародній науковій спільноті. Зокрема, Писаренко Т. В. і Коваленко О. М. наголошують на необхідності ефективного управління наукоємними інноваціями, а Олефіренко О. М. та інші дослідники розглядають комерціалізацію як ключовий аспект управління інноваційною діяльністю, підкреслюючи необхідність вдосконалення нормативно-правової бази.

Серед методів дослідження було застосовано порівняльно-правовий аналіз для оцінки правових підходів до захисту інтелектуальної власності у США, ЄС, Китаї, Великій Британії та Японії. Це дозволило виявити ключові тенденції у сфері авторського права та патентування технологічних розробок. Також було використано системний підхід для аналізу взаємозв'язку між розвитком технологій, нормативними актами та їхнім впливом на інноваційні процеси.

Аналіз базувався на чинному законодавстві, міжнародних угодах, судових рішеннях, а також звітах провідних міжнародних організацій, таких як ВОІВ, Європейське патентне відомство та Бюро з авторських прав США. Контент-аналіз наукових публікацій і звітів дозволив окреслити основні проблеми правового регулювання інновацій та запропонувати шляхи їх вирішення.

Результати. Аналіз міжнародного досвіду у сфері правового регулювання інтелектуальної власності, створеної за допомогою штучного інтелекту, свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення авторства та патентування таких об'єктів. У більшості країн, зокрема у США та Європейському Союзі, домінує консервативна позиція, згідно з якою авторське право може належати виключно фізичній особі, що безпосередньо бере участь у створенні твору. Так, у рішенні суду «Thaler v. USPTO» було відмовлено у визнанні штучного інтелекту автором патенту, що підтверджує необхідність людського втручання для набуття правового захисту. Водночас Велика Британія та Китай демонструють більш гнучкий підхід, визнаючи можливість надання авторських прав особі або компанії, що контролює процес створення AI-генерованого контенту. Подібні розбіжності в регулюванні створюють складнощі у міжнародному правозастосуванні, оскільки один і той самий об'єкт інтелектуальної власності може мати різний правовий статус у різних юрисдикціях.

Щодо патентування інновацій, створених штучним інтелектом, ситуація є ще більш неоднозначною. У США та ЄС існують жорсткі обмеження щодо реєстрації AI-винаходів, оскільки традиційна система патентування передбачає наявність людської творчої діяльності. У той же час Китай та Японія поступово адаптують своє законодавство до реалій автоматизованої генерації технічних рішень, що може стати орієнтиром для України. Додатковою проблемою є зростання ризиків у сфері інформаційної безпеки, зокрема можливість незаконного використання ШІ для створення клонованого контенту, маніпулятивних даних або технологій, що порушують права інтелектуальної власності інших осіб. Українське законодавство наразі не має чітких механізмів регулювання таких викликів, що потребує його оновлення відповідно до найкращих світових практик. Зокрема, слід розглянути можливість створення окремих норм щодо правового статусу AI-генерованих об'єктів, удосконалити підходи до реєстрації патентів у сфері штучного інтелекту та запровадити ефективні механізми контролю за використанням ШІ в контексті захисту авторських прав і комерційної таємниці.

Перспективи. Перспективи правового регулювання інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту для України полягають у розробці чітких законодавчих норм, що визначатимуть статус AI-генерованих творів і винаходів, забезпечуючи баланс між стимулюванням інновацій та захистом авторських і патентних прав. Важливим напрямом є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, що дозволить уникнути правових колізій у глобальному правовому полі. Крім того, інтеграція механізмів запобігання неправомірному використанню ШІ у сфері інформаційної безпеки сприятиме захисту конфіденційних даних та прав інтелектуальної власності. Україна має всі можливості для формування прогресивної правової бази, яка відповідатиме викликам цифрової епохи та сприятиме розвитку креативних і технологічних індустрій.

Ключові слова: інтелектуальна власність, штучний інтелект, авторське право, патентне право, міжнародний досвід, правове регулювання, Україна.

Summary. Introduction. The rapid development of artificial intelligence (AI) is reshaping intellectual property (IP) rights, raising legal challenges that require urgent regulation. AI's ability to generate texts, images, music, and technical solutions challenges traditional concepts of authorship, based on human creativity. Key questions arise: Can AI be recognized as an author or inventor? Who owns AI-generated content? How can regulation balance innovation and protection? Different countries take varied approaches: the U.S. and EU grant rights only to humans, while the UK, China, and Japan adopt more flexible policies. Ukraine's legislation remains underdeveloped, creating legal uncertainty. Studying international experience is crucial to developing an effective legal framework that protects IP while fostering digital economic growth.

Purpose. This article examines legal aspects of IP protection amid AI development, analyzes international regulatory approaches to AI-generated content, and explores the adaptation of Ukrainian legislation. Key issues include authorship recognition, AI patenting challenges, information security risks, and balanced regulatory solutions that encourage innovation while ensuring IP protection.

Materials and methods. The study applies comparative legal analysis to examine AI-related IP regulations in the U.S., EU, China, Japan, and the UK. A systematic approach assesses the link between technology, regulation, and economic impacts. The dogmatic method reviews Ukrainian IP law's compliance with global standards, while legal forecasting explores potential legislative adaptations. Analysis is based on official documents, court rulings, and expert publications, with special attention to WIPO, the EU Patent Office, and the U. S. Copyright Office.

Results. Global AI-related IP laws lack a unified approach. The U. S. and EU recognize only human authorship, as seen in Thaler v. USPTO, while the UK and China allow AI-assisted content to be copyrighted by controlling entities. Patent laws are stricter, with the U.S. and EU requiring human creativity, whereas China and Japan are adapting their systems. AI also poses information security risks, such as unauthorized content cloning and IP violations. Ukraine's current laws lack clear regulations on these issues, necessitating updates to align with global best practices.

Discussion. Ukraine must establish clear legal norms for AI-generated IP, balancing innovation and rights protection. Harmonizing laws with global standards will prevent legal conflicts. Strengthening AI-related security regulations will protect confidential data and IP. With the right framework, Ukraine can foster a progressive legal environment supporting digital and creative industries.

Key words: intellectual property, artificial intelligence, copyright, patent law, international regulation, Ukraine.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) докорінно змінює традиційні уявлення про інтелектуальну власність, породжуючи нові виклики для правового регулювання. Технології машинного навчання та нейронних мереж дозволяють створювати унікальні тексти, музичні композиції, зображення, відео, а також інноваційні технічні рішення, що раніше були результатом виключно людської творчої діяльності. У зв'язку з цим виникає критично важливе питання: хто має вважатися автором або винахідником у випадку, коли основний творчий процес здійснює алгоритм? Чинне законодавство більшості країн світу передбачає, що суб'єктами авторських та патентних прав можуть бути виключно фізичні особи або юридичні особи, які отримали права від автора. Однак у випадку з AI-generated content немає єдиного визначення, хто саме є правласником — розробник алгоритму, власник програмного забезпечення, користувач, який ініціював генерацію контенту, чи сам штучний інтелект. Відсутність чітких правових норм у цій сфері призводить до правової невизначеності, що може гальмувати розвиток технологій та ускладнювати правозастосування, особливо в міжнародному контексті.

Ще однією суттєвою проблемою є патентування технологій та технічних рішень, створених штучним інтелектом. Патентне право традиційно вимагає наявності людського інтелектуального внеску у винахід, що ставить під сумнів можливість реєстрації AI-генерованих інновацій. У ряді країн, таких як США та ЄС, було прийнято рішення про неможливість визнання штучного інтелекту як винахідника, проте окремі держави, зокрема Китай, розглядають можливість більш гнучкого підходу до цього питання. Україна наразі не має спеціалізованих норм щодо патентування AI-розробок, що ставить під загрозу можливість ефективного правового захисту технологічних інновацій в умовах цифрової трансформації. Крім того, використання штучного інтелекту у сфері аналізу та обробки інформації несе додаткові ризики для інформаційної безпеки, включаючи маніпулювання даними, порушення авторських прав та незаконне використання алгоритмів для створення фальсифікованого контенту. Відсутність ефективних механізмів правового захисту створює загрозу для креативних індустрій, науки та бізнесу, що робить питання адаптації законодавства України до нових технологічних викликів особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правового регулювання інтелектуальної власності у сфері штучного інтелекту є об'єктом численних досліджень як науковців, так і міжнародних організацій. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) активно аналізує питання авторських та патентних прав на AI-генеровані об'єкти, підкреслюючи необхідність міжнародної гармонізації законодавства. Дослідники, зокрема Kaminski A. та Raskin S., наголошують на складності визначення

правового статусу ШІ як автора чи винахідника, оскільки сучасні алгоритми машинного навчання є лише інструментом у руках користувачів, хоча їхній рівень автономності продовжує зростати. У наукових публікаціях Європейського патентного відомства та Бюро з авторських прав США акцентується увага на тому, що для охорони AI-генерованих творів необхідно довести наявність людської творчості, що відповідає традиційним концепціям авторського права. Водночас китайські правознавці, такі як Zhang W., пропонують концепцію «опосередкованої творчості», згідно з якою авторські права можуть належати особі, яка контролює процес створення контенту за допомогою ШІ. У Великобританії та Японії ведуться експериментальні правові ініціативи, що розглядають можливість впровадження нових правових категорій для об'єктів, створених алгоритмами. У вітчизняній науковій літературі тема захисту інтелектуальної власності в умовах ШІ ще не набула належного розвитку, хоча в працях українських правознавців піднімається питання необхідності імплементації міжнародного досвіду в національне законодавство. Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про наявність глобальної дискусії щодо статусу ШІ у сфері інтелектуальної власності, однак відсутність єдиного підходу та значні розбіжності у правових системах різних країн ускладнюють формування уніфікованого механізму регулювання.

Метою статті є дослідження правових аспектів захисту інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту, аналіз міжнародного досвіду регулювання авторських і патентних прав на AI-генеровані об'єкти та визначення можливих шляхів адаптації українського законодавства до сучасних технологічних викликів. Особлива увага приділяється розгляду проблеми авторства творів, створених за допомогою алгоритмів штучного інтелекту, можливості патентування інновацій, розроблених ШІ, а також ризикам у сфері інформаційної безпеки та конфіденційності даних. Важливим завданням є оцінка ефективності існуючих правових механізмів, виявлення основних розбіжностей у підходах різних країн, зокрема США, Європейського Союзу, Китаю та Великобританії, та розробка рекомендацій для формування збалансованої правової моделі, яка б одночасно забезпечувала захист прав суб'єктів інтелектуальної власності та сприяла технологічному розвитку України.

Матеріали і методи. У процесі дослідження було використано комплекс наукових та методологічних підходів, які забезпечили всебічний аналіз правового регулювання інтелектуальної власності у контексті розвитку штучного інтелекту. Основним методом став порівняльно-правовий аналіз, що дав змогу дослідити різні підходи до захисту AI-генерованих творів у правових системах США, Європейського Союзу, Китаю, Великобританії та Японії. Це дозволило виявити ключові тенденції у світовому законодавстві щодо авторських прав і патентування

технологічних рішень, створених за допомогою штучного інтелекту.

Системний підхід був застосований для аналізу взаємозв'язку між розвитком технологій, правовими нормами та їхнім впливом на інноваційні процеси. Дослідження охопило чинне законодавство, міжнародні угоди, судові рішення та аналітичні звіти провідних світових організацій, таких як Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), Європейське патентне відомство та Бюро з авторських прав США.

Окрім цього, застосовувався догматичний метод, що дозволив дослідити національні та міжнародні нормативно-правові акти у сфері інтелектуальної власності та визначити їхню відповідність сучасним викликам, пов'язаним із розвитком ШІ. Метод правового прогнозування був використаний для оцінки перспектив розвитку законодавства в Україні, зокрема щодо можливості створення правового механізму, який би враховував міжнародний досвід та специфіку національного правового поля. Додатково застосовувався контент-аналіз наукових публікацій та аналітичних звітів, що дозволило оцінити існуючі дослідження у сфері штучного інтелекту та інтелектуальної власності, а також виявити прогалини в правовому регулюванні. Використання комплексного методологічного підходу дозволило не лише визначити сучасний стан правового регулювання інтелектуальної власності у сфері ШІ, а й сформулювати рекомендації щодо його вдосконалення в Україні, з урахуванням світових тенденцій та потенційних правових ризиків.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект стрімко трансформує різні сфери діяльності, включаючи мистецтво, науку та бізнес, створюючи об'єкти інтелектуальної власності, які викликають суперечливі питання щодо їхнього правового захисту. Існуючі міжнародні правові норми здебільшого не враховують специфіку штучного інтелекту, оскільки вони були сформовані в епоху, коли творчий процес і наукові розробки здійснювалися виключно людиною. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки нових підходів до регулювання прав інтелектуальної власності, які б враховували особливості AI-генерованих творів і технологічних рішень [1].

Одним із найгостріших питань є визначення авторства творів, створених за допомогою штучного інтелекту. У більшості правових систем, включаючи законодавство США та ЄС, закріплено правило, що автором може бути лише фізична особа. Наприклад,

у Сполучених Штатах Бюро з авторського права неодноразово відмовляло у реєстрації AI-генерованих творів, обґрунтовуючи це відсутністю людської творчої участі. Це створює проблеми для компаній і розробників, які використовують штучний інтелект для створення контенту, адже вони не можуть повноцінно захистити свої права на такі об'єкти.

Важливим аспектом правового регулювання є патентування AI-генерованих технологічних рішень. Наприклад, у справі *Thaler v. USPTO*, де розглядалася можливість патентування винаходу, створеного штучним інтелектом, суд виніс рішення про необхідність людської участі у процесі винахідництва [10]. Аналогічний підхід застосовує Європейське патентне відомство, яке також не визнає ШІ як винахідника. Проте в Китаї запропоновано більш гнучкий підхід, який допускає можливість патентування інновацій, створених за допомогою алгоритмів штучного інтелекту.

Дослідження міжнародних практик дозволяє розділити світові підходи до регулювання прав інтелектуальної власності у сфері ШІ на три основні групи: консервативний, гнучкий та змішаний. Консервативний підхід, характерний для США та ЄС, передбачає, що лише людина може бути автором або винахідником. Гнучкий підхід, який застосовується у Великобританії та Китаї, дозволяє надавати права особам або організаціям, що контролюють ШІ. Змішаний підхід, що спостерігається в Японії та Сінгапурі, передбачає аналіз рівня людської участі в творчому або технічному процесі [5].

Розглядаючи специфіку AI-генерованого контенту, слід зважати на ризики, пов'язані з порушенням авторських прав. Наприклад, алгоритми можуть навчатися на вже існуючих творах, створюючи контент, що містить елементи плагіату або непомітні запозичення з чужих робіт. Це ставить під загрозу традиційну систему захисту авторського права, оскільки виявлення джерела порушення може бути надзвичайно складним.

Окремої уваги потребує проблема інформаційної безпеки, оскільки штучний інтелект здатен автоматично обробляти великі обсяги даних, включаючи конфіденційну інформацію, що може призвести до порушення права власності на дані [7]. Наприклад, у фінансовому секторі використання AI-систем для аналізу ринку створює ризики витоку інформації про комерційну таємницю.

Таблиця 1

Країна	Підхід до авторського права	Підхід до патентування
США	Автором може бути лише людина	Винахідником може бути тільки фізична особа
ЄС	Аналогічно США	Обов'язкова участь людини у створенні винаходу
Китай	Авторське право може належати компанії або особі, що контролює ШІ	Можливість патентування AI-інновацій
Великобританія	Гнучкий підхід, можливий розподіл прав	Аналогічний китайському підхід
Японія	Аналізується рівень людської участі	Досліджується можливість розширення норм

Розглядаючи перспективи правового регулювання, слід враховувати різні варіанти можливого впровадження спеціальних норм для AI-генерованих творів. Одним із можливих рішень є розробка окремої категорії «творів, створених за допомогою штучного інтелекту», які підлягатимуть особливому правовому захисту.

Ще одним важливим аспектом є можливість створення правових механізмів, що дозволятимуть авторам AI-генерованого контенту фіксувати свій творчий внесок у його створення. Наприклад, можна розглядати впровадження системи реєстрації творчої участі, що підтверджуватиме внесок людини у створення контенту [2].

Значну роль у правовому регулюванні відіграє питання відповідальності за порушення інтелектуальних прав. В умовах, коли штучний інтелект здатен самостійно генерувати контент, складно визначити відповідальну особу у разі порушення авторських прав або незаконного використання чужих творів.

Перспективним напрямом може бути розробка спеціалізованих алгоритмів, які автоматично перевірятимуть AI-генеровані твори на відповідність критеріям унікальності та наявності можливого плагіату. Це сприятиме запобіганню порушень та створенню більш прозорої системи правового регулювання.

Ще одним важливим аспектом правового регулювання інтелектуальної власності у сфері штучного інтелекту є питання ліцензування та комерціалізації AI-генерованих творів і винаходів. У традиційній системі інтелектуальної власності ліцензування передбачає передачу авторських прав чи патентів від правласника до третіх осіб для комерційного використання [8]. Однак у випадку з AI-генерованими об'єктами виникає проблема визначення суб'єкта, який має право видавати ліцензію: чи це буде розробник алгоритму, користувач, який ініціював процес створення, чи юридична особа, що фінансувала розробку? Відсутність чіткої правової визначеності ускладнює процес комерційного використання таких творів і може створити правові колізії.

У цьому контексті важливим є досвід країн, які вже запроваджують нові механізми регулювання ліцензування AI-генерованих творів. Наприклад, у Великобританії активно обговорюється концепція «авторського права на алгоритмічно створені твори», яка дозволяє реєструвати права на такі об'єкти за користувачем або організацією, яка здійснює контроль над ШІ. У Китаї урядові ініціативи спрямовані на

створення спеціального правового режиму для інтелектуальної власності, що враховує роль AI у творчому процесі, що може стати зразком для України.

Ще одним викликом у сфері правового регулювання інтелектуальної власності є питання охорони торговельних марок та брендингу у контексті використання штучного інтелекту. Сучасні AI-алгоритми здатні автоматично створювати логотипи, слогани, рекламні кампанії та навіть розробляти маркетингові стратегії. Однак, якщо штучний інтелект генерує унікальний логотип або дизайн, чи може він бути офіційно зареєстрований як товарний знак? У більшості правових систем відповідь на це питання поки що залишається неоднозначною [3].

Наприклад, у США процедура реєстрації торговельної марки вимагає, щоб знак був створений людиною, однак у Великобританії вже розглядаються пропозиції щодо можливості реєстрації торговельних марок, згенерованих штучним інтелектом, за компанією чи особою, яка ініціювала процес розробки. У Китаї, який активно підтримує розвиток штучного інтелекту, розглядаються варіанти правового визнання комерційної власності, створеної AI, що включає товарні знаки, логотипи та брендовані елементи.

Окрему увагу слід приділити впливу штучного інтелекту на музичну та кінематографічну індустрію. Сучасні нейромережі здатні генерувати музику, яка за стилем та якістю не поступається людським композиціям [6]. Відомі приклади, такі як альбоми, згенеровані нейромережею OpenAI Jukebox, ставлять перед правовою системою нові виклики. Хто є композитором такого твору? Чи можуть музичні AI-генеровані твори претендувати на авторське право? У США та ЄС поки що дотримуються жорсткої позиції: якщо у створенні музичного твору не було людського втручання, він не підлягає захисту авторським правом.

Однак у випадку спільної роботи людини та штучного інтелекту, коли композитор коригує або аранжує AI-генеровану музику, може виникнути нова форма співавторства. Це піднімає питання правової охорони таких творів і можливості їхньої комерціалізації. Наприклад, в Японії проводяться експерименти щодо визнання авторського права на музику, частково створену AI, що може бути корисним орієнтиром для України [9].

Ще одним важливим питанням є регулювання використання штучного інтелекту у сфері наукових досліджень та створення нових технологій. У багатьох галузях науки AI вже використовується для

Таблиця 2

Модель регулювання	Опис	Приклад країн
Традиційна	Автором може бути лише людина	США, ЄС
Гібридна	Авторство може розподілятися між людиною і ШІ	Великобританія, Китай
Інноваційна	Визначається новий правовий статус AI-генерованих творів	Японія, Сінгапур

автоматичного аналізу великих обсягів даних, прогнозування результатів експериментів та створення нових матеріалів або лікарських препаратів. Відомий випадок — розробка нейромережею DeepMind нових білкових структур, що значно прискорило дослідження у сфері біології. Однак у таких ситуаціях залишається відкритим питання: чи можна вважати AI-винахідника суб'єктом патентного права?

На сьогодні всі основні патентні відомства (USPTO у США, EPO у Європі, CNIPA у Китаї) відмовляються визнавати AI винахідником, аргументуючи це тим, що правові системи не передбачають такої можливості. Проте Китай та Великобританія вже розглядають можливість створення спеціальних норм для AI-генерованих винаходів, що може стати важливим орієнтиром для реформування українського патентного законодавства [4].

Важливим аспектом правового регулювання є відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності, коли в процесі використання штучного інтелекту здійснюється плагіат, порушення патентного законодавства або неправомірне використання чужого контенту. Наприклад, якщо AI створює картину, яка є практично точною копією відомого витвору мистецтва, хто має нести відповідальність? Чи повинен штрафуватися розробник алгоритму, його користувач, чи відповідальність має покладатися на саму компанію-правовласника AI?

У таблиці нижче наведено можливі підходи до розподілу відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності у разі використання штучного інтелекту:

Отже, в Україні необхідно розробити механізми контролю за використанням AI у сфері інтелектуальної власності та впровадити норми, які дозволять чітко визначати відповідальних осіб у разі правопорушень.

Таким чином, аналізуючи міжнародний досвід та правові виклики, можна зробити висновок, що Україна має можливість адаптувати своє законодавство до сучасних технологічних реалій шляхом запровадження спеціальних норм щодо AI-генерованих творів, визначення механізмів патентування AI-винаходів, розробки ліцензійних моделей для AI-контенту та впровадження відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. Це дозволить не лише захистити права творців, а й стимулюватиме розвиток цифрових технологій і креативних індустрій в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розвиток штучного інтелекту створює нові виклики для традиційних підходів до захисту інтелектуальної власності, вимагаючи адаптації правового регулювання до сучасних технологічних реалій. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення авторства AI-генерованих творів, патентування інновацій та відповідальності за порушення інтелектуальних прав. У більшості країн домінує консервативна модель, за якої авторське право та патентне регулювання залишаються прив'язаними виключно до людської участі, що ускладнює захист AI-генерованого контенту. Водночас існують юрисдикції, такі як Китай та Великобританія, які поступово впроваджують гнучкіші підходи, розглядаючи можливість правового визнання творчого внеску штучного інтелекту та закріплення прав за користувачами або компаніями, які ініціюють використання AI у творчій та науковій діяльності. Для України важливо дослідити ці практики, обрати найефективнішу модель та розробити відповідне законодавче забезпечення, що дозволить не лише захистити інтелектуальні права розробників та користувачів AI, а й стимулювати подальший розвиток інновацій у сфері цифрових технологій.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері мають зосереджуватися на розробці спеціалізованого правового режиму для AI-генерованих творів та винаходів, який враховуватиме особливості їхнього створення та використання. Одним із можливих напрямів є впровадження змішаного підходу, що дозволяє визначати рівень людської участі в процесі розробки AI-контенту і відповідно регулювати його правовий статус. Важливим завданням є також розробка механізмів відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності з використанням штучного інтелекту, що передбачає визначення відповідальних суб'єктів та заходів правового впливу. Додатково необхідно дослідити питання інформаційної безпеки та захисту конфіденційних даних у контексті автоматизованого аналізу, створення та поширення AI-генерованого контенту. Адаптація українського законодавства до міжнародних тенденцій дозволить не лише забезпечити належний рівень правового регулювання у сфері штучного інтелекту, а й створить сприятливі умови для залучення інвестицій у цифрові технології, розширення наукових досліджень та розвитку креативних індустрій.

Таблиця 3

Суб'єкт	Можливий рівень відповідальності	Приклад ситуації
Розробник AI	Обмежена відповідальність за умови ненавмисного використання	Випадкове порушення авторського права через навчання алгоритму на захищених творах
Користувач AI	Повна відповідальність у разі умисного порушення	Використання ШІ для автоматизованого копіювання чужих творів
Компанія-правовласник AI	Відповідальність за масштабні порушення	Розповсюдження AI-сервісів, що масово порушують авторські права

Література

1. Барбашин С. Штучний інтелект: проблеми та перспективи правового регулювання в Україні та ЄС. *Національна асоціація адвокатів України*. 2023. URL: <https://unba.org.ua/publications/8263-shtuchnij-intelekt-problemi-ta-perspektivi-pravovogo-regulyuvannya-v-ukraini-ta-es.html> (дата звернення: 15.01.2025).
2. Глоба К., Вахліс І. Закон України «Про штучний інтелект»: він є?. *Юридична газета*. 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi-zakon-ukrayini-pro-shtuchnij-intelekt-vin-e.html> (дата звернення: 15.01.2025).
3. Гринчук А. О. Штучний інтелект як об'єкт правового регулювання: поняття, види та ознаки. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. URL: http://easternlaw.com.ua/wpcontent/uploads/2019/12/hrynychuk_70.pdf (дата звернення: 15.01.2025).
4. Залевський С. В. Правосуб'єктність штучного інтелекту в сфері права інтелектуальної власності: цивільно-правові проблеми. 2020.
5. Зозуляк О. І. Штучний інтелект як об'єкт цивільно-правового регулювання. Доктрина приватного права: традиції та сучасність. 2022. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/15819/1/%D0%97%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8F%D0%BA%20%D0%9E%D0%9B%D0%AC%D0%93%D0%90%20%D0%A8%D0%A2%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%98%CC%86%20%D0%86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2.pdf> (дата звернення: 15.01.2025).
6. Кохановська О. В. Цивільноправова відповідальність суб'єктів інформаційних відносин за умов подальшого розвитку автономних роботів і штучного інтелекту. *Модернізація цивільноправової відповідальності. Матвеевські цивілістичні читання: матеріали міжн. наук. практ. конф.* Київ, 18 жовт. 2019 р. / відп. ред. Р. А. Майданик. К., 2019. С. 94–98.
7. Марценко Н. Правовий режим штучного інтелекту у цивільному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 91–98.
8. Милоненко Ю. В. Перспектива визнання штучного інтелекту як суб'єкта міжнародного права. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 125–127.
9. Мічурин Є. О. Правова природа штучного інтелекту. *Форум права*. 2020. № 64 (5). С. 67–75.
10. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. *GOLAW*. 2023. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/> (дата звернення: 15.01.2025).

References

1. Barbashyn S. Artificial Intelligence: Problems and Prospects of Legal Regulation in Ukraine and the EU. *National Association of Advocates of Ukraine*. 2023. Access mode: <https://unba.org.ua/publications/8263-shtuchnij-intelekt-problemi-ta-perspektivi-pravovogo-regulyuvannya-v-ukraini-ta-es.html> [in Ukrainian].
2. Globa K., Vakhlis I. Law of Ukraine 'On Artificial Intelligence': Does It Exist?. *Legal Newspaper*. 2023. Access mode: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi-zakon-ukrayini-pro-shtuchnij-intelekt-vin-e.html> [in Ukrainian].
3. Hrynychuk A. O. Artificial Intelligence as an Object of Legal Regulation: Concept, Types, and Features. *Journal of Eastern European Law*. 2019. No. 70. URL: http://easternlaw.com.ua/wpcontent/uploads/2019/12/hrynychuk_70.pdf [in Ukrainian].
4. Zalevskiy S. V. Legal Personality of Artificial Intelligence in the Field of Intellectual Property Law: Civil Law Problems. 2020 [in Ukrainian].
5. Zozulyak O. I. Artificial Intelligence as an Object of Civil Law Regulation. Doctrine of Private Law: Traditions and Modernity. 2022. Access mode: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/15819/1/%D0%97%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8F%D0%BA%20%D0%9E%D0%9B%D0%AC%D0%93%D0%90%20%D0%A8%D0%A2%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%98%CC%86%20%D0%86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2.pdf> [in Ukrainian].
6. Kokhanovska O. V. Civil Liability of Subjects of Information Relations in the Context of the Further Development of Autonomous Robots and Artificial Intelligence. *Modernization of Civil Liability. Matveev Civil Law Readings. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. Kyiv, October 18, 2019 / Ed. R. A. Maidanik. K., 2019. pp. 94–98 [in Ukrainian].
7. Martsenko N. Legal Regime of Artificial Intelligence in Civil Law. *Current Issues of Jurisprudence*. 2019. No. 4 (20). pp. 91–98 [in Ukrainian].
8. Mylonenko Yu. V. The Perspective of Recognizing Artificial Intelligence as a Subject of International Law. *Young Scientist*. 2018. No. 11 (63). pp. 125–127 [in Ukrainian].
9. Michurin Ye. O. The Legal Nature of Artificial Intelligence. *Law Forum*. 2020. No. 64 (5). pp. 67–75 [in Ukrainian].
10. Legal Regulation of Artificial Intelligence in Ukraine and the World. *GOLAW*. 2023. Access mode: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/> [in Ukrainian].

Ментух Наталія Феліксісмівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права та судочинства
юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет

Mentukh Nataliya

PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Administrative Law and Judiciary
Faculty of Law
Western Ukrainian National University
ORCID: 0000-0002-1016-7635

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10745

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МИТНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF CUSTOMS CRIME IN UKRAINE

Анотація. Вступ. У статті на основі аналізу теоретичних засад пропонується систематизувати та узагальнити наукові підходи щодо визначення поняття митної злочинності та особливостей адміністративно-правового регулювання митної злочинності в Україні.

Зазначено, що серед дослідників, які працюють над вивченням питань митної злочинності, немає однозначності в дефініції митної злочинності.

Мета. Мета дослідження полягає у систематизації та узагальненні наукових підходів на основі теоретичних засад щодо визначення поняття митної злочинності, а також особливостей адміністративно-правового регулювання митної злочинності в Україні.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) законодавче регулювання митної злочинності; 2) наукові праці вітчизняних авторів щодо тлумачення поняття митної злочинності.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: аналізу та синтезу (для дослідження поняття митна злочинність), формально-юридичний (для виокремлення особливостей адміністративно-правового регулювання митної злочинності), метод узагальнення (формулювання висновків).

Результати. Проаналізовано наукові твердження щодо поняття «митна злочинність», а також норми чинного законодавства.

На основі аналізу наукових позицій обґрунтовано, що митні злочини – це злочини, пов'язані з порушенням правил митного регулювання та контролю. Вони включають такі види злочинів, як контрабанда, ухилення від сплати митних платежів, незаконне вивезення коштів за кордон та інші.

Подано визначення поняття митна злочинність та виокремлено її специфічні особливості.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на розгляді питань щодо визначення питань основних напрямів запобігання та протидії митній злочинності в Україні.

Ключові слова: митна злочинність, митні правопорушення, адміністративне регулювання, митні органи, митні правила.

Summary. Introduction. The article, based on the analysis of theoretical foundations, proposes to systematize and generalize scientific approaches to defining the concept of customs crime and the features of administrative and legal regulation of customs crime in Ukraine.

It is noted that among researchers working on the study of customs crime, there is no unanimity in the definition of customs crime.

Purpose. The purpose of the study is to systematize and generalize scientific approaches based on theoretical foundations to defining the concept of customs crime, as well as the features of administrative and legal regulation of customs crime in Ukraine.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) legislative regulation of customs crime; 2) scientific works of domestic authors on the interpretation of the concept of customs crime.

In the process of conducting the study, the following scientific methods were used: analysis and synthesis (to study the concept of customs crime), formal and legal (to identify the features of administrative and legal regulation of customs crime), generalization method (formulation of conclusions).

Results. The scientific statements on the concept of “customs crime” and the norms of current legislation are analyzed.

Based on the analysis of scientific positions, it is substantiated that customs crimes are crimes related to the violation of the rules of customs regulation and control. They include such types of crimes as smuggling, evasion of customs payments, illegal export of funds abroad and others.

The definition of the concept of customs crime is given and its specific features are highlighted.

Prospects. In further scientific research, it is proposed to focus attention on considering issues related to determining the main areas of prevention and counteraction to customs crime in Ukraine.

Key words: *customs crime, customs offenses, administrative regulation, customs authorities, customs rules.*

Постановка проблеми. Суворі заходи митного контролю, встановлені державою, здійснюються, насамперед, задля захисту національного ринку, стимулювання до розвитку національної економіки, а також для забезпечення безпеки держави та її громадян. І, звичайно, у ході проведення таких заходів контролю митними органами постійно виявляються різного роду митні злочини.

Важливим чинником дотримання вимог митного законодавства є чітке визначення митної злочинності. Засади протидії митним правопорушенням, саме адміністративно-правове регулювання зазнає постійних законодавчих змін.

З цією метою важливим є обґрунтування поняття митної злочинності та визначення особливостей адміністративно-правового регулювання митної злочинності в Україні.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Питання визначення поняття та особливостей вчинення митних правопорушень висвітлено у працях багатьох науковців.

Серед дослідників, які працювали над вивченням поняття митної злочинності та праці яких лягли в основу написання даної статті можна виділити: Н. С. Горобець та Є. А. Полянська [3], В. Дмитрів [4]; Є. В. Додін [5] та ін.

Питання щодо визначення особливостей митної злочинності висвітлено у праці Є. В. Додін [6]; характеристики митного законодавства щодо вчинення митних правопорушень Ю. Д. Кунев та К. К. Лівінська [7]; В. В. Ліпінський [10].

Водночас слід зазначити, що у вітчизняній юридичній науці питання особливостей та виокремлення сутнісних рис митної злочинності в Україні є не достатньо дослідженими.

Мета статті. На основі аналізу теоретичних засад систематизувати та узагальнити наукові підходи щодо визначення поняття митної злочинності, а також визначити особливості адміністративно-правового регулювання митної злочинності в Україні.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) законодавче регулювання митної злочинності; 2) наукові праці вітчизняних авторів щодо тлумачення поняття митної злочинності.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: аналізу та синтезу (для дослідження поняття митна злочинність), формально-юридичний (для виокремлення особливостей адміністративно-правового регулювання митної злочинності), метод узагальнення (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Злочини, які посягають на встановлений законодавством порядок переміщення через кордон товарів, завдають шкоди розвитку міжнародних економічних відносин між державами, так і розвитку кожної окремої держави, підриваючи їх економічну безпеку і порушуючи їх державний суверенітет. Серйозність загрози, яку представляє даний вид злочинів, а також їх транскордонний характер дають можливість виділити їх із групи злочинів проти порядку здійснення економічної діяльності в окрему підгрупу з умовною назвою «митні злочини».

Митна злочинність, як зазначає В. Чижевич, за своєю природою має транскордонний характер. Це стосується багатьох аспектів цього злочину — від обходу митних платежів, незаконного ввезення та вивезення заборонених товарів, тобто контрабанди (контрабанди), до надзвичайно шкідливих не лише економічно чи фінансово, а й соціально, корупції та розвитку недобросовісної конкуренції чи навіть загроза життю та здоров'ю людей, тварин, рослин або загроза природному середовищу на внутрішніх ринках окремих країн чи інтеграційних угруповань [1, с. 57].

Послідовно транскордонна організована митна злочинність набуває дуже різних форм, її прояви та розміри відрізняються між країнами чи регіонами.

Виправдано пояснюється, як відзначає М. Хацкевич, що транскордонна митна злочинність полягає, серед іншого, у недекларуванні товарів для митного оформлення, приховуванні товарів і, отже, введенні в оману інспекторів, вчиненні кримінальних та податкових злочинів або правопорушень на прикордонних територіях, а також під час торгівлі товарами з іноземними державами. Перевезення вантажів здійснюється невідповідними шляхами, за підтвердженими документами, в обсязі, що перевищує встановлені для подорожуючих норми, або в обсязі, що не відповідає наявним документам. Транскордонні

митні злочини включають принаймні двох осіб (тобто продавців і покупців), які діють з метою отримання фінансової вигоди, це також стосується злочинів в Інтернеті [2, с. 28].

У своїй роботі Н. С. Горобець та Є. А. Полянська зазначають, що привернення уваги саме на митну злочинність, зумовлено низкою чинників, як от: не знайдено напрямки її повного усунення за такий тривалий строк; історичне її виникнення сягає ще часів перших держав; помітною є тенденція до постійного зростання рівня цих злочинів; наслідки такого виду злочинів негативно позначаються не лише на економічній безпеці держави, а й на інших сферах (соціальной, фінансовій, міжнародній тощо); дана проблема вже давно є не лише національною (локальною), а й міжнародною (стосується щонайменше двох держав, а іноді й більше) [3, с. 80].

Безумовно, нині у науковій літературі існують різноманітні визначення щодо поняття «митна злочинність».

Так, В. Дмитрів, у своїй роботі митну злочинність визначає як суспільно небезпечну діяльність, яка несе загрозу економічній безпеці держави, вчиняється суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою одержання економічних вигод та передбачає юридичну відповідальність. Автором зауважено, що в Україні частка митних злочинів у загальній структурі злочинності є відносно незначною, проте рівень їх соціальной та економічної небезпеки є дуже високим, зумовлюючи при цьому необхідність у боротьбі з даними діями, враховуючи мотиви (чинники) вчинення, загрози, що виникають та індикатори (критерії) митної злочинності [4].

Подібної точки зору дотримуються Н. Горобець та Є. А. Полянська, які характеризують митну злочинність як сукупність протиправних винних діянь, які посягають на митну політику держави, становлять загрозу національній, фінансовій, економічній, міжнародній безпеці держави та за які передбачено настання юридичної відповідальності, які мають динамічний характер. Дослідники відмічають тенденцію щодо зростання порушень у митній сфері, що, на їх думку, зумовлено прогалинами правового регулювання, недоліками в діяльності державних органів, що протидіють порушенням митних правил [3, с. 82].

Є. В. Додін вважає, що митні злочини становлять особливу та специфічну групу злочинів, тому відносно них кримінальна політика нашої держави вимушена знайти також специфічні, адекватні такого роду злочинам заходи (методи, засоби) протидії. В свою чергу кримінальна політика повинна враховувати такі фактори, як: специфічність криміналістичної характеристики злочинів, в тій чи іншій мірі пов'язаних з порушенням порядку переміщення товарів (предметів) через митний кордон України; стійку тенденцію розвитку — стрімке переростання митних злочинів з національних у транснаціональні [5, с. 20–21].

Аналіз наукової літератури з даної проблеми показує, що немає серед вчених однозначності у визначенні дефініції митної злочинності.

Найчастіше митні злочини визначаються як суспільно небезпечні, винні, карані діяння, що посягають на сферу економічної діяльності, пов'язану з порядком вивезення та ввезення на територію України товарів та цінностей через митний кордон всупереч правовій забороні.

Митну злочинність та її рід визначають такі особливості, як: здійснення державою протекціоністської митної політики, яка проявляється введенням непомірно високих ставок ввізного мита; недостатній контроль з боку правоохоронних відомств за походженням та рухом капіталів через митний кордон України; широкі можливості для здійснення транзитних операцій, що виникли як наслідок краху системи соціалізму та кримінального правосуддя в країнах так званого «соціалістичного табору»; низький рівень поінформованості громадян про митні процедури та правила здійснення зовнішньоекономічних угод; масова інтеграція населення, яка створює прецедент для скоєння контрабанди та митних злочинів; невизначений статус кордонів між державами, які входять до СНД, та країнами Європейського Союзу [6, с. 79–85].

Варто відзначити, що визначення поняття «митна злочинність» на законодавчому рівні відсутнє, натомість у Митному кодексі України розкривається поняття «порушення митних правил», а в Кримінальному кодексі України — «контрабанда». А відтак митну злочинність потрібно розуміти як винне суспільно небезпечне діяння, що посягає на встановлений порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, порядок їх митного оформлення та митного контролю, а також на порядок стягнення та сплати митних платежів.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день формування основних напрямків роботи митних органів у сфері митних злочинів полягає в наступному: забезпечення збору та отримання попередньої інформації із застосуванням різних джерел з метою запобігання заподіяння шкоди правам, свободам та законним інтересам громадян та держави; міжнародне співробітництво, що сприяє обміну оперативною значущою інформацією, проведення спільних операцій із представниками митних органів іноземних держав; проведення попередніх оперативних процедур щодо перевірки всього ланцюга постачання товарів з використанням оперативно-пошукових методів та методів аналітичного пошуку.

Для системного вирішення сукупності проблем митного законодавства, як зазначають Ю. Д. Кунев та К. К. Лівінська, необхідним є поділ складів проступків за конкретними митними процедурами, згідно яких переміщується товар, які, в свою чергу, можна також згрупувати за процедурами: ввезення, вивезення та транзиту [7, с. 80].

Відповідно до положень МК України можна зазначити, що переміщення товарів через митний кордон України фізичними особами може бути пов'язаним із правопорушеннями, відповідальність за які передбачено відповідними статтями даного кодексу [8].

У своїй роботі А. О. Німа під порушеннями митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України пропонує розуміти «умисну чи з необережності дію чи бездіяльність фізичної особи, яка посягає на встановлений порядок переміщення ними товарів через митний кордон України, здійснення процедур митного оформлення і митного контролю таких товарів, чи (або) звільнення чи справляння митних платежів» [9, с. 177].

Порушення митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України належить до категорії адміністративних правопорушень та є різновидом юридичної відповідальності.

В. В. Ліпінський зазначає, що «незважаючи на буквальный зміст положень митного законодавства про застосування штрафів за порушення митних правил, вони повинні тлумачитись на підставі врахування принципу пропорційності, який вимагає забезпечити відповідність адміністративних стягнень за порушення митних правил тяжкості та наслідкам цих порушень, ступеня вини правопорушника з врахуванням усіх обставин справи, що вимагає обмежуватись застосуванням якомога більш м'яких заходів державного реагування на ці правопорушення, достатніх для досягнення цілей адміністративних стягнень за порушення митних правил» [10, с. 173].

Митне законодавство в частині протидії митним деліктам передбачає ряд адміністративних стягнень, зокрема попередження, штраф, який може застосовуватись тільки як основне адміністративне стягнення за порушення митних правил відповідно до ч. 1 ст. 462 МКУ [8].

З вищевикладеного випливає широке використання у адміністративно-деліктних тлумаченнях митного законодавства підходу щодо визначення суми штрафу, згідно якого вона або є твердою чітко визначеною сумою, або вираховується залежно від чинників, які характеризують допущене фізичною особою чи підприємством порушення митних правих (вартість товарів, сума несплачених митних платежів тощо). Проте, відповідно до даного підходу не встановлюється нижня та верхня межа штрафів, що виключає гнучкість у визначенні розміру стягнення, що не повністю узгоджується із міжнародними стандартами [10, с. 171].

Боротьба з адміністративними правопорушеннями у сфері митної справи (порушеннями митних правил), є однією із найважливіших напрямів у правоохоронній діяльності держави. При вчиненні митних правопорушень завдається шкода економічним інтересам держави, що є неприпустимим для оптимального розвитку національної економі-

ки, а також негативно впливає на добробут всього населення країни.

Для захисту економічної безпеки держави необхідним є припинення вчинених та таких, що готуються до вчинення митних правопорушень та притягнення до відповідальності осіб, які їх вчинили.

Митні правопорушення мають певну соціальну небезпеку, що виражаються у заподіянні шкоди чи створенні загрози заподіяння шкоди суспільним відносинам у митній сфері, зокрема пов'язані з повненням дохідної частини державного бюджету.

Однак боротьба з митними злочинами здійснюється не лише за допомогою адміністративно-правового методу через притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, але й з використанням кримінально-правових засобів — шляхом притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Як правило, склади відповідного адміністративного митного правопорушення та митного злочину подібні, що пов'язано із зазіханням на загальний для них об'єкт інтересів, а саме суспільні відносини, пов'язані із встановленим порядком та правилами переміщення товарів через митний кордон. Але при цьому законодавець має кілька різних підходів до визначення об'єкта правопорушень у митній сфері в адміністративному та кримінальному праві.

Аналізуючи співвідношення права адміністративного та кримінального, слід врахувати те, що перше має відрізнятися від другого меншою суворістю щодо відповідальності за скоєння діянь, зокрема подібних між собою за низкою ознак. Звідси випливає, що санкції за адміністративно карані порушення митних правил мають бути м'якшими, ніж за кримінальні делікти, тому що адміністративні правопорушення мають менший ступінь суспільної небезпеки, ніж митні злочини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, митна злочинність, має свої специфічні риси та особливості, зокрема:

- обумовлена, мінлива й історично детермінована сукупністю різноманітних факторів, що породжуються системою існуючих суспільних відносин соціально-економічного, політичного, правового плану, які виступають каталізаторами її зростання або, навпаки, нейтралізуючи її масштаби та рівень;
- митна злочинність є сукупністю вчинених на певній території за певний час злочинів, які посягають на широке коло правоохоронних відносин та має специфічні особливості предмета злочину, протиправного діяння та обстановки його вчинення;
- митна злочинність є загрозою економічній, національній, екологічній безпеці країни та здоров'ю населення;
- митні злочини відбуваються в умовах усвідомлення суб'єктом небезпеки своїх дій або навпаки бездіяльності, а також передбачення можливості чи неминучості настання суспільно-небезпечних наслідків;

- адміністративна відповідальність за порушення митних правил, настає за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність;
- суб'єктами за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а також посадові особи підприємств при вчиненні порушень митних правил даними підприємствами (ст. 459 МКУ);
- митну злочинність становлять протиправні дії, які здійснюються особами з аналітичним складом інтелекту, позаяк для злочинів даного типу характерні спеціальні вміння та знання не лише у митній сфері, але і у сфері економіки загалом;
- дані злочини можуть бути скоєні організованою групою осіб (незаконне переміщення валюти через митний кордон, сильнодіючих речовин, зброї та її компонентів, автомобілів та їх запасних частин, культурних цінностей тощо).

Тобто, митна злочинність — це суспільно небезпечне, винне діяння, що здійснюється у сфері економічної діяльності при вивезенні з митної території та ввезенні на митну територію товарів і транспортних засобів всупереч вимогам закону, об'єктом яких виступають суспільні відносини, пов'язані з недоторканістю митної території, її захистом від ввезення незаконних товарів, нормальне функціонування митних органів, дотримання належного порядку митного оформлення та інші відносини у сфері митної справи.

Митні злочини — це злочини, пов'язані з порушенням правил митного регулювання та контролю.

Вони включають такі види злочинів, як контрабанда, ухилення від сплати митних платежів, незаконне вивезення коштів за кордон та інші.

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день скоєні злочинні діяння у сфері митної справи є одним з негативних факторів, які безпосередньо впливають на ефективний розвиток економічних та ринкових відносин, також на валютно-фінансову систему держави і на встановлений законом порядок переміщення різного роду товарів через кордон. Для їх запобігання та виявлення, слід розробляти та впроваджувати ефективні заходи пов'язані з профілактикою найбільш поширених злочинних дій у митних органах.

Митні органи в межах своєї митної території повинні забезпечувати захист національної безпеки держави, життя та здоров'я людини і довкілля.

Боротьба з митними злочинами є основною частиною компетенції митних органів.

З метою мінімізації митної злочинності необхідно покращити ефективність роботи митних органів. Це можна зробити лише спільними зусиллями митних та правоохоронних органів, а також держави. Окрім того необхідно запровадити низку заходів для профілактики роботи митних органів щодо виявлення та запобігання митним злочинам. Тільки посилені праця митних органів дозволить запобігти появі митній злочинності для забезпечення захисту економіки країни, життя населення та навколишнього середовища.

Напрями подальших наукових досліджень мають охоплювати питання визначення основних напрямів запобігання та протидії митній злочинності в Україні.

Література

1. Czyżowicz W. Polityczno-prawne mechanizmy i organizacyjne formy zwalczania przestępstw celnych w ramach WCO. *Monitor Prawa Celnego i Podatkowego*. 2015. № 235(2). P. 52–60. URL: <https://www.europub.co.uk/articles/-A-178517> (дата звернення: 15.02.2025).
2. Chackiewicz M. Zwalczanie międzynarodowej przestępczości w logistyce na wybranych przykładach — narzędzia, metody, system kar. *Gospodarka Materialowa i Logistyka*. 2021. t. LXXIII. № 4. P. 26–35.
3. Горобець Н. С., Полянська Є. А. Митна злочинність: поняття та проблеми правового визначення в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 3. С. 79–83.
4. Дмитрів В. І. Вектори протидії митній злочинності в Україні й світі. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/63.pdf (дата звернення: 15.02.2025).
5. Додін Є. В. Митна злочинність: поняття та структура. *Митна справа*. 2010. № 3(69). С. 17–29. URL: [https://www.lib.dp.ua/text/ms-3-2010-\(17-29\)-DODIN.pdf](https://www.lib.dp.ua/text/ms-3-2010-(17-29)-DODIN.pdf) (дата звернення: 15.02.2025).
6. Додін Є. В. Організація заходів протидії митній злочинності та митній делікатності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1(І). С. 79–85.
7. Кунев Ю. Д., Лівінська К. К. Адміністративне урегулювання митних правопорушень: на прикладі ст. 485 МКУ. *Юридичний вісник*. 2020. № 4 (57). С. 75–82.
8. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48, Ст. 552.
9. Німа А. О. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України: підстави та ознаки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 81, Ч. 2. С. 174–180.

10. Ліпінський В. В. Шляхи тлумачення законодавчих положень про адміністративні штрафи за порушення митних правил для їх приведення у відповідність до верховенства права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 168–174. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/255105> (дата звернення: 15.02.2025).

References

1. Czyżowicz, W. (2015). Polityczno-prawne mechanizmy i organizacyjne formy zwalczania przestępstw celnych w ramach WCO. *Monitor Prawa Celnego i Podatkowego*. nr. 235 (2). pp. 52–60. Retrieved from <https://www.europub.co.uk/articles/-A-178517> [in Polish].
2. Chackiewicz, M. (2021). Zwalczenie międzynarodowej przestępczości w logistyce na wybranych przykładach — narzędzia, metody, system kar. *Gospodarka Materialowa i Logistyka*. t. LXXIII. № 4. pp. 26–35 [in Polish].
3. Horobets, N.S., Polyanska, Ye.A. (2020). Mytna zlochynnist: ponyattya ta problemy pravovoho vyznachennya v Ukraini [Customs crime: concept and problems of legal definition in Ukraine]. *Juris Europensis Scientia — Juris Europens Scientia*. Vyp. 3. S. 79–83 [in Ukrainian].
4. Dmytriv V. I. (2018) Vektory protydyi mytniy zlochynnosti v Ukraini y sviti [Vectors of countering customs crime in Ukraine and the world]. *Efektynna ekonomika — Effective Economy*, № 1. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/63.pdf [in Ukrainian].
5. Dodin, Ye. V. (2010). Mytna zlochynnist: ponyattya ta struktura [Customs crime: concept and structure]. *Mytna sprava — Customs Affairs*. № 3(69). pp. 17–29. Retrieved from [https://www.lib.dp.ua/text/ms-3-2010-\(17-29\)-DODIN.pdf](https://www.lib.dp.ua/text/ms-3-2010-(17-29)-DODIN.pdf) [in Ukrainian].
6. Dodin, Ye. V. (2012). Orhanizatsiya zakhodiv protydyi mytniy zlochynnosti ta mytniy delikatnosti [Organization of measures to combat customs crime and customs delicacy]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu — Bulletin of the Zaporizhia National University*, № 1(I). pp. 79–85 [in Ukrainian].
7. Kunyev, Yu. D., Livinska, K. K. (2020). Administratyvne urehulyuvannya mytnykh pravoporushen: na prykladi st. 485 MKU [Administrative regulation of customs offenses: on the example of Art. 485 of the MCU]. *Yurydychnyy visnyk — Legal Bulletin*, № 4 (57). pp. 75–82 [in Ukrainian].
8. Mytnyy kodeks Ukrainy [Customs Code of Ukraine]. (2012). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. № 44–45, № 46–47, № 48, St. 552 [in Ukrainian].
9. Nima, A. O. (2024). Administratyvna vidpovidalnist za porushennya mytnykh pravyl pry peremishchenni tovariv fizychnymy osobamy cherez mytnyy kordon Ukrainy: pidstavy ta oznaky [Administrative liability for violation of customs rules when moving goods by individuals across the customs border of Ukraine: grounds and signs]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya PRAVO — Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series LAW*, Vyp. 81, Ch. 2. pp. 174–180 [in Ukrainian].
10. Lipynskyy, V. V. (2021). Shlyakhy tлумachennya zakonodavchykh polozhen pro administratyvni shtrafy za porushennya mytnykh pravyl dlya yikh pryvedennya u vidpovidnist do verkhovenstva prava [Ways of interpreting legislative provisions on administrative fines for violation of customs rules to bring them into line with the rule of law]. *nalitychno-porivnyalne pravoznavstvo — Analytical and Comparative Law*, № 4. pp. 168–174. Retrieved from <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/255105> [in Ukrainian].

УДК 342.9:352.075

Савіцька Вікторія Валентинівна

кандидатка юридичних наук,

асистентка кафедри адміністративного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Savitska Viktoria

Candidate of Juribical Sciences,

Assistant of the Department of Administrative Law and Process

Educational and Scientific Institute of Law of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0002-1403-125X

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10689

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННИХ ПЕТИЦІЙ ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

LEGAL PRINCIPLES OF ELECTRONIC PETITIONS TO LOCAL GOVERNMENT BODIES

Анотація. Вступ. Петиції до органів місцевого самоврядування сьогодні є якісно новим адміністративно-правовим інститутом у вітчизняній правовій доктрині. Звертається увага, що важливу роль у демократичній трансформації відносин між громадянським суспільством і органами місцевого самоврядування відіграють електронні петиції. Здійснено дослідження праць науковців, які досліджували проблемні питання пов'язані із електронними петиціями. З метою з'ясування правового становлення інституту електронної петиції здійснено аналіз окремих положень міжнародних нормативно-правових актів, а також проаналізовано низку вітчизняних нормативно-правових актів, в яких мова йде про електронні петиції. Наголос зроблено на з'ясуванні сутності подання електронної петиції громадянами до органів місцевого самоврядування, проаналізована судово практика з проблемних питань подання електронної петиції. Встановлено, що значна кількість законодавчих актів, які мають відношення до регулювання відносин у галузі електронних петицій призводить до відсутності уявлення про цілісність інституту електронної петиції. Доведено, що відсутність спеціального закону у галузі відносин електронної петиції потребує вирішення невідкладних рішень у цій галузі суспільних відносин. Як результат, авторка надає пропозиції для удосконалення відносин щодо подання громадянами електронних петицій до органів місцевого самоврядування.

Мета. Метою дослідження є аналіз правових засад подання громадянами електронних петицій до органів місцевого самоврядування, виявлення ключових проблем, які перешкоджають ефективному функціонуванню цього правового інституту.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове регулювання електронних петицій до органів місцевого самоврядування; 2) праці вітчизняних науковців, котрі сферою свого наукового пізнання обрали питання електронних петицій. В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: історичний метод (дав можливість дослідити становлення еволюції інституту електронних петицій); порівняльно-правовий метод (використано при аналізі зарубіжних нормативно-правових актів); метод аналізу та синтезу (використано для систематичного розгляду існуючих проблемних питань правового регулювання електронних петицій); системний підхід (надав можливість розглянути інститут електронних петицій як цілісну систему, що охоплює взаємодію громадянського суспільства і органів місцевого самоврядування); методи узагальнення та прогнозування (застосовано у процесі формування висновків).

Результати. На підставі здійсненого правового аналізу зарубіжних та вітчизняних нормативно-правових актів у статті розкрито послідовність впровадження інституту електронних петицій, який є важливим інструментом впливу громадян на діяльність органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб. З'ясовано, що законодавець, надавши громадянам права у визначенні можливостей для реалізації прав, шляхом подання електронної петиції, не забезпечив ефективного гарантування, що електронна петиція обов'язково буде розглянута і по ній буде прийнято відповідне рішення. Запропоновано прийняти спеціальний закон «Про петиції» який повинен гарантувати реальні умови для реалізації демократичних принципів і стандартів.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується розробити та прийняти спеціальний закон, який повинен врегулювати проблемні питання у галузі електронної петиції.

Ключові слова: правове регулювання, електронні петиції, громадяни, місцеве самоврядування, удосконалення.

Summary. Introduction. Petitions to local government bodies today are a qualitatively new administrative and legal institution in domestic legal doctrine. It is emphasized that the study of issues of electronic petitions to local self-government bodies is a qualitatively new legal institution in the domestic legal doctrine. Attention is drawn to the important role that electronic petitions play in the democratic transformation of relations between civil society and local self-government bodies. A study of the works of scientists who investigated problematic issues related to electronic petitions. In order to clarify the legal formation of the institution of electronic petition, an analysis of individual provisions of international regulatory legal acts was carried out, as well as a number of domestic regulatory legal acts that deal with electronic petitions were analyzed. Emphasis is placed on clarifying the essence of submitting electronic petitions by citizens to local government bodies, and judicial practice on problematic issues of submitting electronic petitions was analyzed. It was established that a significant number of legislative acts related to the regulation of relations in the field of electronic petitions leads to a lack of understanding of the integrity of the institution of electronic petitions. It is proved that the absence of a special law in the field of electronic petition relations requires urgent decisions in this area of public relations. As a result, the author provides proposals for improving relations regarding the submission of electronic petitions by citizens to local government bodies.

Purpose. The purpose of the study is to analyze the legal foundations of citizens' submission of electronic petitions to local government bodies, to identify key problems that hinder the effective functioning of this legal institution.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) regulatory and legal regulation of electronic petitions to local government bodies; 2) works of domestic scientists who have chosen the issue of electronic petitions as the field of their scientific knowledge. In the process of conducting the study, the following scientific methods were used: historical method (made it possible to study the formation and evolution of the institution of electronic petitions); comparative legal method (used in the analysis of foreign regulatory and legal acts); method of analysis and synthesis (used for a systematic consideration of existing problematic issues of legal regulation of electronic petitions); systemic approach (provided an opportunity to consider the institution of electronic petitions as a holistic system that encompasses the interaction of civil society and local self-government bodies); methods of generalization and forecasting (applied in the process of forming conclusions).

Results. Based on the legal analysis of foreign and domestic regulatory legal acts, the article reveals the sequence of implementation of the institution of electronic petitions, which is an important tool for citizens to influence the activities of local self-government bodies and their officials. It was found that the legislator, having granted citizens the right to determine the opportunities for exercising their rights by submitting an electronic petition, did not provide an effective guarantee that the electronic petition will definitely be considered and an appropriate decision will be made on it. It is proposed to adopt a special law "On Petitions" which should guarantee real conditions for the implementation of democratic principles and standards.

Prospects. In further scientific research, it is proposed to develop and adopt a special law that should regulate problematic issues in the field of electronic petitions.

Key words: legal regulation, electronic petitions, citizens, local government, improvement.

Постановка проблеми. Вхідження України до європейського політичного, інформаційного, економічного і правового простору неминуче спрямовує діяльність органів публічної влади запровадити нові відносини з громадянами, в основу яких покладено розвиток демократичних засад в діяльність органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб з урахування європейських принципів і стандартів. Завдяки застосуванню інформаційно-комунікаційних систем у громадян з'являються нові можливості участі у політичному процесі, зокрема, підвищення рівня їх інформованості щодо актуальних політичних проблем, діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Важливу роль у демократичній трансформації відносин між громадянським суспільством і органами місцевого самоврядування відіграють електронні петиції. Водночас значна кількість законодавчих актів, що мають відношення до регулювання відносин у галузі електронних петицій та відсутність спеціального

закону потребують вирішення невідкладних рішень у цій галузі суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження питань електронних петицій до органів місцевого самоврядування є якісно-новим правовим інститутом у вітчизняній правовій доктрині. Так, особливості континентально-європейської моделі електронного урядування досліджували В. Рядінська і А. Канцер [1]. О. Каненберг-Сандул та В. Форманюк здійснили дослідження особливостей правового регулювання електронного уряду ЄС, виділили три основні моделі побудови електронного уряду [2]. С. Політановський присвятив дослідження наявних світових моделей електронного урядування, надав авторське його визначення [3]. М. Міхровська висвітлила проблеми розвитку електронного урядування та запровадження нового поняття «цифрове урядування» [4]. О. Соловійова, В. Сьоміна висвітлили окремі проблеми розгляду звернень громадян у контексті євроінтеграційних прагнень України

[5]. І. Алмаші та М. Алмаші здійснили дослідження правового регулювання інституту звернення громадян в процесі євроінтеграційних процесів [6]. О. Світличний розглянув питання надання правової інформації суб'єктом владних повноважень [7].

Виклад основного матеріалу. Важливим аспектом початку впровадження електронних петицій до органів місцевого самоврядування стала Рекомендація Rec(2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті» від 6 грудня 2001 р. [8], положення якої гарантують громадянам право на доступ до чіткої, вичерпної інформації про різноманітні справи, що стосуються їхніх місцевих громад, і право висловлюватися про найважливіші рішення, які впливають на їхнє майбутнє. Зокрема, у них зазначено, що збільшувати вплив громадян на місцеве планування, взагалі на стратегічні й довгострокові рішення і, давати громадянам можливість брати участь у різних етапах ухвалення саме таких рішень, зокрема, розділяючи цей процес на кілька етапів (наприклад, складання програми, підготовка проектів і альтернативних варіантів, виконання, бюджетне й фінансове планування, ілюструвати кожну фазу планування ясними, зрозумілими матеріалами, легко доступними для громадськості, використовуючи для цього по змозі засоби інформації, доступні завдяки новим технологіям (CD-роми, DVD, доступні для громадськості документальні електронні бази даних).

Правове регулювання засад електронних петицій на наднаціональному рівня, прийнятих в Європейському Союзі, є значна кількість що вплинули на становлення та розвиток електронних петицій, серед яких, зокрема, серед численної їх кількості, слід звернути увагу Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2002/21/ЄС про спільні регулятивні рамки для електронних комунікаційних мереж та послуг від 07.03.2002 р. [9]. Директива запроваджує гармонізовану правову структуру для регулювання електронних комунікаційних послуг, електронних комунікаційних мереж, пов'язаного оснащення та пов'язаних послуг. Рекомендація CM/Rec(2009)1 Комітету Міністрів державам-членам щодо електронної демократії від 18.02.2009 р., визначає основні рамки та принципи щодо запровадження електронної демократії органами влади всіх рівнів, дає визначення електронним інструментам участі, зокрема, електронним петиціям (е-петиції) [10].

В Рекомендаціях CM/Rec(2018)4 від 21.03.2018 р. [11] акцентувалася увага на заходах, спрямованих на заохочення участі громадян в процесі прийняття рішень на місцевому рівні та в управлінні місцевими справами. Заохочувати інновації й експерименти в намаганнях органів місцевого самоврядування спілкуватися з громадянами та залучати їх до процесів прийняття рішень якомога ближче. Повною мірою використовувати нові інформаційні й комунікативні технології й вживати заходів для забезпечення

використання органами місцевого самоврядування та іншими публічними органами, всього комплексу доступних комунікативних засобів.

Для електронних петицій важливого значення набувають міжнародні стандарти. Одним із демократичних принципів, спільним для всіх держав-членів Ради Європи, є право громадян висловлюватися та впливати на прийняття та реалізацію важливих рішень, що їх стосуються, чи вибір шляхів розвитку громади. Тому надзвичайно важливо, щоб громадяни та неурядові організації брали участь в управлінні публічними справами. Щоб допомогти державам-членам забезпечити ефективну участь громадян та неурядових організацій в управлінні публічними справами, Рада Європи розробила відповідні стандарти, зокрема щодо можливостей «цифрової участі» громадян. Рекомендація CM/Rec(2009)11 Комітету Міністрів державам-членам щодо електронної демократії визначає основні рамки та принципи щодо запровадження електронної демократії органами влади всіх рівнів, дає визначення електронним інструментам участі, зокрема, електронним петиціям.

Електронне подання протесту чи рекомендації демократичному інституту: громадяни підписують петицію та можуть брати участь у дискусії з цього питання, вказавши свої імена та адреси онлайн. Як і петиції до парламенту в широкому сенсі, електронні клопотання можуть мати різні форми. Досвід європейських країн демонструє, що ефективно впровадження та вдосконалення механізму е-петицій надає громадянам та іншим зацікавленим сторонам можливості для того, щоб їхні голоси були почуті і, щоб вони могли взяти участь у складанні порядку денного і прийняття рішень. Громадяни, які можуть виносити пропозиції та висловлюватися під час обговорення та реалізації важливих питань та рішень [12].

Вітчизняне законодавство передбачає право на звернення громадян до органів публічної влади. Перш за все на такий аспект акцентує увагу ст. 40 Конституції України, відповідно до положень якої усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [13].

Таким чином, положення Основного закону України запровадило правовий механізм реалізації прав, свобод та інтересів громадян, шляхом конституційного права на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів. Конституційні положення знайшло своє продовження в ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР [14], відповідно до якого громадяни України та особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення до органів державної

влади, місцевого самоврядування, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргую про їх порушення.

Порядок ведення діловодства за зверненнями громадян за пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями) і скаргами громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, здійснюється відповідно до Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, у медіа, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 р. № 348 (в редакції постанови № 629 від 24.06.2023) [15], де, зокрема, зазначено, що Електронне звернення приймається на визначену електронну адресу або шляхом заповнення електронної форми, яка розміщується на офіційному веб-сайті організації.

Слід зазначити, що у разі невідповідності електронної петиції встановленим вимогам оприлюднення такої петиції не здійснюється, про що повідомляється автору (ініціатору) не пізніше строку, встановленого для оприлюднення. Також, варто звернути увагу, що в Конституції України закріплено змістовні характеристики права на інформацію, згідно з яким кожному гарантується право на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір [7, с. 89]. В нормах ст. ст. 5–6 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-III [16], зазначено, що кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Одним із обов'язків суб'єктів владних повноважень є інформування громадськості про свою діяльність і прийняті рішення.

На механізм правового регулювання відносин жителів територіальної громади, їх участі у місцевому самоврядуванні, у вирішенні питань місцевого значення може здійснюватися безпосередньо та/або з використанням інформаційно-комунікаційних технологій вказує Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [17].

Отже, в сучасних умовах технічного прогресу громадяни можуть скористатися найбільш прогресивним та зручним способом комунікації з органами місцевого самоврядування, шляхом направлення електронної петиції.

Г. Котляревська вказує, що особливості електронної петиції як різновиду звернень полягають у способі та формі подання, суб'єктному складові відносин у сфері подання електронної петиції, яка подається у письмовій формі. Візуальною формою

подання електронного документу є електронна петиція, так як відображення даних, які у ній містяться, здійснюється через електронні засоби, придатні для приймання його змісту людиною [18, с. 296].

Порядок подання та розгляд електронної петиції визначає ст. 23-1 Закону України «Про звернення громадян», відповідно до норм якого Громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції [14].

Як зазначають О. Соловйова і В. Сьоміна, Законом України «Про звернення громадян» регламентується низка положень щодо реалізації права на звернення, зокрема: права особи при розгляді заяви чи скарги (ст. 18); відповідні обов'язки органів державної влади й місцевого самоврядування (ст. 19); загальні терміни розгляду заяв чи скарг, а також подання скарг в адміністративному порядку (ст. 17, 20). Тим не менш, Закон України «Про звернення громадян» не враховує ряд основних положень взаємовідносин фізичної особи з публічною адміністрацією, таких як: гарантування права особи бути вислуханою в процесі розгляду її справи, забезпечення права брати участь в процедурі адміністративного характеру особисто або через представника, зазначення засобів правового захисту, необхідність мотивувати рішення, прийняте не на користь фізичної особи, доступ особи до інформації щодо її справи. Вказані положення в європейських країнах утворюють сутність права на належне адміністрування і в той же час слугують гарантіями належного розгляду звернень громадян [5, с. 426].

Водночас, забезпечуючи можливості реалізації прав і свобод громадянами, шляхом звернення електронної петиції законодавець також висуває вимоги до такого виду петиції. До таких вимог слід віднести:

Спеціальну форму електронної петиції; викладення суті звернення; кількість підписів громадян на підтримку електронної петиції; строки збору підписів; кількість та перелік осіб, які підписали електронну петицію; відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор) електронної петиції; дату оприлюднення електронної петиції на офіційному веб-сайті адресата; строки розгляду електронної петиції.

Проте, навіть дотримання суб'єктами звернення законодавчих умов подання електронної петиції не є гарантією її виконання адресатом до якого вона звернута. Прикладом електронного звернення громадськості до Президента України, є зібрані більш ніж 25000 підписів голосів необхідних для ветоування законопроекту № 4201 про обчислення часу [19].

Важливим механізмом правових засад електронної петиції є її відповідність вимогам законодавства, оскільки її невідповідність не може бути

підставою для її розгляду. В практичній площині необхідно також враховувати правові висновки Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, сформульовані у Постанові від 18.01.2021 р. у справі № 9901/302/20, де зазначено, що відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор) електронної петиції. Відповідні органи державної влади, органи місцевого самоврядування та громадські об'єднання під час збору підписів на підтримку електронної петиції зобов'язані забезпечити безоплатність доступу. Відповідно до положення ст. 23–1 Закону України «Про звернення громадян» електронна петиція, яка в установленій строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, після завершення строку збору підписів розглядається як звернення громадян. Оскільки оприлюднення петиції не відбулось через її невідповідність вимогам законодавства, не було підстав для розгляду її як звернення громадян [20].

Отже, гарантуючи право громадян на подання електронної петиції, це питання регулюється окремими нормами Закону України «Про звернення громадян», а також низкою міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів, на відміну інших держав, де і питання петиції, електронної петиції регулюється нормами спеціального законодавства. Так, в Литовській Республіці діє Закон «Про петицію», згідно ст. 9 якого петиція — це письмова заява петиціонера, адресована до Сейму, Уряду чи муніципального уряду та адміністративних інституцій, що містить вимоги чи пропозиції щодо вирішення питань, рішення яких може потребувати прийняття нового правового акту, зміни правового акту, доповнень або виключень, та яку комісія з петицій визнає за петицію. В Республіці Польща правила подання та розгляду петицій визначені в Законі

«Про Петиції», в якому розкривається процедура подання та розгляду скарг та пропозицій. Відповідно до Регламенту Сейму розглядом петицій, що адресовані Сейму, займається спеціальна Комісія з питань Петицій. Відповідно до Закону «Про Петиції» предметом петиції може бути прохання щодо зміни законодавства, здійснення заходів чи інших дій стосовно питання, що піднімається в петиції, та стосовно суспільного життя [6, с. 24–25].

Висновки. Таким чином, з урахуванням вищезазначеного, можна дійти висновку, що на сьогодні в Україні дія низка нормативно-правових актів, які забезпечують реалізацію інституту електронної петиції як форми безпосередньої участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування на території України. Законодавець, надавши громадянам права у визначенні можливостей для реалізації цих прав, шляхом подання електронної петиції, не забезпечив ефективне гарантування, що електронна петиція обов'язково буде розглянута і по ній буде прийнято відповідне рішення. Приймаючи до уваги важливість інституту електронної петиції для громадян та суспільних інтересів, в перспективі доцільно прийняти спеціальний закон «Про петиції» який повинен гарантувати реальні умови для реалізації демократичних принципів і стандартів, з необхідністю приділення особливої уваги прозорого і відповідального ставлення Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, посадових осіб органів місцевого самоврядування до правомірних вимог громадян.

Перспективою у дослідженні подання електронної петиції до органів місцевого самоврядування, повинна стати розробка і прийняття спеціального закону, метою якого є врегулювання проблемних питань у галузі електронної петиції.

Література

1. Рядінська В., Канцер А. Особливості континентально-європейської моделі впровадження електронного урядування. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/ryadinska_kancer_thesis.doc (дата звернення: 27.01.2025).
2. Каненберг-Сандул О., Форманюк В. Особливості правового регулювання електронного уряду в ЄС. *Права людини — пріоритет сучасної держави: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 10 грудня 2021 року) / відп. ред. С.В. Ківалов. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 458–463. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/50821b31-574d-4a2e-b0bd-64356f0d7aed/content> (дата звернення: 27.01.2025).
3. Політановський С. Світові моделі електронного урядування: виклики правової сучасності. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2018. № 2. С. 29–35.
4. Міхровська М. С. Цифрове урядування як новий рівень взаємодії держави і суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 272–275.
5. Соловійова О. М., Сьоміна В. А. Деякі проблеми розгляду звернень громадян у контексті євроінтеграційних прагнень України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 425–428.
6. Алмаші І. М., Алмаші М. М. Правове регулювання інституту звернення громадян як необхідної передумови розвитку принципів демократії в системі органів місцевого самоврядування в процесі євроінтеграції. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/451/12151/25406-1?inline=1> (дата звернення: 27.01.2025).
7. Світличний О. П. Надання правової інформації суб'єктом владних повноважень. *Публічне право*. 2017. № 3. С. 88–94.

8. Про участь громадян у місцевому публічному житті: Рекомендація Rec (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи від 06.12.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_739#Text (дата звернення: 28.01.2025).
9. Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2002/21/ЄС про спільні регулятивні рамки для електронних комунікаційних мереж та послуг від 07.03.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-02#Text (дата звернення: 28.01.2025).
10. Recommendation CM/Rec (2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers Deputies). URL: http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp (дата звернення: 08.02.2025).
11. Рекомендація CM/Rec(2018)4 від 21.03.2018 р. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-4-participation-of-citizens-ukr/168097ed39> (дата звернення: 28.01.2025).
12. Е-петиції: стандарти та практики е-петицій у деяких державах-членах Ради Європи Аналітична довідка. 20.08.2019 р. URL: <https://rm.coe.int/overview-of-e-petition-systems-in-europe-ukr-fv/168096d64> (дата звернення: 29.01.2025).
13. Конституції України : Закон України від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 29.01.2025).
14. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vr#Text> (дата звернення: 29.01.2025).
15. Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, у медіа: постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 р. № 348 (в редакції постанови № 629 від 24.06.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-97-p#Text> (дата звернення: 30.01.2025).
16. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 30.01.2025).
17. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-#Text> (дата звернення: 30.01.2025).
18. Котляревська Г.М. Електронна петиція як вид звернення громадян. *Держава та регіони*. 2019. № 3. С. 295–300.
19. Закликаємо президента Зеленського ветувати законопроект № 4201 про обчислення часу. № 22/230584-еп. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/230584> (дата звернення: 31.01.2025).
20. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18 січня 2021 року у справі № 9901/302/20. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1065252/> (дата звернення: 31.01.2025).

References

1. Riadinska V., & Kantser A. Osoblyvosti kontynentalno-yevropeiskoi modeli vprovadzhennia elektronnoho uriaduvannia. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/ryadinska_kanczer_thesis.doc [in Ukrainian].
2. Kanienberg-Sandul O., & Formaniuk V. (2021). Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання електронного уряду в YeS. *Prava liudyny — priorytet suchasnoi derzhavy: zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. pp. 458–463. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/50821b31-574d-4a2e-b0bd-64356ff0d7aed/content> [in Ukrainian].
3. Politanovskiy C. (2018). Svitovi modeli elektronnoho uriaduvannia: vyklyky pravovoi suchasnosti. *Naukovyi visnyk publichnoho i pryvatnoho prava*. № 2. pp. 29–35 [in Ukrainian].
4. Mikhrovska M.S. (2020). Tsyfrove uriaduvannia yak novyi riven vzaiemodiie derzhavy i suspilstva. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 7. pp. 272–275 [in Ukrainian].
5. Soloviova O.M., & Somina V.A. (2022). Deiaki problemy rozghliadu zvernennia hromadian u konteksti yevrointehratsiinykh prahnen Ukrainy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 5. pp. 425–428 [in Ukrainian].
6. Almashi I.M., & Almashi M.M. Pravove rehuliuвання інституту звернення громадян як необхідної передумови розвитку прынципов демократії в системі орханів місцевого самоврядування в протсесі євроінтеграції. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/451/12151/25406-> [in Ukrainian].
7. Svitlychnyi O.P. (2017). Nadannia pravovoi informatsii subiektom vladnykh povnovazhen. *Publichne pravo*. № 3. pp. 88–94 [in Ukrainian].
8. Pro uchast hromadian u mistsevomu publichnomu zhytti Rekomendatsiia Rec (2001) 19 Komitetu ministriv Rady Yevropy vid 06.12.2001 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_739#Text [in Ukrainian].
9. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady YeS 2002/21/IeS pro spilni rehuliatyvni ramky dlia elektronnykh komunikatsiinykh merezh ta posluh vid 07.03. 2020 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-02#Text [in Ukrainian].
10. Rekomendatsiia CM/Rec(2009)11 Komitetu Ministriv derzhavam-chlenam shchodo elektronnoi demokratii vid 18.02.2009 r. URL: http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp.
11. Rekomendatsiia CM/Rec vid 21.03.2018 r. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-4-participation-of-citizens-ukr/168097ed39>.

12. E-petytsii. Standarty ta praktyky e-petytsii u deiakykh derzhavakh-chlenakh Rady Yevropy Analitychna dovidka vid 20.08.2019 r. URL: <https://rm.coe.int/overview-of-e-petition-systems-in-europe-ukr-fv/168096d64> [in Ukrainian].
13. Konstytutsii Ukrainy (1996). Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> [in Ukrainian]
14. Pro zvernennia hromadian: Zakon Ukrainy vid 02.10.1996 r. № 393/96-VR. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vr#Tex> [in Ukrainian].
15. Instruksii z dilovodstva za zvernenniamy hromadian v orhanakh derzhavnoi vlady i mistsevoho samovriaduvannia, obiednanniakh hromadian, na pidpriemstvakh, v ustanovakh, orhanizatsiiah nezalezhno vid form vlasnosti, u media: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.04.1997 r. № 348 (v redaktsii postanovy № 629 vid 24.06.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-97-p#Text> [in Ukrainian].
16. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 r. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> [in Ukrainian].
17. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05. 1997 r. № 280/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-#Text> [in Ukrainian].
18. Kotliarevska H. M. (2019). Elektronna petytsiia yak vyd zvernennia hromadian. *Derzhava ta rehiony*. № 3. pp. 295–300 [in Ukrainian].
19. Zaklykaiemo prezidenta Zelenskoho vetuvaty zakonoproiekt № 4201 pro obchyslennia chas. № 22/230584-ep. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/230584> [in Ukrainian].
20. Postanova Kasatsiinoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 18 sichnia 2021 roku u spravi № 9901/302/20. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1065252/> [in Ukrainian].

Сологуб Олег Володимирович

*аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Sologub Oleg

*PhD Student of the Department of Administrative and Financial Law,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

ORCID: 0009-0004-5019-1287

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10710

ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ІНІЦІАТИВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

THE EFFECTIVENESS OF INTERNATIONAL ANTI-CORRUPTION INITIATIVES AND WAYS FOR THEIR IMPROVEMENT

Анотація. Вступ. У сучасних умовах глобалізації та посилення міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією важливим аспектом є оцінка ефективності міжнародних ініціатив. Різні правові механізми, що діють на міжнародному рівні, мають значний вплив на національні антикорупційні політики та забезпечення верховенства права.

Мета. Метою дослідження є аналіз ефективності міжнародних ініціатив у сфері боротьби з корупцією, виявлення їх основних проблем та шляхів удосконалення механізмів реалізації.

Матеріали і методи. У дослідженні використано міжнародні правові акти, наукові праці та аналітичні звіти щодо імплементації антикорупційних заходів. Використано методи правового аналізу, порівняльно-правовий підхід, системний аналіз та узагальнення.

Результати. Проаналізовано вплив Конвенції ОЕСР про боротьбу з хабарництвом, Конвенції ООН проти корупції та рекомендацій GRECO на боротьбу з корупцією у країнах, що їх імплементують. Виявлено проблеми реалізації міжнародних ініціатив, серед яких відсутність дієвих санкцій за невиконання зобов'язань та слабка координація між державами.

Перспективи. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку ефективніших механізмів міжнародного контролю за виконанням антикорупційних заходів, а також вдосконалення співпраці між державами та міжнародними організаціями.

Ключові слова: боротьба з корупцією, міжнародна допомога, боротьба з корупцією, міжнародні ініціативи, правове регулювання.

Summary. Introduction. In the modern context of globalization and strengthening international cooperation in combating corruption, evaluating the effectiveness of international initiatives is crucial. Various legal mechanisms operating at the international level significantly impact national anti-corruption policies and the rule of law.

Purpose. The purpose of the study is to analyze the effectiveness of international initiatives in combating corruption, identify their main problems, and propose ways to improve their implementation mechanisms.

Materials and Methods. The study utilizes international legal acts, scientific works, and analytical reports on the implementation of anti-corruption measures. The research employs legal analysis, comparative law, systemic analysis, and generalization methods.

Results. The impact of the OECD Anti-Bribery Convention, the UN Convention against Corruption, and GRECO recommendations on anti-corruption efforts in implementing countries was analyzed. Problems in the implementation of international initiatives were identified, including the lack of effective sanctions for non-compliance and weak coordination among states.

Prospects. Future research may focus on developing more effective mechanisms for international control over the implementation of anti-corruption measures and improving cooperation between states and international organizations.

Key words: anti-corruption, international assistance, corruption fight, international initiatives, legal regulation.

Постановка проблеми. Станом на зараз Україна не лише героїчно бореться за перемогу над ворогом та ліквідує наслідки атак, але й активно готується до майбутнього. Ключовими завданнями є відбудова країни, її модернізація та визначення пріоритетних напрямків для стабільного повоєнного розвитку після перемоги. Водночас, корупція залишається однією з найбільших загроз для демократичного розвитку, верховенства права та стабільності державних інституцій. Її поширення негативно впливає на економічний розвиток, знижує рівень довіри громадян до влади та ускладнює міжнародну співпрацю. У боротьбі з цим явищем міжнародне співробітництво відіграє ключову роль, адже корупційні схеми дедалі більше набувають транснаціонального характеру.

Україна є учасником ключових міжнародних ініціатив у сфері боротьби з корупцією, зокрема Конвенції ООН проти корупції, Робочої групи ОЕСР з протидії хабарництву, Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO). Відповідно до взятих міжнародних зобов'язань реалізовано низку структурних реформ, які сприяють підвищенню прозорості державного управління. Водночас ефективність впровадження таких ініціатив потребує подальшого аналізу, оскільки їх реалізація стикається з викликами, зокрема зміною політичного контексту, відсутністю належної координації та ризиками зниження результативності.

Крім того, значна кількість чинників може впливати на зміст та напрям міжнародних ініціатив, а в окремих випадках — призводити до їхнього припинення. У зв'язку з цим постає необхідність наукового дослідження, яке дозволить (1) виявити основні проблеми реалізації міжнародних антикорупційних ініціатив в Україні та (2) запропонувати шляхи їх вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне дослідження механізмів міжнародної співпраці є одним із важливих напрямів правової науки, що охоплює аналіз принципів, інституційного забезпечення та ефективності міжнародних ініціатив. Так, К. В. Степаненко присвятив своє дослідження аналізу принципу міжнародного співробітництва в сучасних міжнародних відносинах, особливо в контексті європейської інтеграції України [1]. І. М. Леган розглянув питання міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності, проаналізував правові механізми взаємодії держав у цій сфері [2]. Крім того, роль міжнародних організацій у боротьбі з корупцією підкреслювалося Р. В. Половинкіною [3].

З іншої сторони, важливим аспектом міжнародної співпраці у боротьбі з корупцією є різного роду ініціативи, які запроваджуються як на національному рівні так і на міжнародному. Цей аспект, на жаль, залишається не повністю розкритим та потребує наукового дослідження.

Отже, **метою цієї статті** виступатиме з'ясування ефективності міжнародних ініціатив у сфері бо-

ротьби з корупцією, визначення їхніх недоліків та шляхів удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні антикорупційні ініціативи, як явище, беруть свої початки у кінці XX століття, коли у 1982 році, у Вашингтоні провели міжнародною конференцією з питання боротьби з корупцією та організованою злочинністю [3]. З того часу зусилля різних країн у бажанні протидіяти корупції тільки наростали.

Так, протягом певного часу було створено низку організацій, ініціатив, та ухвалено законодавчі акти, які ставлять перед собою амбітні завдання у сфері протидії та запобігання корупції. Серед найвідоміших: Група держав проти корупції (GRECO), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Міжнародні антикорупційні ініціативи створюються задля об'єднання зусиль для досягнення спільної мети — зменшення рівня корупції, протидія останній, а також підсилення держав у боротьбі з транснаціональною корупцією. Ініціативи своїм формуванням створюють єдину глобальну систему, яка ставить на меті удосконалення чинних механізмів боротьби з корупцією, сприяє поширенню доброчесності, підзвітності та прозорості. Це реалізується завдяки таким інструментам як запровадження міжнародних стандартів в певній галузі, розробка законодавчих норм, моніторинг та оцінка антикорупційних заходів, які вживає та чи інша сторона та надання міжнародної технічної допомоги.

Невід'ємною складовою міжнародних антикорупційних ініціатив є взаємодія різних держав задля переслідування та протидії корупціонерам. Яскравим прикладом такої взаємодії є справа Національного антикорупційного бюро України та Центрального антикорупційного бюро (Польща) проти екс-керівника Укравтодору Славоміра Новака [4]. Так, детективами НАБУ спільно з представниками відповідного органу Польщі було створено спільну слідчу групу, яка в результаті викрила корупціонерів та запобігла втраті державних коштів у майбутньому. Цей приклад є яскравим відображенням важливості створення міжнародних ініціатив, де б зацікавлені сторони могли разом об'єднуватися, ділитися досвідом та налагоджувати співпрацю по відповідним напрямкам.

1. GRECO

У травні 1999 року Радою Європи, з метою контролю за дотриманням державами антикорупційних стандартів організації, була створена Групи країн проти корупції (GRECO), основною метою якої є покращення спроможності держав учасниць боротися з корупцією шляхом динамічного процесу взаємодії та тиску з боку партнерів. Це допомагає виявити недоліки в національній антикорупційній політиці та спонукає до необхідних законодавчих, інституційних та практичних реформ. GRECO пропонує платформу для обміну найкращими практиками щодо запобігання та виявлення корупції [5].

Україна, ратифікувавши Цивільну Конвенцію проти корупції, яку підписали держави-члени Ради Європи, інші держави та Європейське Співтовариство, приєдналася до GRECO 1 січня 2006 року.

Співпрацюючи з GRECO Україна пройшла вже ряд етапів на шляху протидії корупції. Кожний з цих етапів завершувався публікацією відповідного звіту, в якому GRECO надавало певні рекомендації відносно організації та проведення заходів, що необхідні для ефективної протидії корупції в Україні.

Так, в листопаді 2024 року українська делегація взяла участь у 98-му пленарному засіданні Групи держав проти корупції (GRECO), яке проходило у Страсбурзі (Французька Республіка).

На засіданні погодили та затвердили доповнення до Другого звіту про виконання Україною рекомендацій GRECO, наданих в межах Четвертого раунду оцінювання. Вони стосуються запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів [6].

Виконання рекомендацій позитивно впливає на процес вступу України до Європейського Союзу та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), оскільки звіти GRECO є суттєвим показником досягнень держав в антикорупції. Для України це особливо важливо в контексті довіри міжнародних партнерів та донорів, які орієнтуються на стан протидії корупції в Україні.

Систематизована та поступова співпраця України та GRECO протягом періоду взаємодії створила ефективне підґрунтя та правову базу для протидії корупції.

2. Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) об'єднує 38 країн-членів і 70 партнерів, сприяючи розробці соціально-економічних політик. Вона надає рекомендації для покращення управління та економічного розвитку, особливо у сфері боротьби з корупцією. Україна співпрацює з ОЕСР з 1997 року, коли Кабінет Міністрів підписав угоду про привілеї та імунітети організації, яку Верховна Рада ратифікувала у 1999 році [7]. У липні 2022 року Україна подала заявку на членство в ОЕСР, а у лютому 2023 року приєдналася до Робочої групи з питань хабарництва [8].

Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом, прийнята у 1997 році, зобов'язує країни криміналізувати підкуп іноземних посадовців у міжнародному бізнесі та створювати механізми моніторингу її виконання. Україна поки не ратифікувала Конвенцію, але її участь у Робочій групі є важливим кроком до гармонізації законодавства з антикорупційними стандартами. Робоча група аналізує національні законодавства, надає рекомендації та контролює виконання Конвенції. Участь у ній дає Україні доступ до експертної підтримки, сприяє обміну досвідом і підсилює зусилля з боротьби з корупцією.

Окрім цього, Антикорупційна мережа ОЕСР (ACN) підтримує антикорупційні реформи в країнах Східної Європи та Центральної Азії, зокрема через Стамбульський план дій, започаткований у 2003 році, що проводить оцінки реформ і моніторинг виконання міжнародних антикорупційних стандартів. Участь України в ОЕСР та її антикорупційних ініціативах допомагає гармонізувати законодавство, зміцнює антикорупційні механізми та сприяє євроінтеграції. Приєднання до Конвенції стане наступним логічним кроком у цій співпраці [9].

3. Конвенція ООН про боротьбу з корупцією

Конвенція ООН проти корупції (Конвенція ООН) є єдиним юридично обов'язковим універсальним антикорупційним інструментом. Конференція держав-учасниць є керівним органом Конвенції ООН, який підтримує держави-учасниці та підписантів у виконанні її положень. Вона надає політичні вказівки Управлінню ООН з питань наркотиків та злочинності (UNODC), відповідальному за організацію Механізму перегляду Конвенції ООН.

Усі держави, які ратифікували Конвенцію, є частиною Конференції. Країни, які її лише підписали, а також міжурядові й неурядові організації можуть отримати статус спостерігачів на її сесіях.

Фактична імплементація Конвенції оцінюється через механізм експертної перевірки. Кожна держава-учасниця перевіряється двома країнами з різних регіональних груп, що обираються жеребкуванням [10].

Два цикли перегляду:

1. Перший цикл (з 2010 року): Охоплює криміналізацію, правоохоронну діяльність та міжнародне співробітництво.

2. Другий цикл (з 2015 року): Аналізує превентивні заходи та повернення активів.

Україна підписала Конвенцію 11 грудня 2003 року, ратифікувала у 2006 році, а закон про ратифікацію набув чинності у січні 2010 року [11]. У першому циклі (2012) її перевіряли Словенія та Польща. Україна отримала 10 рекомендацій щодо вдосконалення імплементації [12]. Другий цикл ще не проходила.

Крім того, важливим аспектом у міжнародних ініціативах у сфері боротьби з корупцією є взаємодія антикорупційної інфраструктури з міжнародними партнерами. Найбільш наявним та зрозумілим прикладом буде Україна. Саме ці зв'язки дають додатковий стимул та можливість для антикорупційних органів такі як ВАКС, САП, НАБУ та НАЗК ефектніше здійснювати свою діяльність.

До прикладу, НАБУ, як правоохоронний орган, уповноважений розслідувати корупційні злочини, тісно співпрацює з міжнародними структурами, зокрема:

1. **Європейським офісом з боротьби з шахрайством (OLAF)** — у межах справ, що стосуються використання європейських коштів в Україні;

2. **Європолом** — у контексті обміну інформацією щодо міжнародних корупційних схем;

3. **Федеральним бюро розслідувань (FBI) та Міністерством юстиції США** — у межах спільних розслідувань щодо відмивання коштів та незаконного збагачення українських чиновників за кордоном;

4. **Робоча група ОЕСР щодо боротьби з хабарництвом** — у рамках розробки механізмів запобігання хабарництву в міжнародному бізнесі;

Більше того, не можна не згадати про взаємодію НАБУ, САП, Державної служби фінансового моніторингу та підрозділів фінансової розвідки іноземних країн. Дана співпраця важлива саме в контексті досудового розслідування справ, які можуть стосуватися відмивання коштів отриманих злочинним шляхом, які могли бути отриманими, в тому числі, в результаті хабарництва. Така співпраця є вкрай важливою, оскільки саме вона має напрацьовувати відносини, які б в подальшому дозволяли оперативну та якісно реагувати на складні виклики, які постають в тій чи іншій справі, особливо пов'язаною з топ-корупцією.

НАЗК в свою чергу, як орган, що формує та реалізує державну антикорупційну політику, також співпрацює з міжнародними структурами, зокрема:

1. **GRECO (Група держав проти корупції)** — у межах оцінки ефективності антикорупційної політики України;

2. **Робоча група ОЕСР щодо боротьби з хабарництвом** — у рамках розробки механізмів запобігання хабарництву в міжнародному бізнесі;

3. **Стамбульський план дій по боротьбі з корупцією Антикорупційної мережі Східної Європи та Центральної Азії ОЕСР** — аналіз та моніторинг виконання рекомендацій, просування міжнародних стандартів і передового досвіду боротьби з корупцією.

4. **Європейською комісією** — щодо виконання Україною зобов'язань у межах Угоди про асоціацію з ЄС та рекомендацій щодо боротьби з корупцією;

Спільна діяльність органів антикорупційної інфраструктури із міжнародними структурами сприяє посиленню антикорупційного контролю, забезпеченню прозорості державного управління та інтеграції України у міжнародну систему боротьби з корупцією. Вона також є важливим фактором довіри з боку міжнародних партнерів, що впливає на макрофінансову допомогу та інвестиційну привабливість країни.

Важливою частиною співпраці антикорупційних органів з міжнародними партнерами є програми міжнародної технічної допомоги, які власне входять до міжнародних ініціатив, спрямованих на протидію корупції. Саме проекти міжнародної технічної допомоги мають можливість прямо допомагати визначеним бенефіціарам, змінювати усталені порядки та процеси, звичайно ж за доброї волі та готовності прийняти допомогу інституції.

Існує декілька яскравих прикладів проектів міжнародної допомоги, які можна висвітлити:

1. **Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу в Україні (EUACI)**

EUACI є найбільшою програмою технічної допомоги Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією в Україні. Запущена у 2017 році, вона фінансується ЄС та Данським агентством з міжнародного розвитку (DANIDA). Метою ініціативи є зміцнення антикорупційних інституцій, підвищення парламентського та громадського контролю над реформами, а також підтримка громадянського суспільства та засобів масової інформації у протидії корупції [13].

2. **Проект Агентства США з міжнародного розвитку «Сприяння доброчесності у публічному секторі (Pro-Integrity)»**

Проект міжнародної технічної допомоги Pro-Integrity, підтримуваний Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та британським урядом (UKDev) [14], спрямована на посилення механізмів доброчесності в публічному секторі України. Він передбачає підвищення прозорості державного управління, вдосконалення процедур державних закупівель та впровадження етичних стандартів серед державних службовців. Проект також надає підтримку у розробці та впровадженні антикорупційних політик на національному та місцевому рівнях. Проект посилює інституційну спроможність НАЗК, надаючи необхідну експертну, комунікаційну матеріальну та організаційну підтримку. Крім того, проект працює з рядом інших державних інституцій для впровадження антикорупційних політик та ініціатив, серед них, Фонд державного майна України, Державна служба фінансового моніторингу, Укрзалізниця.

Підсумовуючи вище написане, можна дійти висновку, що міжнародні ініціативи у сфері боротьби з корупцією по своїй суті є дуже помітним та важливим інструментом в руках держав. В той же час, логічним може видатися питання, чому незважаючи на велику кількість міжнародних ініціатив, їхній результат не є таким, яким би ми хотіли його бачити?

Перш за все, варто сказати, що не всі державні органи чи заінтересовані сторони мають бажання чи можливість виконувати, до прикладу, Державну антикорупційну програму (яка в тому числі, формується та реалізується за підтримки міжнародних ініціатив). Причиною цього є відсутність як заохочувальних так і стримуючих (покарань) факторів, які б використовувалися органом, що відповідає за реалізацію державної антикорупційної політики. Як наслідок, відсутність покарання за невиконання або винагороди за виконання тих чи інших вимог приводить відповідний орган до свого роду глухий кут, з якого немає виходу.

По друге, міжнародні організації, такі як GRECO або ОЕСР надають рекомендації та оцінки щодо антикорупційної діяльності держав. Однак, відсутність обов'язкових механізмів виконання цих рекомендацій знижує їхню дієвість. Країни можуть ігнорувати

або відкладати впровадження запропонованих заходів без суттєвих наслідків, що підриває авторитет міжнародних структур та зменшує довіру до них. Так, наприклад, обмеженість впливу зумовлюється наступним:

- Відсутність санкційних механізмів для країн, що не виконують міжнародні зобов'язання;
- Незначний рівень підзвітності урядів перед міжнародними організаціями;
- Недостатній контроль за впровадженням рекомендацій, що дозволяє державам зволікати з реформами.

По третє, існує можливість того, що імплементації антикорупційні ініціативи будуть тільки тоді, коли певному колу осіб це буде вигідно. У багатьох державах корупція глибоко вкорінена в політичних та правоохоронних структурах. Це створює ситуацію, коли органи, відповідальні за боротьбу з корупцією, самі є частиною корупційних схем. Політична еліта може використовувати антикорупційні заходи як інструмент для усунення політичних опонентів, що дискредитує саму ідею боротьби з корупцією та знижує ефективність міжнародних ініціатив.

По четверте, корупційні схеми часто мають трансграничний характер, що вимагає тісної співпраці між державами та міжнародними організаціями. Однак, бюрократичні перепони, відмінності у правових системах та відсутність довіри між країнами ускладнюють обмін інформацією та спільні розслідування. Це дозволяє корупціонерам використовувати прогалини у міжнародній співпраці для уникнення відповідальності.

По п'яте, у країнах з низьким рівнем економічного розвитку корупція часто сприймається як засіб виживання. Низькі зарплати державних службовців, відсутність соціальних гарантій та економічна нестабільність сприяють поширенню корупційних практик. Без усунення цих фундаментальних проблем міжнародні антикорупційні ініціативи матимуть обмежений вплив.

Висновки. Міжнародні антикорупційні ініціативи відіграють критично важливу роль у боротьбі з корупцією на глобальному рівні, формуючи правові та інституційні механізми, спрямовані на підвищення прозорості, відповідальності та підзвітності у державному та приватному секторах. Вони сприяють гармонізації антикорупційної політики в різних країнах, посиленню міжнародної співпраці та вдосконаленню механізмів розслідування трансграничних корупційних злочинів.

Прийняті міжнародні документи, зокрема, Конвенція ООН проти корупції, Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб, рекомендації GRECO та ОЕСР, створюють всеосяжну правову основу для запобігання та переслідування корупційних правопорушень.

Україна активно залучена до міжнародної антикорупційної співпраці, зокрема через діяльність ВАКС, САП, НАБУ та НАЗК, які взаємодіють з іноземними партнерами в розслідуванні трансграничних корупційних схем. Водночас, ефективність цієї співпраці значною мірою залежить від рівня імплементації міжнародних стандартів, спроможності національних органів діяти незалежно та наявності політичної волі для проведення необхідних реформ.

Попри позитивні досягнення, реалізація міжнародних антикорупційних ініціатив стикається з низкою викликів, серед яких низький рівень імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство, відсутність обов'язкових механізмів виконання міжнародних рекомендацій, політична заангажованість та слабка координація між країнами у розслідуванні корупційних злочинів. Подолання цих проблем вимагає:

1. Підвищення рівня відповідальності за невиконання міжнародних антикорупційних зобов'язань шляхом впровадження жорсткіших санкцій для країн, що систематично не виконують рекомендації GRECO та ОЕСР.

2. Розширення міжнародної співпраці у сфері обміну інформацією та розслідування корупційних злочинів, зокрема через створення єдиної бази даних про корупційні злочини.

3. Посилення незалежності національних антикорупційних органів шляхом виключення політичного впливу на їхню діяльність.

4. Покращення ресурсного забезпечення міжнародних антикорупційних інституцій, що дозволить підвищити ефективність їхньої діяльності.

5. Залучення громадянського суспільства та медіа до моніторингу виконання антикорупційних заходів.

Отже, для досягнення реальних змін у боротьбі з корупцією необхідне не лише прийняття міжнародних стандартів, а й їх повноцінне впровадження, ефективний контроль за дотриманням норм та активна міжнародна співпраця. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити суттєве зниження рівня корупції та зміцнення демократичних інституцій у глобальному масштабі.

Література

1. Степаненко К. В. Принцип міжнародного співробітництва в сучасних міжнародних відносинах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/95.pdf> (дата звернення: 13.02.2025).
2. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Електронний архів Житомирського державного технологічного університету*. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8169> (дата звернення: 13.02.2025).
3. Половинкіна Р. Ю. Роль міжнародних організацій у боротьбі з корупцією: теоретичний аспект. *Право і державне управління*. 2019. Вип. 2, т. 1. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/6.pdf (дата звернення: 13.02.2025).
4. Національне антикорупційне бюро України. Екскерівнику Укравтодору вручено українську підозру. *Офіційний вебсайт НАБУ*. 2024. URL: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-ekskerivnyku-ukravtodoru-vrucheno-ukrayinsku-pidozru> (дата звернення: 13.02.2025).
5. Група держав проти корупції (GRECO). Механізм оцінювання та рекомендації. *Офіційний вебсайт Ради Європи*. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco> (дата звернення: 13.02.2025).
6. Національне агентство з питань запобігання корупції. Україна виконала низку рекомендацій GRECO в сфері запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів. *Офіційний вебсайт НАЗК*. 2024. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/ukraina-vykonala-nyzku-rekomendatsiy-greco-v-sferi-zapobigannya-koruptsii-sered-narodnyh-deputativ-suddiv-ta-prokuroriv> (дата звернення: 13.02.2025).
7. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 07.07.1999 № 850-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-14> (дата звернення: 13.02.2025).
8. Україна отримала статус учасника Робочої групи ОЕСР з питань боротьби з хабарництвом. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-povinni-mati-u-svoeyu-arsenali-efektivni-ta-diyevi-mehan-81329> (дата звернення: 13.02.2025).
9. Антикорупційна мережа ОЕСР для Східної Європи та Центральної Азії. Огляд діяльності. *ОЕСР, 2023*. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/> (дата звернення: 13.02.2025).
10. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Tenth session of the Conference of the States Parties to the United Nations Convention against Corruption. UNODC. 2023. URL: <https://www.unodc.org/corruption/en/cosp/conference/session10.html> (дата звернення: 13.02.2025).
11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 13.02.2025).
12. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Country Review Report of Ukraine. UNODC. 2013. URL: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2013_07_05_Ukraine_Final_Country_Report.pdf (дата звернення: 13.02.2025).
13. *Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу (EUACI)*. URL: <https://euaci.eu/> (дата звернення: 13.02.2025).
14. DAI Global LLC. Ukraine: Promoting Integrity in the Public Sector Activity (Pro-Integrity). *Офіційний вебсайт DAI*. URL: <https://www.dai.com/our-work/projects/ukraine-promoting-integrity-in-the-public-sector-activity-pro-integrity> (дата звернення: 13.02.2025).

References

1. Stepanenko K. V. Prynysp mizhnarodnoho spivrobotnytstva v suchasnykh mizhnarodnykh vidnosynakh [Principle of international cooperation in modern international relations]. *Aktualni problemy pravoznavstva* — 2023. Available at: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/95.pdf> (accessed: 13.02.2025).
2. Legan I. M. Mizhnarodne spivrobotnytstvo u sferi zapobihannia ta protydii transnatsionalnii zlochynnosti [International cooperation in preventing and combating transnational crime]. *Elektronnyi arkhiv Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*. Available at: <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8169> (accessed: 13.02.2025).
3. Polovynkina R. Yu. Rol mizhnarodnykh orhanizatsii u borotbi z koruptsiieiu: teoretychnyi aspekt [The role of international organizations in combating corruption: theoretical aspect]. *Pravo i derzhavne upravlinnia*. 2019. Issue 2, Vol. 1. Available at: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/6.pdf (accessed: 13.02.2025).
4. Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy. Ekskerivnyku Ukravtodoru vrucheno ukrayinsku pidozru [The former head of Ukravtodoru was handed a Ukrainian suspicion]. *Ofitsiyni vebsait NABU*. 2024. Available at: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-ekskerivnyku-ukravtodoru-vrucheno-ukrayinsku-pidozru> (accessed: 13.02.2025).
5. GRECO — Group of States against Corruption. Mechanism of evaluation and recommendations. *Official website of the Council of Europe*. Available at: <https://www.coe.int/en/web/greco> (accessed: 13.02.2025).
6. Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihannia koruptsii. Ukraina vykonala nyzku rekomendatsii GRECO v sferi zapobihannia koruptsii sered narodnykh deputativ, suddiv ta prokuroriv [Ukraine has fulfilled a number of GRECO

recommendations in the field of preventing corruption among MPs, judges, and prosecutors]. *Ofitsiinyi vebseit NASK*. 2024. Available at: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/ukraina-vykonala-nyzku-rekomendatsiy-greco-v-sferi-zapobigannya-koruptsii-sered-narodnyh-deputativ-suddiv-ta-prokuroriv> (accessed: 13.02.2025).

7. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii: Zakon Ukrainy vid 07.07.1999 № 850-XIV [On the ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol and Protocols No. 2, 4, 7 and 11 to the Convention: Law of Ukraine of 07.07.1999 No. 850-XIV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-14> (accessed: 13.02.2025).

8. Ukraina otrymala status uchasyuka Robochoi hrupy OESR z pytan borotby z khabarnytstvom [Ukraine received the status of a participant in the OECD Working Group on Bribery]. *Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*. 2023. Available at: <https://www.president.gov.ua/news/mi-povinni-mati-u-svoyemu-arsenali-efektivni-ta-diyevni-mehan-81329> (accessed: 13.02.2025).

9. OECD Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. Activity overview. *OECD*. 2023. Available at: <https://www.oecd.org/corruption/acn/> (accessed: 13.02.2025).

10. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Tenth session of the Conference of the States Parties to the United Nations Convention against Corruption. *UNODC*. 2023. Available at: <https://www.unodc.org/corruption/en/cosp/conference/session10.html> (accessed: 13.02.2025).

11. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii vid 31.10.2003 r. *Ofitsiinyi vebseit Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (accessed: 13.02.2025).

12. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Country Review Report of Ukraine. *UNODC*. 2013. Available at: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2013_07_05_Ukraine_Final_Country_Report.pdf (accessed: 13.02.2025).

13. EU Anti-Corruption Initiative (EUACI). Available at: <https://euaci.eu/> (accessed: 13.02.2025).

14. DAI Global LLC. Ukraine: Promoting Integrity in the Public Sector Activity (Pro-Integrity). *DAI Official Website*. Available at: <https://www.dai.com/our-work/projects/ukraine-promoting-integrity-in-the-public-sector-activity-pro-integrity> (accessed: 13.02.2025).

Грищенко Оксана Анатоліївна

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Hrytenko Oksana

Doctor of Law, Professor,

Professor of the Department of Criminal Law Disciplines of the

Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education

Dnipro State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0003-1376-6956

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10744

ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА (СТ. 162 КК УКРАЇНИ): БЛАНКЕТНИЙ ХАРАКТЕР ДИСПОЗИЦІЇ

VIOLATION OF THE INVIOABILITY OF HOUSING (ARTICLE 162 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE): THE BLANKET NATURE OF THE DISPOSITION

Анотація. Вступ. Більшість кримінально-правових норм у Розділі V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» містять норми з бланкетними диспозиціями, не виключенням є ст. 162 КК України «Порушення недоторканості житла». Щодо бланкетної диспозиції в теорії кримінального права не існує єдиного поняття, проте усі думки вчених доводять, що наявність бланкетної диспозиції свідчить про те, що для більш точного з'ясування порушених прав у кримінально-правовій нормі слід звернутися до інших нормативно-правових актів. Постає питання щодо визначення нормативної бази, на яку спирається вказана кримінально-правова норма.

Мета. Метою дослідження є визначення бланкетного характеру диспозиції ст. 162 КК України, через з'ясування нормативно-правових актів, які допомагають з'ясувати сутність та зміст порушеного права.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо кримінально-правового регулювання суспільних відносин, що забезпечують недоторканість житла; 2) праці вітчизняних авторів, що здійснюють свої наукові дослідження з питань сутності та змісту бланкетних диспозицій.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: системно-структурний – дозволив сформулювати уяву про нормативно-правові акти, які допомагають з'ясувати сутність та зміст порушеного права; логічного узагальнення результатів при формулюванні висновків.

Результати. У статті досліджується бланкетна диспозиція кримінального правопорушення, передбачена ст. 162 Кримінального кодексу України. Визначено, що при застосуванні бланкетної диспозиції і встановленні об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, постає питання щодо визначення нормативної бази, на яку спирається вказана кримінально-правова норма. При аналізі враховано, що до кожної частини ст. 162 КК України існує конкретний перелік нормативно-правових актів, які надають можливості повноцінно з'ясувати та розкрити зміст порушеного права. Здійснено звернення до окремих нормативно-правових актів. Доведено, що у диспозиції ст. 162 КК України йдеться мова «про порушення недоторканості житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканість житла громадян», що вказує на характер діяння, що є складовою частиною об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення. Однак диспозиція, в загальній формі вказуючи на таке порушення, не розкриває зміст злочинного діяння та не описує його безпосередніх ознак, а відсилає для встановлення конкретних порушень до інших нормативно-правових актів. Бланкетна конструкція диспозиції кримінального правопорушення передбаченого ст. 162 КК України обумовлена неможливістю й недоцільністю визначення в кримінально-правовій статті всіх положень щодо регулювання відповідного права. Зміст диспозиції вказаного кримінального правопорушення перебуває в прямій залежності від інших законів

і підзаконних нормативно-правових актів України, здебільшого від положень Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Житлового кодексу України, Цивільного кодексу України, а в питаннях кваліфікації за ч. 2 ст. 162 КК України Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про прокуратуру», Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закону України «Про Службу безпеки України», Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» тощо. Безумовно, всі проаналізовані вище правові акти мають субсидіарне значення по відношенню до досліджуваної кримінально-правової норми і самостійне значення для суспільних відносин, які вони регулюють, а отже, функціонують незалежно від того, чи передбачено кримінальне покарання за порушення їх положень, чи ні.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях актуальним залишається детальний аналіз більшості нормативно-правових актів за допомогою, яких здійснюється тлумачення ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України. Відповідний аналіз надасть додаткових можливостей правозастосовнику уникнути проблем при кваліфікації ст. 162 КК України.

Ключові слова: бланкетна, диспозиція, житло, інше володіння, кримінально-правове регулювання, кримінально-правова, нормативно-правові акти, норма, недоторканість.

Summary. Introduction. Most of the criminal law provisions in Section V “Criminal Offenses against Electoral, Labor and Other Personal Rights and Freedoms of Man and Citizen” contain provisions with blanket dispositions, not excluding Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine “Violation of the Inviolability of Home”. There is no single concept regarding the blanket disposition in the theory of criminal law, but all the opinions of scientists prove that the presence of a blanket disposition indicates that for a more accurate clarification of the violated rights in the criminal law norm, it is necessary to refer to other regulatory legal acts. The question arises of determining the regulatory framework on which the said criminal law norm is based.

Purpose. The purpose of the study is to determine the blanket nature of the disposition of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, through clarification of regulatory legal acts that help to clarify the essence and content of the violated right.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) the normative-legal support of criminal-legal regulation of social relations ensuring the inviolability of housing; 2) the works of domestic authors carrying out their scientific research on the issues of the essence and content of blanket dispositions.

Results. The article examines the blanket disposition of the criminal offense provided for in Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine. It is determined that when applying the blanket disposition and establishing the objective side of the criminal offense provided for in Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, the question arises of determining the regulatory framework on which this criminal law norm is based. The analysis takes into account that for each part of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine there is a specific list of regulatory legal acts that make it possible to fully clarify and disclose the content of the violated right. An appeal to individual regulatory legal acts is made. It is proven that the disposition of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine refers to “violation of the inviolability of housing or other property of a person, illegal inspection or search thereof, as well as illegal eviction or other actions violating the inviolability of citizens’ housing”, which indicates the nature of the act, which is an integral part of the objective side of this criminal. However, the disposition, in general terms indicating such a violation, does not disclose the content of the criminal act and does not describe its immediate features, but refers to other regulatory legal acts to establish specific violations. The blanket construction of the disposition of the criminal offense provided for in Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine is due to the impossibility and inexpediency of defining in the criminal law article all the provisions for regulating the relevant law. The content of the disposition of the said criminal offense is directly dependent on other laws and by-laws of Ukraine, mostly on the provisions of the Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Housing Code of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, and in matters of qualification under Part 2 of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine The Law of Ukraine “On the National Police”, the Law of Ukraine “On the Prosecutor’s Office”, the Law of Ukraine “On Operational Investigative Activities”, the Law of Ukraine “On the Security Service of Ukraine”, the Law of Ukraine “On Bodies and Services for Children’s Affairs and Special Institutions for Children”, the Law of Ukraine “On State Protection of State Authorities of Ukraine and Officials”, etc. Of course, all the legal acts analyzed above have subsidiary significance in relation to the criminal law norm under study and independent significance for regulating social relations, and therefore function regardless of whether criminal punishment is provided for violating their provisions or not.

Discussion. In further scientific research, a detailed analysis of the majority of normative legal acts by means of which the interpretation of the signs of a criminal offense provided for in Article 162 of the Criminal Code of Ukraine is carried out remains relevant. The corresponding analysis will provide additional opportunities for the law enforcement officer to avoid problems when qualifying Article 162 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: blanket, disposition, housing, other property, criminal law regulation, criminal law, normative legal acts, norm, inviolability.

Постановка проблеми. Більшість кримінально-правових норм у Розділі V Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод

людини і громадянина» містять норми з бланкетними диспозиціями, не є виключенням ст. 162 КК України «Порушення недоторканності житла». Бланкетною є диспозиція, яка, не називаючи конкретних ознак

злочину або називаючи тільки частину із них, відсилає для встановлення змісту ознак учиненого діяння до інших нормативних актів, які не є законами про кримінальну відповідальність (інших законів, інструкцій, статутів, положень, стандартів, правил, вказівок тощо). Отже, звернемося до теоретичних положень щодо визначення бланкетної диспозиції. Так, зазначається, що бланкетна диспозиція використовується тоді, коли треба встановити кримінальну відповідальність за порушення правил, що містять різноманітні приписи, вимоги, заборони, які описано та детально розкрито в інших нормативно-правових актах і технічних нормах. Ці акти та норми можуть бути видані до набрання чинності законом про кримінальну відповідальність, що містить бланкетну диспозицію, одночасно з ним або після його видання; вони можуть змінюватися, але норма Закону про кримінальну відповідальність, яка має бланкетну диспозицію, при цьому залишається без змін. Приймають і затверджують такі нормативні акти та технічні норми різні установи й організації. Вони мають відмінності і за сферами застосування. Ці акти та норми, як вже відзначалося, не є джерелами закону про кримінальну відповідальність. Відповідно до останнього (його соціального призначення) вони виконують підпорядковану роль. Приписи, вимоги, заборони, що в них сформульовано, сприяють встановленню ознак злочину, в першу чергу суспільно небезпечного і протиправного діяння (дії або бездіяльності) [23, с. 44]. Бланкетна диспозиція визначає лише загальні ознаки злочину, разом з тим відсилає до нормативного матеріалу інших галузей або систем права, щоб встановити їх конкретний зміст [33, с. 35]. Бланкетна диспозиція — не називаючи конкретних ознак кримінального правопорушення, відсилає для встановлення їх змісту до інших, крім КК, законів, міжнародних договорів, підзаконних нормативно-правових актів [4, с. 88]. Отже, щодо зазначеного виду диспозиції в теорії кримінального права не існує єдиного поняття, проте усі думки вчених доводять, що наявність бланкетної диспозиції свідчить про те, що для більш точного з'ясування порушених прав у кримінально-правовій нормі слід звернутися до інших нормативно-правових актів. Крім того, нормативно-правові акти інших галузей права відіграють важливу роль в обґрунтуванні кримінально-правової кваліфікації; це впливає з того, що кримінально-правова норма виражена не лише у статтях закону про кримінальну відповідальність, а й у численних інших нормативно-правових актах. У статті кримінального закону законодавець часто не може виключно описати всі ознаки юридичного складу, оскільки вона повинна відзначатися лаконізмом. Водночас задум законодавця повинен бути максимально формалізованим, оскільки, як давно вже відомо, застосуванню підлягає закон, а не мотиви закону, не наміри законодавця. Тому часто окремо взятої статті кримінального закону

для кваліфікації недостатньо (наприклад, у разі застосування бланкетних диспозицій, при безпосередній відсилці до комплексу неправових норм, використанні оціночних понять, наявності прогалин у праві). У таких випадках застосовуються додаткові підстави кваліфікації [28, с. 60–61].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями бланкетних диспозицій на загальному рівні займалися такі вчені, як Дудоров О. О. [1; 2; 3], Музика А. А. [26; 27], Панов М. І. [29; 30; 31], Яремко Г. З. [36; 37] та інші. Проте, встановлення бланкетного характеру диспозиції ст. 162 КК України не були предметом окремих досліджень.

Метою статті є визначення бланкетного характеру диспозиції ст. 162 КК України, через з'ясування нормативно-правових актів, які допомагають з'ясувати сутність та зміст порушеного права.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо кримінально-правового регулювання суспільних відносин, що забезпечують недоторканість житла; 2) праці вітчизняних авторів, що здійснюють свої наукові дослідження з питань сутності та змісту бланкетних диспозицій.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: системно-структурний — дозволив сформулювати уяву про нормативно-правові акти, які допомагають з'ясувати сутність та зміст порушеного права; логічного узагальнення результатів при формулюванні висновків.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивна сторона досліджуваного кримінального правопорушення характеризується наступними діями: за ч. 1 ст. 162 КК України — незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян; ч. 2: — ті самі дії, вчинені службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування. При з'ясуванні бланкетного характеру диспозиції і встановленні об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, постає питання щодо визначення нормативної бази, на яку спирається вказана кримінально-правова норма при здійсненні кримінально-правової кваліфікації.

Для правильного застосування та кримінально-правової кваліфікації ст. 162 КК України, слід звернутися до нормативно-правових актів, які регламентують відповідне право. При цьому необхідно враховувати що кожна частина відповідного складу містить як подібні, так і відмінні нормативно-правові акти, які надають можливості повноцінно з'ясувати та розкрити зміст порушеного права. Так для з'ясування змісту ч. 1 ст. 162 КК України потрібно звернення до положень Конституції України [22], Кримінального процесуального кодексу України [24]; Житлового Кодексу України [5].

Щодо ч. 2 ст. 162 КК України, то окрім зазначених джерел відповідна частина звертає нас до: Закону України «Про Національну поліцію» [12], Закону України «Про прокуратуру» [19], Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [13]; Закону України «Про Службу безпеки України» [20], Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [15], Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [14], Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» [7], Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [18], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [17], Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [21], Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [10], Закону України «Про захист економічної конкуренції» [9], Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» [16]; Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [6], Закон України «Про Державну прикордонну службу України» [8], Закон України «Про іпотеку» [11], Сімейного кодексу України [32], Митного кодексу України [25], Цивільного кодексу України [34], Цивільного процесуального кодексу України [35].

На жаль в межах даного наукового дослідження ми не маємо можливості детально проаналізувати усі вищезазначені нормативно-правові акти щодо бланкетного характеру ст. 162 КК України, тому пропонуємо звернутися до окремих. Так, під час кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, важливим є положення Конституції України. Так, ст. 47 Конституції України в якій декларується, що «Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду» [22]. Також, правильне застосування та кримінально-правова кваліфікація ст. 162 КК України, залежить від положень Кримінального процесуального кодексу України. В межах Кримінального процесуального кодексу України відносно порушення права на житло визначено: в ст. 7. «Загальні засади кримінального провадження» (зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться:...6) недоторканність житла чи іншого володіння особи... Крім того, у статті 13. «Недоторканність житла чи іншого володіння особи», визначається, що «Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим

судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом» [24]. Під час кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України значущими є положення Житлового кодексу України. Так, глава 6 «Користування жилими приміщеннями в будинках (квартирах) приватного житлового фонду» (ст.ст.150–174 Житлового кодексу України) регулює питання користування житловими приміщеннями в будинках (квартирах) приватного житлового фонду, в тому числі і питання найму житлових приміщень. [5]. Не менш важливими є положення Цивільного кодексу України, в якому, у главі 22 «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи» ст. 311 «Право на недоторканність житла» розкриває та уточнює наступні положення: 1. Житло фізичної особи є недоторканим. 2. Проникнення до житла чи до іншого володіння фізичної особи, проведення в ньому огляду чи обшуку може відбуватися лише за вмотивованим рішенням суду. 3. У невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, законом може бути встановлено інший порядок проникнення до житла чи до іншого володіння фізичної особи, проведення в них огляду та обшуку. 4. Фізична особа не може бути виселена або іншим чином примусово позбавлена житла, крім випадків, встановлених законом [34]. При розкритті та з'ясуванні кваліфікуючої ознаки — вчинення службовою особою, бланкетний характер диспозиції ст. 162 КК України також вимагає звернення до відповідних нормативно-правових актів, зокрема до Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про прокуратуру», Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; Закону України «Про Службу безпеки України», Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже маємо визначити наступні висновки. По-перше, у диспозиції ч. 1 ст. 162 КК України йдеться мова «про незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян», що вказує на характер діяння, що є складовою частиною об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення. Однак диспозиція, в загальній формі вказуючи на таке порушення, не розкриває зміст злочинного діяння та не описує його безпосередніх ознак, а відсилає для встановлення конкретних порушень до інших нормативно-правових актів. По-друге, бланкетна конструкція диспозиції кримінального правопорушення передбаченого ст. 162 КК України обумовлена неможливістю й недоцільністю визначення

в кримінально-правовій статті всіх положень щодо регулювання відповідного права. По-третє, зміст диспозиції вказаного кримінального правопорушення перебуває в прямій залежності від інших законів і підзаконних нормативно-правових актів України, здебільшого від положень Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Житлового кодексу України, Цивільного кодексу України, а в питаннях кваліфікації за ч. 2 ст. 162 КК України Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про прокуратуру», Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; Закону України «Про Службу безпеки України», Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Закону України «Про держав-

ну охорону органів державної влади України та посадових осіб» тощо. Безумовно, всі проаналізовані вище правові акти мають субсидіарне значення по відношенню до досліджуваної кримінально-правової норми і самостійне значення для суспільних відносин, які вони регулюють, а отже, функціонують незалежно від того, чи передбачено кримінальне покарання за порушення їх положень, чи ні.

В подальших наукових дослідженнях актуальним залишається більшість нормативно-правових актів, які виступають фундаментом для правильної кримінально-правової кваліфікації. Також це надасть додаткових можливостей правозастосовнику уникнути проблем при кваліфікації ст. 162 КК України.

Література

1. Дудоров О. О. Бланкетність і зворотна сила кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 175–180.
2. Дудоров О. О. Бланкетність у кримінальному праві: проблеми і перспективи. *Вибрані праці з кримінального права. Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. О. Дидоренка*, 2010. С. 50–56.
3. Дудоров О. О. Про місце бланкетної диспозиції норми кримінально-правової заборони у конкретизації змісту складу злочину. *Вісник Академії адвокатури*. 2009. Ч. 1 (14). С. 257–260.
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2014. 944 с.
5. Житловий Кодекс України від 30 червня 1983 року № 5464-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
6. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
7. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 4 березня 1998 року № 160/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.02.2025).
8. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
9. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
10. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13 липня 2000 року № 1908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text> (дата звернення: 04.02.2025).
11. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 року № 898-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
12. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
13. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
14. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.02.2025).
15. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 року № 341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 05.02.2025).
16. Про питну воду та питне водопостачання : Закон України від 10 січня 2002 року № 2918-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text> (дата звернення: 06.02.2025).
17. Про правовий режим воєнного стану : Закон України 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
18. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 березня 2000 року № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
19. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 07.02.2025).

20. Про Службу безпеки України : Закон України 25 березня 1992 року № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 06.02.2025).
21. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
22. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
23. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. X. : Право, 2010. 456 с.
24. Кримінальний процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
25. Митний кодекс України 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
26. Музика А. А., Азаров Д. С. Проблема бланкетних диспозицій в українській кримінально-правовій доктрині. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 21–22 вересня 2012 року. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 459–466.
27. Музика А. А., Багіров С. Р. Бланкетна диспозиція норми кримінального права і ст. 58 Конституції України: є привід для дискусії. Матеріали IV Яценківських читань (2023 рік): 1. *Збірка тез доповідей учасників науково-практичної конференції «Сучасне кримінальне право України: конституційний, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри» (26 грудня 2023 року)*. 2. *Збірка тез доповідей учасників круглого столу здобувачів освіти «Кримінальне право України: окремі нормативні, правозастосовні та теоретичні проблеми» (27 грудня 2023 року)*. 3. *Резюме панельної дискусії «Міжнародне кримінальне право без міфів, страхів та стереотипів» (27 грудня 2023 року) / упоряд. А. А. Стрижевська, С. Д. Шапченко, К. П. Задоя / Taras Shevchenko National University of Kyiv, UA Experts. Київ, 2024. С. 39–43.*
28. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
29. Панов М. І., Квасневська Н. Д. Кримінально-правова норма при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність: поняття і особливості застосування. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 19–20 квітня 2012 р. / Упоряд.: Є. О. Письменський, Ю. Г. Старовойтова. МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 391–396.
30. Панов М., Квасневська Н. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність. *Право України*. 2010. № 9. С. 47–56.
31. Панов Н. И., Квасневская Н. Д. Уголовно-правовая норма при бланкетной диспозиции закона об уголовной ответственности: понятие и особенности применения. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 113–130.
32. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
33. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Суми : Університетська книга, 2016. 375 с.
34. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
35. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
36. Яремко Г. З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 408 с.
37. Яремко Г. З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України : монографія. За ред. В. О. Навроцького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 424 с.

References

1. Dudorov, O. O. (2015). Blanketnist i zворотna syła kryminalnoho zakonu [Blanketness and retroactivity of criminal law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2015. № 5. S. 175–180 [in Ukrainian].
2. Dudorov, O. O. (2010). Blanketnist u kryminalnomu pravi: problemy i perspektyvy [Blanketness in criminal law: problems and prospects]. *Vybrani pratsi z kryminalnoho prava*. Luhansk: Luhanskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav im. E. O. Dydorenka, 2010. S. 50–56 [in Ukrainian].
3. Dudorov, O. O. (2009). Pro mistse blanketnoi dyspozytsii normy kryminalno-pravovoi zaborony u konkretyzatsii zmistu skladu zlochyну [On the place of the blanket disposition of the norm of criminal law prohibition in specifying the content of the elements of a crime]. *Visnyk Akademii advokatury*. 2009. Ch. 1 (14). S. 257–260 [in Ukrainian].
4. Dudorov, O. O., Khavroniuk, M. I. (2014). Kryminalne pravo [Criminal law]: Navchalnyi posibnyk / Za zah. red. M. I. Khavroniuka. K.: Vaite, 2014. 944 s. [in Ukrainian].

5. Housing Code of Ukraine dated June 30, 1983 No. 5464-X. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> [in Ukrainian].
6. Law of Ukraine “On Combating Terrorism” dated March 20, 2003 No. 638-IV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> [in Ukrainian].
7. Law of Ukraine “On State Protection of State Authorities of Ukraine and Officials” dated March 4, 1998 No. 160/98-BP. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
8. Law of Ukraine “On the State Border Service of Ukraine” dated April 3, 2003 No. 661-IV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> [in Ukrainian].
9. Law of Ukraine “On Protection of Economic Competition” dated January 11, 2001 No. 2210-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> [in Ukrainian].
10. Law of Ukraine “On the Zone of Emergency Ecological Situation” dated July 13, 2000 No. 1908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text> [in Ukrainian].
11. Law of Ukraine “On Mortgage” dated June 5, 2003 No. 898-IV Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text> [in Ukrainian].
12. Law of Ukraine “On the National Police” dated July 2, 2015 № 580-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukrainian].
13. Law of Ukraine “On Operational and Investigative Activities” dated February 18, 1992 No. 2135-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> [in Ukrainian].
14. Law of Ukraine “On Bodies and Services for Children and Special Institutions for Children” dated January 24, 1995 No. 20/95-BP Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
15. Law of Ukraine “On Organizational and Legal Foundations of Combating Organized Crime” dated June 30, 1993 No. 341-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> [in Ukrainian].
16. Law of Ukraine “On Drinking Water and Drinking Water Supply” dated January 10, 2002 No. 2918-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text> [in Ukrainian].
17. Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law” of May 12, 2015 No. 389-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
18. Law of Ukraine “On the Legal Regime of the State of Emergency” dated March 16, 2000 No. 1550-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> [in Ukrainian].
19. Law of Ukraine “On the Prosecutor’s Office” dated October 14, 2014 № 1697-VII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> [in Ukrainian].
20. Law of Ukraine “On the Security Service of Ukraine” of March 25, 1992 No. 2229-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> [in Ukrainian].
21. Law of Ukraine “On the Participation of Citizens in the Protection of Public Order and the State Border” dated June 22, 2000 No. 1835-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> [in Ukrainian].
22. Constitution of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-BP. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
23. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna [Criminal Law of Ukraine: General Part]: pidruchnyk / [Iu. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in.]; za red. prof. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. 4-te vyd., pererobl. i dopov. Kh.: Pravo, 2010. 456 s. [in Ukrainian].
24. Criminal Procedure Code of Ukraine dated December 28, 1960 No. 1001-05. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> [in Ukrainian].
25. Customs Code of Ukraine of March 13, 2012 № 4495-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> [in Ukrainian].
26. Muzyka, A. A., Azarov, D. S. (2012). Problema blanketnykh dyspozytsii v ukrainskii kryminalno-pravovii doktryni [The problem of blanket dispositions in Ukrainian criminal law doctrine]. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannya i perspektyvy udoskonalennia: tezy dopovidei ta povidomlen uchasnykiv Mizhnarodnogo sympoziumu, 21–22 veresnia 2012 roku*. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2012. S. 459–466 [in Ukrainian].
27. Muzyka, A. A., Bahirov, S. R. (2024). Blanketna dyspozytsiia normy kryminalnogo prava i st. 58 Konstytutsii Ukrainy: ye pryvid dlia diskusii [The blanket disposition of the criminal law norm and Article 58 of the Constitution of Ukraine: there is a reason for discussion]. *Materialy IV Yatsenkivskykh chytan (2023 rik): 1. Zbirka tez dopovidei uchasnykiv nauково-praktychnoi konferentsii “Suchasne kryminalne pravo Ukrainy: konstytutsiinyi, mizhnarodno-pravovyi ta porivnialno-pravovyi vymiry” (26 hrudnia 2023 roku). 2. Zbirka tez dopovidei uchasnykiv kruhloho stolu zdobuvachiv osvity “Kryminalne pravo Ukrainy: okremi normatyvni, pravozastosovni ta teoretychni problemy” (27 hrudnia 2023 roku). 3. Reziyme panelnoi diskusii “Mizhnarodne kryminalne pravo bez mifiv, strakhiv ta stereotypiv” (27 hrudnia 2023 roku) / uporiad. A. A. Stryzhevska, S. D. Shapchenko, K. P. Zadoia / Taras Shevchenko National University of Kyiv, UA Experts. Kyiv, 2024. S. 39–43 [in Ukrainian].*
28. Navrotskyi, V. O. (2006). Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii [Fundamentals of criminal law qualification]: navch. posibnyk. K.: Yurinkom Inter, 2006. 704 s. [in Ukrainian].

29. Panov, M. I., Kvasnevska, N. D. (2012). Kryminalno-pravova norma pry blanketnii dyspozytsii zakonu pro kryminalnu vidpovidalnist: poniattia i osoblyvosti zastosuvannia [Criminal law norm in the blanket disposition of the law on criminal liability: concept and features of application]. *Teoretychni ta prykladni problemy suchasnoho kryminalnoho prava: materialy II mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Luhansk, 19–20 kvitnia 2012 r. / Uporiadn.: Ye. O. Pysmenskyi, Yu. H. Starovoirova. MVS Ukrainy, Luhan. derzh. un-t vnutr. sprav im. E. O. Didorenka. Luhansk: RVV LDUVS im. E. O. Didorenka, 2012. S. 391–396 [in Ukrainian].*

30. Panov, M., Kvasnevska, N. (2010). Kvalifikatsiia zlochniv pry blanketnii dyspozytsii zakonu pro kryminalnu vidpovidalnist [Qualification of crimes under the blanket disposition of the law on criminal liability]. *Pravo Ukrainy*. 2010. № 9. S. 47–56 [in Ukrainian].

31. Panov, N. Y., Kvasnevskaia, N. D. (2016) Uholovno-pravovaia norma pry blanketnoi dyspozytsii zakona ob uholovnoi otvetstvennosti: poniatye y osobennosti prymerenyia [Criminal-legal norm under the blanket disposition of the law on criminal liability: concept and features of application]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*. 2016. № 1 (6). S. 113–130 [in Ukrainian].

32. Family Code of Ukraine dated January 10, 2002 No. 2947-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukrainian].

33. Sukhonos, V. V. (2016). Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine. General part]: pidruchnyk. Sumy: Universytetska knyha, 2016. 375 s. [in Ukrainian].

34. Civil Code of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

35. Civil Procedure Code of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1618-IV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].

36. Iaremko, H. Z. (2010). Blanket provisions in the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine: PhD diss. Lviv, [in Ukrainian].

37. Iaremko, H. Z. (2011). Blanketni dyspozytsii v stattiakh Osoblyvoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Blanket provisions in the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine]: monohrafiia. Za red. V. O. Navrotskoho. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2011. 424 s. [in Ukrainian].

УДК 341.4

Полуніна Лілія Валентинівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності
Київський інститут Національної гвардії України*

Polunina Lilia

*PhD in Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Legal Support and Law Enforcement
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
ORCID: 0000-0002-8898-2162*

Конопля Владіслав Віталійович

*здобувач вищої освіти третього року навчання
Київського інституту Національної гвардії України*

Konoplia Vladyslav

*Third-year higher education applicant
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
ORCID: 0009-0002-5186-5138*

Крук Святослав Віталійович

*здобувач вищої освіти третього року навчання
Київського інституту Національної гвардії України*

Kruk Sviatoslav

*Third-year higher education applicant
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
ORCID: 0009-0008-3985-6128*

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10734

**ПОНЯТТЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
ЯК МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

**THE CONCEPT OF HUMAN TRAFFICKING
AS AN INTERNATIONAL CRIME IN
THE CONTEXT OF WAR**

Анотація. Вступ. Проблема такого явища, як торгівля людьми є надзвичайно важливою для людства на всіх етапах його розвитку і боротьба з ним, як ніколи є актуальною.

Торгівля людьми може відбуватися як на місцевому, так і на міжнародному рівні, перетинаючи кордони та використовуючи різні маршрути. Жертви цього злочину часто стикаються з серйозними соціальними та психологічними проблемами, такими як травми, зниження самооцінки, тривога, депресія та посттравматичний стресовий розлад. Вона призводить до втрати продуктивності, погіршує економічний розвиток. Така ситуація підриває соціальну стабільність у країні, порушує основоположні права людини, зокрема право на життя, свободу і безпеку, а також право на приватне життя і свободу вибору. Соціальні проблеми, такі як безробіття, відсутність доступу до освіти та охорони здоров'я, низький рівень життя та дискримінація за ознакою статі чи етнічної приналежності, можуть зробити людей більш вразливими до експлуатації. Війни, внутрішні збройні конфлікти та політична нестабільність можуть призвести до розпорошення людей, що робить їх більш вразливими до експлуатації.

Мета. Метою дослідження є аналіз вказаної злочинної діяльності, як складного соціального явища, що має різні причини та фактори, які сприяють її виникненню. Наприклад, нерівномірність розвитку різних регіонів призводить до міграції людей з менш розвинених регіонів до більш розвинених, де вони можуть стати жертвами торгівлі людьми. Міграція

сприяє нелегальній торгівлі людьми, оскільки мігранти, які шукають кращих умов життя, можуть стати легкою мішенню для злочинців, які пропонують химерні обіцянки роботи та підтримки. Брак інформації про ризики та наслідки торгівлі людьми, а також недостатня обізнаність про права та захист можуть підвищити ймовірність того, що люди стануть жертвами цього злочину. Певні культурні норми та стереотипи можуть сприяти експлуатації та торгівлі людьми, особливо роль жінок і дітей у деяких країнах. Також слід зазначити, що такі групи населення, як діти, жінки, люди з особливими потребами можуть бути особливо вразливими перед торгівлею людьми через їхню залежність від допомоги та захисту.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) статистичні дані (як на національному рівні, так і на міжнародному рівні); 2) праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які розкривають поняття «торгівля людьми», її причини та наслідки; 3) нормативно правове забезпечення боротьби із цією злочинною діяльністю. У процесі дослідження використано наступні методи: аналізу, синтезу та пояснення для викладення основного матеріалу, логічного узагальнення результатів для формулювання висновків та перспектив подальшого наукового пошуку.

Результати. У науковій статті визначено поняття «торгівля людьми», розкрито форми торгівлі людьми та наведено міжнародні організації і установи, які допомагають жертвам злочину.

Перспективи. У перспективних теоретичних дослідженнях планується однозначно систематизувати та проаналізувати способи вчинення торгівлі людьми та сприяти удосконаленню розкриття та розслідування такої злочинної діяльності, як торгівля людьми.

Ключові слова: торгівля людьми, кримінальне правопорушення, міжнародний злочин, форми торгівлі людьми.

Summary. Introduction. Human trafficking remains one of the most pressing global challenges, affecting societies at all stages of their development. The urgency of combating this crime has never been greater.

Human trafficking can occur both domestically and across international borders, exploiting various transit routes. Victims of this crime frequently endure severe social and psychological consequences, including trauma, diminished self-esteem, anxiety, depression, and post-traumatic stress disorder. This crime also hampers economic progress by reducing productivity and exacerbating social instability. Moreover, it constitutes a grave violation of fundamental human rights, including the right to life, liberty, security, privacy, and freedom of choice. Numerous social factors, such as unemployment, limited access to education and healthcare, low living standards, and discrimination based on gender or ethnicity, exacerbate individuals' vulnerability to exploitation. Armed conflicts, internal political instability, and war further amplify these risks by displacing populations and exposing them to heightened dangers of trafficking.

Objective. This study aims to analyze human trafficking as a multifaceted social phenomenon driven by a range of contributing factors. The uneven socio-economic development of different regions often leads to migration, placing individuals from less developed areas at heightened risk of exploitation. Migrants, in particular, become prime targets for traffickers, who exploit their aspirations for better living conditions by luring them with deceptive promises of employment and support.

A lack of awareness regarding the risks and consequences of human trafficking, along with insufficient knowledge of legal protections, increases individuals' susceptibility to victimization. Additionally, certain cultural norms and societal stereotypes – particularly concerning the roles of women and children – may further perpetuate exploitation. Vulnerable groups, including children, women, and individuals with disabilities, face an elevated risk due to their dependence on external assistance and protection.

Materials and Methods. The research is based on the analysis of the following sources: 1) statistical data at both national and international levels; 2) scholarly works of domestic and foreign researchers examining the concept of 'human trafficking', its causes, and consequences; 3) legal and regulatory frameworks aimed at combating human trafficking.

The study employs various research methodologies, including analysis, synthesis, and explanation to present the key material, as well as logical generalization to formulate conclusions and outline prospects for further research.

Results. This article defines the concept of 'human trafficking', identifies its various forms, and highlights the role of international organizations and institutions that assist victims of this crime.

Prospects. Future theoretical research will focus on systematically categorizing and analyzing the mechanisms through which human trafficking is perpetrated. Additionally, the study aims to contribute to the enhancement of methods for detecting and investigating this form of criminal activity.

Key words: human trafficking, criminal offence, international crime, forms of human trafficking.

Постановка проблеми. Торгівля людьми у світі за останні роки значно зросла через конфлікти, природні катастрофи, спричинені змінами клімату, та глобальні кризи. Відповідно до Глобального звіту про торгівлю людьми Управління ООН з наркотиків і злочинності, у 2022 році кількість жертв цієї злочинної діяльності в усьому світі збільшилася на 25% порівняно з до пандемічним 2019 роком. Після різкого зниження у 2020 році, зумовленого

пандемією, ситуація почала погіршуватися вже наступного року. У звіті зазначено, що злочинці дедалі частіше експлуатують людей для примусової праці, зокрема змушують брати участь у шахрайських онлайн-схемах і кібершахрайстві. Жінки та дівчата особливо вразливі до сексуальної експлуатації та гендерного насильства. Основну відповідальність за ці злочини покладено на організовану злочинність [1].

Щодо категорій осіб, які найчастіше стають потерпілими від торгівлі людьми, то у 2022 році діти становили 38% від загальної кількості виявлених жертв торгівлі людьми, що більше, ніж 35% у 2020 році. Згідно з останнім звітом, дорослі жінки залишаються найбільшою групою потерпілих, складаючи 39% усіх випадків. За ними йдуть чоловіки (23%), дівчата (22%) і хлопці (16%). Загальна кількість виявлених жертв у 2022 році досягла 69 627 осіб.

Згідно із чинним законодавством України цей злочин є кримінально карним діянням. За торгівлю людьми, у різних її проявах, передбачено кримінальне покарання, включаючи позбавлення волі на строк від 3 до 15 років залежно від тяжкості наслідків, які настали. Україна приділяє значну увагу захисту та підтримці потерпілих від торгівлі людьми. Існують спеціалізовані центри, які надають потерпілим різноманітну підтримку, включаючи юридичну допомогу, психологічну підтримку, медичну допомогу та реабілітаційні програми. Щороку тисячі українців стикаються з даним злочином який займає третє місце у світі після нелегальної торгівлі зброєю та наркотиками. Представництво МОМ в Україні ідентифікувало дані про понад тисячі постраждалих від торгівлі людьми. Ця кількість навіть не половина адже багатьох постраждалих не вдається ідентифікувати [2].

На наш погляд, після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, реальної картини цього злочину не вдається з'ясувати, адже багатьох людей незаконно вивезли та утримують на території РФ і ніяких відомостей про їх місце перебування не існує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Збільшення фактів торгівлі людьми в Україні, і у світі загалом, латентний характер злочину та низька кількість розкритих злочинів і виявлених злочинців значно підвищили науковий інтерес до дослідження вказаного питання. Okремі питання торгівлі людьми в період війни розглядали Небитова Н. Ю. [3, с. 74], Серкевич І. Р. [4, с. 94], Лісіцина Ю. О. [4, с. 94], Євхутч І. М. [4, с. 94], Андрусишин Р. М. [16, с. 12–17], Прібиткова Н. О. [17], Плахотнюк Н. В. та П'ятковська Т. В. [18, с. 452–456], але значна трансформація вказаного злочину та специфічні умови його вчинення, зокрема повномасштабне вторгнення РФ на територію України і, як наслідок, збільшення переміщення значної кількості людей, які втікають від загроз воєнного характеру, вимагають інших підходів до розгляду вказаного питання.

Метою статті є дослідження вказаної злочинної діяльності, як складного соціального явища, що має різні причини та фактори, які сприяють її виникненню.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) статистичні дані; 2) праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які розкривають поняття «торгівля людьми», її причини та наслідки; 3) нормативно правове забезпечення боротьби із цією злочинною діяльністю. У процесі дослідження використано на-

ступні методи: аналізу, синтезу та пояснення для викладення основного матеріалу, логічного узагальнення результатів для формулювання висновків та перспектив подальшого наукового пошуку.

Виклад основного матеріалу. Найбільш чітке визначення поняття «торгівлі людьми» містить Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року, за яким «торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [5].

Суттєвим значення для координації зусиль у протидії торгівлі людьми та іншим злочинам транснаціонального характеру відіграють міжнародні правоохоронні та поліцейських організацій, зокрема Інтерпол та Європол, Хоча Україна не є членом Європейського Союзу, у діяльності з розслідування транснаціональних злочинів вона взаємодіє з агенцією Європолу, й ці відносини нині активізуються. Міжнародну організацію кримінальної поліції Інтерпол в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), що є центром координації взаємодії правоохоронних органів країни з компетентними органами зарубіжних держав щодо ведення боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни це стосується й торгівлі людьми.

Основною причиною торгівлі жінками та дівчатами є сексуальна експлуатація (60%), далі йде примусова праця. У випадку чоловіків і хлопців переважає примусова праця, причому для хлопчиків також виділяють «інші цілі», такі як примусова злочинність і жебрацтво. Зростання кількості хлопчиків серед жертв може бути пов'язане зі збільшенням кількості неповнолітніх без супроводу дорослих, які прибувають до Європи та Північної Америки. Найбільше жертв зафіксовано в регіоні Африки на південь від Сахари (26%), хоча торгівля людьми відбувається по різних маршрутах у всьому світі.

Зростання кількості виявлених випадків може бути наслідком покращення механізмів виявлення, але це також свідчить про загальне зростання масштабів торгівлі людьми. Найпомітніше збільшення кількості зафіксованих випадків торгівлі людьми спостерігається в Африці на південь від Сахари, Північній Америці та Західній і Південній Європі, де значну роль відіграє потік мігрантів. За даними Європолу, після початку повномасштабного вторгнення РФ було зафіксовано близько 60 сигналів про можливу торгівлю людьми, в яких жертвами стали українці.

За даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення офісу генерального прокурора в Україні станом на 2022 рік було обліковано 369 кримінальних правопорушень пов'язаних з торгівлею людьми а саме за статтями 146 КК України (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини) обліковано 234 кримінальних правопорушень, 149 КК (Торгівля людьми) було обліковано 131 кримінальне правопорушення, 150 КК (Експлуатація дітей) було обліковано 1 кримінальне правопорушення та за ст. 151–1 КК (Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом) було обліковано 3 кримінальних правопорушень.

Станом на 2023 рік в загальному було обліковано 353 кримінальних правопорушень пов'язаних з торгівлею людьми а саме за ст.ст. 146 КК (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини) обліковано 205 кримінальних правопорушень, 149 КК (Торгівля людьми) обліковано 144 кримінальних правопорушень, 150 КК (Експлуатація дітей) було обліковано 1 кримінальне правопорушення, та за ст. 151–1 КК (Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом) було обліковано 3 кримінальних правопорушення.

Станом на 2024 рік в загальному було обліковано 381 кримінальне правопорушення пов'язаних з торгівлею людьми а саме за ст.ст. 146 КК (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини) обліковано 276 кримінальних правопорушень, 149 КК (Торгівля людьми) обліковано 104 кримінальних правопорушень, та за ст. 151-1 КК (Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом) було обліковано 1 кримінальне правопорушення [6].

На основі наведених статистичних даних можна сформулювати такі висновки щодо динаміки обліку кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, у період 2022–2024 років. Протягом досліджуваного періоду спостерігається коливальна тенденція в кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми:

- 2022 рік — 369 злочинів;
- 2023 рік — 353 злочини (зменшення на 4,3% порівняно з попереднім роком);
- 2024 рік — 381 злочин (зростання на 7,9% порівняно з 2023 роком).

Такий характер змін свідчить про складність соціально-правової ситуації у сфері протидії торгівлі людьми, обумовлену як змінами в ефективності правозастосовної діяльності, так і впливом мікросоціальних факторів, включно з економічними кризами, соціальною нестабільністю та воєнним конфліктом.

Динаміка свідчить про нагальну потребу вдосконалення механізмів профілактики та реагування на кримінальні правопорушення у цій сфері. Особливої уваги заслуговують злочини, кваліфіковані за статтями 146 та 149 Кримінального кодексу України, які демонструють найбільшу активність з боку злочинців. Це вимагає поглибленого аналізу й засто-

сування міждисциплінарного підходу до розробки превентивних заходів та оптимізації правоохоронної діяльності [2].

У першому кварталі 2024 року Національна соціальна служба України надала статус постраждалих від торгівлі людьми 43 особам. У 2023 році цей статус отримали 118 осіб, тоді як у 2022 році — лише 47 осіб. З державного бюджету вже виплачена матеріальна допомога у розмірі 841,1 тис. грн 106 постраждалим у 2023 році та 47 постраждалим у 2024 році.

У 2023 році найбільш поширеними формами торгівлі людьми серед українців були: використання у збройних конфліктах (55 випадків), трудова експлуатація (22), сексуальна експлуатація (11), залучення до злочинної діяльності (17), а також два випадки продажу дітей і один примус до жебракування.

На сьогодні, мережа спеціалізованих служб, які надають допомогу постраждалим від домашнього насильства, тепер також підтримує постраждалих від торгівлі людьми. Децентралізація сприяє розбудові місцевих можливостей у цій сфері. Особливу увагу приділяють захисту українців за кордоном, що стало особливо актуальним після початку повномасштабної війни.

Міжнародна організація з міграції є одним із ключових підрозділів, спрямованим на боротьбу з торгівлею людьми та підтримку постраждалих. МОМ (англ. International Organization for Migration, IOM) заснована у 1951 році і є провідною міжурядовою організацією у сфері міграції, до складу якої входять 175 держав-членів.

МОМ є провідною міжурядовою організацією в галузі міграції та частиною системи Організації Об'єднаних Націй. Її робота зосереджена на порятунку життів і захисті людей у дорозі, просуванні рішень щодо переміщення та сприянні шляхам для регулярної міграції.

Основними напрямками діяльності Центру протидії торгівлі людьми МОМ є: 1) ідентифікація та підтримка постраждалих; 2) попередження торгівлі людьми; 3) розбудова національних систем боротьби з торгівлею людьми; 4) підтримка реінтеграції мігрантів; 5) міжнародна співпраця.

За даними МОМ, із 1994 року організація допомогла понад 100 тисячам жертв торгівлі людьми. Центр протидії торгівлі людьми є одним із найбільших та найвпливовіших у світі в цій сфері. У багатьох країнах МОМ активно співпрацює з місцевими урядами, зокрема в Україні, де організація надає підтримку жертвам торгівлі людьми, проводить тренінги для правоохоронців і сприяє покращенню законодавства.

В Україні МОМ діє з 1996 року та має значний досвід у підтримці жертв торгівлі людьми. Організація впроваджує програми реінтеграції, допомагає внутрішньо переміщеним особам і сприяє захисту прав мігрантів. У рамках своїх ініціатив МОМ проводить освітні кампанії, щоб запобігти торгівлі

людьми серед вразливих груп, особливо під час війни, коли ризики зростають.

Центр протидії торгівлі людьми MOM є першим глобальним центром даних про торгівлю людьми, який публікує узгоджені дані від організацій, що протидіють торгівлі людьми з усього світу. Набір даних CTDC об'єднує дані від усіх постачальників даних CTDC (A21 та Португальської обсерваторії з питань торгівлі людьми (OTSH)) і проходить два етапи деідентифікації [7].

В Україні вже понад 12 років активно працює у сфері протидії торгівлі людьми на глобальному рівні міжнародна громадська організація «A21 Україна» Її діяльність охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на захист прав постраждалих, їх реабілітацію та попередження таких злочинів.

Основні напрями роботи організації включають: швидке виявлення постраждалих та організацію їх перенаправлення до компетентних структур для отримання необхідної допомоги; розробку комплексних програм реабілітації, що спрямовані на відновлення фізичного, психологічного та соціального стану постраждалих; сприяння поверненню додому як на національному, так і на міжнародному рівнях; надання тимчасового житла та забезпечення базових потреб постраждалих.

Особливу увагу A21 приділяє освітнім ініціативам і інформаційним кампаніям, які мають на меті підвищення обізнаності суспільства щодо ризиків торгівлі людьми. Ці програми навчають розпізнавати потенційні загрози, своєчасно реагувати на них та знижувати ймовірність потрапляння у небезпечні ситуації. Додатково, організація співпрацює з урядовими структурами, громадськими об'єднаннями та іншими партнерами для створення системи попередження та боротьби з торгівлею людьми на всіх рівнях. Діяльність A21 має важливе значення у формуванні безпечного суспільства, де кожна людина може бути захищеною від злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми [8].

CTDC (Counter-Trafficking Data Collaborative) — це міжнародна платформа з обміну даними, спрямована на боротьбу з торгівлею людьми. Організація об'єднує різні урядові та неурядові установи для збору, аналізу та поширення даних про торгівлю людьми, щоб забезпечити краще розуміння проблеми та ефективні заходи протидії.

Центр даних з протидії торгівлі людьми (CTDC) — це перший глобальний центр даних про торгівлю людьми, дані до якого надають організації з усього світу. Отриманий в результаті набір даних є найбільшим у своєму роді в світі, з інформацією про понад 206 000 окремих випадків торгівлі людьми, візуалізованою на сайті, в тому числі за допомогою інтерактивних інформаційних панелей і глобальних карт. Завдяки алгоритму, розробленому спільно з Microsoft Research, синтетична версія цього набору даних є загальнодоступною для завантаження. Оп-

рилюючи такі дані у відкритому доступі, CTDC прагне подолати бар'єри в обміні інформацією та забезпечити спільноту, яка займається протидією торгівлі людьми, актуальними та достовірними даними про торгівлю людьми [9].

У 2022 році CTDC опублікував набір даних про жертв та їхні свідчення про злочинців. По мірі надходження нових даних від партнерів, CTDC продовжуватиме розширювати сферу своєї діяльності, надаючи нові набори даних від різних суб'єктів боротьби з торгівлею людьми та поширюючи стандарти обміну даними про випадки торгівлі людьми.

За даними Глобального синтетичного набору даних CTDC, сексуальна експлуатація є переважаючим видом експлуатації, хоча за останнє десятиліття зростання кількості зареєстрованих випадків примусової праці може свідчити або про збільшення кількості таких випадків, або про покращення зусиль з ідентифікації, які не обмежуються лише сексуальною експлуатацією. Зниження частки примусової праці пов'язане з включенням даних від партнерів, які зареєстрували велику кількість жертв сексуальної експлуатації, і не обов'язково означає зміну тенденцій у видах експлуатації. Подібно до даних УНП ООН, дані CTDC виявляють регіональні відмінності у частці постраждалих від торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації та примусової праці [10].

Загалом, торгівля людьми має різні форми, серед яких: примусова праця, рабство, звичаї, подібні до рабства, сексуальна експлуатація, використання в порнобізнесі, примусова вагітність, вилучення органів, проведення медичних експериментів, примусування до жебрацтва, залучення до злочинної діяльності, використання в збройних конфліктах, усиновлення з метою отримання вигоди, а також продаж дітей.

Примусова праця це — робота, яку особа має виконувати під загрозою покарання, фізичного чи психологічного насильства. Основні характеристики примусової праці: недобровільний характер діяльності; відсутність реальної трудової угоди; часткова або повна невивплата заробітної плати; незадовільні умови праці; погані житлові умови; повна залежність від експлуататора; примусова споживча активність.

Рабство — насильницьке підпорядкування однієї людини іншій або однієї групи людей іншій групі людей. Раби перебувають у власності певних осіб або організацій а власники розглядають рабів як знаряддя праці чи худобу яку можна продавати обмінювати, чи навіть вбивати.

В Україні ризики потрапляння в ситуації торгівлі людьми посилилися в наслідок агресії Росії проти України, що своєю чергою призвело до зростання безробіття, зубожіння населення. Торгівля людьми та використання рабської праці є злочинами міжнародного характеру. Для привернення уваги до викоренення таких сучасних форм рабства, як торгівля людьми, сексуальна експлуатація, примусові шлюби,

продаж наречених, Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 року. Від так, 2 грудня відзначається Міжнародний день боротьби за скасування рабства [11, с. 114].

Сексуальна експлуатація полягає у використанні особи для здійснення сексуальної діяльності за винагороду, незалежно від того, чи є ця діяльність добровільною або примусовою. Основні ознаки сексуальної експлуатації недобровільний характер роботи; неможливість розпоряджатися отриманими доходами від своїх послуг [12].

Використання у порнобізнесі — це діяльність, пов'язана з наданням сексуальних послуг, створенням або утриманням борделів, а також виробництвом і розповсюдженням порнографії з метою отримання прибутку.

Примусова вагітність передбачає примусові дії щодо жінки, аби здійснити запліднення; використання репродуктивних функцій жінки без її згоди для виношування дитини.

Вилучення органів — це безкоштовне виймання з тіла людини її органів без або під примусом, коли згода досягнута за допомогою злочинного впливу.

Проведення дослідів над людиною без її згоди — це незаконне проведення медичних або психологічних експериментів, що ставлять під загрозу життя чи здоров'я особи.

Організація жебрацтва — це примусення осіб до жебрацтва через насильство чи погрози.

Втягнення в злочинну діяльність — це психологічний або фізичний вплив на особу, що спонукає її до участі у злочинах (наприклад, крадіжки, виготовлення наркотиків тощо).

Використання в збройних конфліктах — це примусове залучення людей, які залежні від інших, до виконання бойових завдань.

Усиновлення з метою наживи — це формальне взяття дитини на виховання з метою отримання певних матеріальних вигод.

Продаж дітей — це передача особи, яка не досягла 18 років, іншим особам з метою отримання матеріальної вигоди [13].

Згідно із Законом України «Про протидію торгівлі людьми», особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації для встановлення статусу постраждалої особи, а також до Національної поліції для захисту своїх прав.

Через приховану природу торгівлі людьми, а також через те, що дані СТДС доступні лише там, де працюють партнери, спостереження тісно пов'язані з оперативною діяльністю. Значну частку виявлених жертв становлять жінки, а раніше торгівля людьми переважно розглядалася як злочин, від якого страждають переважно жінки та дівчата, яких продають з метою сексуальної експлуатації. З часом було

виявлено більший відсоток чоловіків і хлопчиків, оскільки було визнано, що чоловіки також можуть бути вразливими до багатьох форм торгівлі людьми, включаючи сексуальну експлуатацію, і виявлення таких випадків покращилося. Гендерний баланс дітей подібний до гендерного балансу дорослих.

База даних СТДС до 2018 року також демонструє відмінності в маршрутах, якими пересуваються жертви торгівлі людьми. Майже 80% маршрутів міжнародної торгівлі людьми пролягають через офіційні пункти прикордонного контролю, такі як аеропорти та пункти контролю на сухопутному кордоні. Жертви примусової праці частіше потрапляють в ситуацію торгівлі людьми через офіційні пункти прикордонного контролю, в той час як жертви торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації частіше перетинають кордон через місця, де немає офіційних пунктів прикордонного контролю. Це включає в себе нерегулярні маршрути, наприклад, через море або через країну.

На російських сайтах, що займаються усиновленням, виявлено оголошення про продаж викрадених українських дітей, яких було незаконно вивезено до Росії. Деякі з цих дітей мають змінені імена та вік. Розслідування, проведене Financial Times, виявило щонайменше чотирьох дітей, вивезених з України на початку російського вторгнення, можна знайти на сайті usynovite.ru, тісно пов'язаному з російським урядом. Журналісти змогли ідентифікувати цих дітей за допомогою технологій розпізнавання зображень, відкритих даних, а також інтерв'ю з українськими чиновниками та родичами. Діти віком від восьми до 15 років були викрадені з державних дитячих будинків, розташованих на територіях, які були окуповані в 2022 році, та розлучені зі своїми опікунами і близькими. Згідно з розслідуванням, одну дитину виявили в Тульській області, іншу — в Оренбурзькій області поблизу кордону з Казахстаном, а одна дитина була вивезена до окупованого Криму. На підставі інформації, отриманої з сайту, імена та вік деяких дітей були змінені. Наприклад, одній дитині було присвоєно нове російське ім'я, яке відрізняється від її українських документів. Жодне з оголошень не вказує на українське походження цих дітей.

Ще 17 дітей були виявлені на російському сайті усиновлення, що підтвердили журналісти New York Times. Всі ці діти походять із дитячого будинку в Херсоні. Ситуацію прокоментував радник Білого дому з національної безпеки Джейк Салліван, назвавши це «огидним та жахливим». Він підкреслив, що українські діти заслуговують на те, щоб бути зі своїми сім'ями в Україні, відзначивши, що Росія веде боротьбу не лише проти українських військових, а й проти самого українського народу.

За оцінками української влади, з початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року з окупованих територій до Росії було примусово вивезено майже 20 тисяч неповнолітніх дітей. Ще тисячі

дітей вважаються зниклими безвісти. Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт президента Росії і уповноваженої з прав дитини за незаконну депортацію дітей. Влада РФ відмовляється коментувати розслідування Financial Times, заперечуючи звинувачення у викраденні дітей, стверджуючи, що їх дії нібито спрямовані на захист дітей, але існує безліч доказів, що суперечать цим запереченням. Родичі чотирьох дітей, знайдених журналістами FT, не захотіли детально розповідати про їхні проблеми, побоюючись, що це ускладнить їхнє повернення додому. Водночас, родини, яким вдалося повернути дітей з Росії, розповіли про примус, насильство та контроль, з якими стикалися їхні діти, яких також змушували дивитися кремлівську пропаганду.

Громадська організація «Центр захисту прав дитини» працює над підтвердженням інформації про двох дітей, виявлених FT, які, ймовірно, є українцями. Опікуни цих дітей і державні органи раніше не знали про їхнє місце перебування. Журналісти порівняли фотографії з офіційної бази зниклих безвісти дітей з профілями дітей, доступних для усиновлення в Росії, з використанням технології розпізнавання зображень. Управління Верховної Ради України з прав людини, яке допомагало у процесі ідентифікації дітей, вважає, що викрадення українських дітей Росією є умисним злочином. Українські чиновники надали Financial Times документи російського уряду, які свідчать про те, що кремль розробив плани примусової депортації українських дітей до Росії ще до вторгнення.

Боротьба за повернення дітей триває протягом кількох місяців і вимагає зусиль з боку уряду України, благодійних організацій, як місцевих, так і міжнародних, а також зусиль родичів. Станом на 11 червня, зусилля України призвели до повернення щонайменше 389 дітей з РФ [14].

Оскільки, вказані дані відображають кількість жертв, виявлених організаціями, що надали інформацію, ці відсотки можуть не відображати всіх жертв, виявлених у країні або в усьому світі. З метою захисту приватного життя людей, деякі країни приховують особисті дані громадян, оскільки вони є дуже чутливими і не можуть бути захищені.

Основними джерелами даних про торгівлю людьми в усьому світі є інформація, надана ідентифікованими жертвами. Ці дані зазвичай збираються різними суб'єктами, зокрема правоохоронними органами, судовою системою та неурядовими організаціями, що надають захист і допомогу жертвам.

Кілька агентств ООН та міжнародних неурядових організацій (НУО) співпрацюють над створенням джерел даних про профілі жертв торгівлі людьми, поширеність торгівлі людьми та пов'язані з нею явища, такі як примусова праця та примусові шлюби. Згідно історій людей, зазвичай викрадення людей відбуватися в таких країнах як Туреччина та Єгипет. Коли мандрівники викликали таксі або

просили когось підвезти, відбувається наступна ситуація: чоловіків вбивали або примусово висаджували з транспортних засобів а жінок вивозили у невідомому напрямку. Також відбувалися ситуації коли викрадали жінок поблизу готелів в яких вони відпочивали.

Хоча багато організацій та урядів по всьому світу збирають дані про випадки торгівлі людьми, дезагреговані дані не є легкодоступними для зовнішніх зацікавлених сторін або не часто є інформацією для обміну між відповідними суб'єктами через чутливість їхнього змісту, а також з міркувань захисту даних і конфіденційності.

Якщо брати до уваги дітей, то за оцінками багатьох організацій, 500 000 «хижаків» щодня перебувають в Інтернеті, роблячи неповнолітніх вразливими щоразу, коли вони заходять до акаунту в соціальній мережі.

Згідно зі статистики організації «Parents Together» можна дійти до висновку що кожна третя дитина вперше знайомиться з соціальними мережами у віці 5 років або молодше. Очікується, що кожна третя дитина матиме небажаний сексуальний досвід онлайн до того, як їй виповниться 18 років. Більш ранній доступ до соціальних мереж корелює з більшою сексуальною шкодою онлайн і досягає піку для дітей, які починають користуватися соціальними мережами у віці 6–12 років, коли більшість дітей отримують свій перший смартфон. 43% дітей, які зіткнулися з неприйнятним сексуальним контентом в Інтернеті, були молодше 13 років. Діти з особливими потребами або ті, хто ідентифікує себе як ЛГБТ, у 2–4 рази частіше надсилають відверті зображення себе, ніж їхні однолітки.

Найбільш жахливим фактом у цій статистиці є те, що вона відображає лише зареєстровані цифри. Торгівля людьми живе в тіні, а це означає, що неможливо коли-небудь дізнатися, скільки випадків торгівлі людьми відбувається, якщо про них не повідомляється.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На нашу думку, торгівля людьми є складною та глобальною проблемою, що вимагає комплексного підходу для її подолання. Потрібно підвищити обізнаність громадян шляхом запуску інформаційних кампаній на всіх рівнях — від шкіл до медіа, щоб інформувати суспільство про небезпеки торгівлі людьми, методи залучення жертв та ознаки експлуатації. Освіта про ризики є ключовим чинником у попередженні торгівлі людьми. Організувати широкомасштабні інформаційні кампанії через різні медіа-канали (телебачення, радіо, соціальні мережі, плакати у громадських місцях), спрямовані на пояснення ризиків торгівлі людьми, способів вербування жертв і способів захисту. Розробити навчальні програми для шкіл, які навчать молодь розпізнавати небезпечні ситуації та надавати рекомендації щодо безпеки в Інтернеті та в реальному житті. Також не-

обхідно зосередитися на вдосконаленні та жорсткій реалізації законодавства, що регулює питання торгівлі людьми, у тому числі з упровадженням більш суворих санкцій заходів для злочинців. Також необхідно провести аналіз та поліпшення законодавства, пов'язаного з торгівлею людьми, щоб включити нові способи вчинення злочину. Включити в законодавство більш жорсткі санкції за різні форми експлуатації, а також за участь у схемах з торгівлі людьми. Забезпечувати підтримку жертвам злочинів пов'язаних з торгівлею людьми шляхом встановлення спеціалізованих центрів для надання підтримки постраждалим, включаючи психологічну допомогу, можливості для реабілітації та повторної інтеграції в суспільство. Розробити програми, які допомагають постраждалим відновити свій фізичний, психічний та соціальний стан, включаючи допомогу з працевлаштуванням.

Розширити партнерство між країнами з метою боротьби з торгівлею людьми, обміну інформацією і ресурсами, а також спільних заходів для зламання міжнародних схем торгівлі. Укладати двосторонні угоди між державами для обміну інформацією про злочинців, а також для спільного розслідування злочинів. Активно брати участь у міжнародних конференціях та форумах, де обговорюються проблеми торгівлі людьми, для налагодження контактів та обміну найкращими практиками.

Розробити та вдосконалити програми з виявлення жертв торгівлі людьми, які включають навчання правоохоронних органів, соціальних служб та медичних працівників. Заснувати спеціальні підрозділи у правоохоронних органах, які будуть займатися виключно справами торгівлі людьми. Підтримка програм та ініціатив, які забезпечують гендерну рівність та захист прав жінок і дітей, які є найбільш вразливими до торгівлі людьми. Створити програми, які зосереджуються на захисті жінок і дітей, а також на підвищенні їх статусу в суспільстві. Фінансувати та підтримувати ініціативи жінок і небайдужих громадян, спрямовані на боротьбу з дискримінацією та насильством.

Впроваджувати більш безпечні та легальні шляхи для мігрантів, щоб зменшити їхню вразливість до експлуатації та торгівлі людьми. Співпрацювати з країнами походження та транзиту мігрантів для створення спільних механізмів обігу заявок на притулок та легалізацію. Розвивати волонтерські програми для залучення молоді до роботи з постраждалими, надання допомоги в організації заходів профілактики. Підтримувати особисті ініціативи громадян, які намагаються допомогти постраждалим, наприклад, через пожертви, створення благодійних фондів чи акцій. Ці пропозиції можуть слугувати початком для розробки та впровадження більш конкретних програм та дій для боротьби з торгівлею людьми, здатних суттєво зменшити цю серйозну соціальну проблему.

Найкращий спосіб запобігти торгівлі людьми — це міжнародне співробітництво. Сучасна міжнародно-правова діяльність характеризується активною боротьбою проти грубого порушення основоположних прав та свобод людини. Вплив міжнародного співтовариства дедалі більше поширюється на нові засоби боротьби, зокрема прийняття та впровадження в національне законодавство міжнародних актів, направлених на боротьбу із цим злочином. Для того щоб детально аналізувати та знаходити шляхи вирішення даної проблеми, міжнародне співтовариство повинно мати чітке визначення такого поняття, як торгівля людьми.

У рамках співробітництва України з Європейським Союзом у сфері протидії торгівлі людьми проводяться численні робочі зустрічі, форуми, семінари, конференції. Учасники таких заходів мають змогу ознайомитися з міжнародно-правовими документами і законодавством держав-членів ЄС у сфері протидії торгівлі людьми, обмінятися практичним досвідом і корисною інформацією щодо організації боротьби з різними проявами торгівлі людьми; з'ясувати напрями діяльності міжнародних організацій, метою яких є сприяння державам у боротьбі з торгівлею людьми; налагодити тісну взаємодію з урядами країн і громадськими організаціями задля попередження і унеможливлення випадків торгівлі людьми, а також умов, що сприяють вчиненню таких злочинів. Можна зробити висновок, що цій проблемі в рамках Європейського Союзу приділяється велика увага [15].

Будь-які прояви торгівлі людьми розглядаються всіма інститутами ЄС як одні з найбільш серйозних порушень прав людини і держави повинні докладати спільних зусиль щодо протидії цьому явищу. Характерною особливістю саме політики ЄС щодо протидії цього злочину є те, що головна увага цього інтеграційного об'єднання зосереджена насамперед на забезпеченні дотримання прав людини та на створенні умов їх реінтеграції та соціалізації а це у свою чергу, сприятиме покращенню ситуації щодо притягнення до відповідальності винних осіб. Такий підхід має слугувати зразком для правотворчої діяльності у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. Перший і найважливіший крок — це визнання нелегальної торгівлі людьми кримінальним злочином в національному законодавстві кожної країни, а також міжнародним кримінальним злочином коли даний злочин вчиняється групою осіб на території різних країн. Це включає в себе встановлення чіткого визначення злочину та встановлення відповідних кримінальних санкцій. Правове регулювання та заходи протидії нелегальній торгівлі людьми базуються на національному законодавстві кожної країни та міжнародних стандартах. Встановлення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, такі як залучення, перевезення або експлуатація людей. Покарання має бути належним та відповідати серйозності злочину.

Винні особи, які займаються торгівлею людьми або використовують потерпілих для експлуатації, мають бути суворо покарані відповідно до законодавства кожної країни. Європейський Союз та інші країни мають різні механізми відповідальності за торгівлю

людьми, але всі вони працюють в рамках загальних стандартів та законів щодо боротьби з цим злочинном. Вони вживають заходи для запобігання торгівлі людьми через освітні кампанії, інформаційні канали та співпрацю з громадськістю та організаціями [15].

Література

1. У світі різко зросла кількість жертв торгівлі людьми — ООН. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3936802-u-sviti-rizko-zroslo-kilkist-zertv-torgivli-ludmi-on.html> (дата звернення: 15.01.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.01.2025).
3. Небитова Н. Ю. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 3. С. 74–80.
4. Серкевич І. Р., Лісцина Ю. О., Євхутич І. М. Торгівля людьми в умовах воєнного стану в Україні: психологічні особливості жертв. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 2. С. 94–101.
5. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй. Міжнародний документ від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 15.01.2025).
6. Звіт офісу Генерального прокурора України «Про зареєстровані правопорушення та результати їх досудового розслідування». URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 20.01.2025).
7. Міжнародна організація з міграції у світі. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/pro-mom>.
8. Контакти громадських організацій з питань протидії торгівлі людьми URL: <https://1547.ukc.gov.ua/a-dovidkova-informatsiya-a/dovidkova-informatsiya/kontakty-gromadskiyh-organizatsij-z-pytan-protydiy-torgivli-lyudmy/> (дата звернення: 15.01.2025).
9. The Counter Trafficking Data Collaborative. URL: <https://www.ctdatacollaborative.org/#no-back> (дата звернення: 15.01.2025).
10. Launched in November 2017, the goal of CTDC is to break down information-sharing barriers. URL: <https://www.ctdatacollaborative.org/page/about> (дата звернення: 15.01.2025).
11. Волуйко О. М., Полуніна Л. В. Термінологічний словник міжнародного гуманітарного права: термінол. словн. Київ: КІ НГУ, 2024. 148 с.
12. Мручковська Е., Пахом'юк Н., Кочерга О. Протидія торгівлі людьми в Україні. за заг. ред. К. Левківського. Київ : ВАІТЕ, 2017. 88 с.
13. Форми експлуатації людини. URL: <https://pns.dsp.gov.ua/news/formy-ekspluatatsii-liudyny/>. (дата звернення: 10.01.2025).
14. Як Росія роздає викрадених українських дітей і як це приховують. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c9wwlndpe71o.amp> (дата звернення: 15.01.2025).
15. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво: від 4 груд. 2009 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_954 (дата звернення: 12.01.2025).
16. Андрусин Р. М. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: Україна та світ: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції* (9 червня 2023 року) / упор. Р. М. Андрусин. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 12–17.
17. Прібиткова Н. О. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану у розрізі міжнародної співпраці. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9b645a4-312b-48cf-ae18-274276dc855f/content> (дата звернення: 20.12.2024).
18. Плахотнюк Н. В., Пятковська Т. В. Міжнародний кримінальний суд розглядає торгівлю людьми як злочин проти людяності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 452–456.

References

1. U sviti rizko zroslo kilkist zhertv torhivli liudmy — ООН. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3936802-u-sviti-rizko-zroslo-kilkist-zertv-torgivli-ludmi-on.html> [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine] (n.d.). zakon. rada. gov. ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

3. Niebytova N. Yu. (2023). Protydiia torhivli liudmy v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Combating human trafficking under martial law in Ukraine]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. 3, 74–80 [in Ukrainian].
4. Serkevych I. R., Lisitsyna Yu. O., Yevkhutych I. M. (2023). Torhivlia liudmy v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: psykholohichni osoblyvosti zhertv [Human trafficking under martial law in Ukraine: psychological characteristics of victims]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii yurydychna*. 2, 94–101 [in Ukrainian].
5. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention. International document (2000, November 15). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text [in Ukrainian].
6. Report of the Office of the Prosecutor General of Ukraine «On Registered Offenses and the Results of Their Pre-trial Investigation». Retrieved from: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultativ-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].
7. International organization for migration in the world. Retrieved from: <https://ukraine.iom.int/uk/pro-mom> [in Ukrainian].
8. Contacts of civil society organizations on combating human trafficking. Retrieved from: <https://1547.ukc.gov.ua/a-dovidkova-informatsiya-a/dovidkova-informatsiya/kontakty-gromadskyh-organizatsij-z-pytan-protydyi-torgivli-lyudmy/> [in Ukrainian].
9. The Counter Trafficking Data Collaborative. Retrieved from: <https://www.ctdatacollaborative.org/#no-back>.
10. Launched in November 2017, the goal of CTDC is to break down information-sharing barriers. Retrieved from: <https://www.ctdatacollaborative.org/page/about>.
11. Voluiko O. M., Polunina L. V. (2024). *Terminology Dictionary of International Humanitarian Law* [Glossary of International Humanitarian Law]. Kyiv: KI NGU [in Ukrainian].
12. Mruchkovska E., Pakhomiuk N., Kocherha O. (2017). *Protydiia torhivli liudmy v Ukraini* [Combating human trafficking in Ukraine]. K.: VAITE. [in Ukrainian].
13. Forms of human exploitation. Retrieved from: <https://pns.dsp.gov.ua/news/formy-ekspluatatsii-liudyny/> [in Ukrainian].
14. How Russia distributes abducted Ukrainian children and how it is concealed. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c9wwlndpe71o.amp>.
15. Agreement between Ukraine and the European Police Office on Strategic Cooperation. (2009, December 4). Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_954 [in Ukrainian].
16. Andrusyshyn R. M. (2023). Protydiia torhivli liudmy v umovakh voiennoho stanu [Combating human trafficking under martial law]. *Derzhavna polityka shchodo protydii torhivli liudmy i nezakonnii mihratsii: Ukraina ta svit: zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 12–17). Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
17. Pribytkova N. O. (2023). Protydiia torhivli liudmy v umovakh voiennoho stanu u rozrizi mizhnarodnoi spivpratsi [Combating human trafficking under martial law in the context of international cooperation]. Retrieved from: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9b645a4-312b-48cf-ae18-274276dc855f/content> [in Ukrainian].
18. Plakhotniuk N. V., Piatkovska T. V. (2020). Mizhnarodnyi kryminalnyi sud rozghliadaie torhivliu liudmy yak zlochyn proty liudianosti [The International Criminal Court considers human trafficking to be a crime against humanity.]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2, 452–456 [in Ukrainian].

Костюченко Ярослав Миколайович

доктор юридичних наук,

доцент кафедри порівняльного і європейського права

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Kostyuchenko Yaroslav

Doctor of Law, Associate Professor of the

Department of Comparative and European Law

Educational and Scientific Institute of International Relations of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0002-5565-922X

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10679

УГОДА ПРО СТОРІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЄЮ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ

AGREEMENT ON A CENTURY PARTNERSHIP BETWEEN UKRAINE AND THE UNITED KINGDOM: LEGAL ANALYSIS OF THE ECONOMIC COMPONENT

Анотація. Вступ. У статті проведено комплексний правовий аналіз економічної складової Угоди про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії, підписаної 16 січня 2025 року. Дослідження спрямоване на виявлення ключових правових механізмів, що регулюють торговельні відносини, інвестиційне співробітництво, післявоєнне відновлення інфраструктури та інноваційний розвиток, а також визначення потенційних викликів для ефективної імплементації положень угоди.

Мета. Метою статті є правовий аналіз економічної складової Угоди про сторічне партнерство між Україною та Великою Британією, виявити її ключові правові особливості, можливості та виклики для розвитку двостороннього економічного співробітництва.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) міжнародні нормативно-правові акти; 2) аналітичні матеріали.

У роботі використано міждисциплінарний підхід, що поєднує правовий, економічний та політичний аналіз. У результаті дослідження виявлено, що Угода про сторічне партнерство є унікальним міжнародно-правовим інструментом, що закріплює довгострокові зобов'язання у сфері економічного співробітництва. Аналіз показав, що економічна складова угоди охоплює такі ключові напрями: лібералізація торгівлі між Україною та Великою Британією, правові гарантії захисту інвесторів, створення умов для відновлення критичної інфраструктури України та підтримка спільних інноваційних проєктів. Визначено, що угода створює ефективні механізми вирішення спорів, спрямовані на забезпечення стабільності економічних відносин. Водночас ідентифіковано низку викликів, пов'язаних із політичною нестабільністю, необхідністю гармонізації українського законодавства та впливом глобальних економічних факторів.

Результати. Результати дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо удосконалення законодавства України у сфері міжнародного економічного співробітництва, а також для формування стратегій залучення іноземних інвестицій і реалізації спільних інфраструктурних проєктів. Стаття також може слугувати основою для подальших досліджень впливу міжнародних договорів на економічну безпеку держав.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на рекомендаціях щодо реалізації Угоди та подальших перспективах зміцнення економічних зв'язків між Україною та Великою Британією.

Ключові слова: Угода про сторічне партнерство, міжнародне економічне право, економічна співпраця, Україна, Велика Британія, інвестиційне право, відновлення інфраструктури, міжнародні інвестиції, правовий аналіз, міжнародне торговельне право, інноваційне партнерство.

Summary. Introduction. The article provides a comprehensive legal analysis of the economic component of the Agreement on the Centennial Partnership between Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, signed on January 16, 2025. The study is aimed at identifying key legal mechanisms that regulate trade relations, investment cooperation, post-war infrastructure reconstruction and innovative development, as well as identifying potential challenges for the effective implementation of the provisions of the agreement.

Purpose. The purpose of the article is a legal analysis of the economic component of the Agreement on the Centennial Partnership between Ukraine and the United Kingdom, to identify its key legal features, opportunities and challenges for the development of bilateral economic cooperation.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) international regulatory legal acts; 2) analytical materials.

The work uses an interdisciplinary approach that combines legal, economic and political analysis. The study revealed that the Centennial Partnership Agreement is a unique international legal instrument that establishes long-term commitments in the field of economic cooperation. The analysis showed that the economic component of the agreement covers the following key areas: trade liberalization between Ukraine and the United Kingdom, legal guarantees for investor protection, creating conditions for the restoration of Ukraine's critical infrastructure, and supporting joint innovation projects. It was determined that the agreement creates effective dispute resolution mechanisms aimed at ensuring the stability of economic relations. At the same time, a number of challenges related to political instability, the need to harmonize Ukrainian legislation, and the influence of global economic factors were identified.

Results. The results of the study can be used to develop recommendations for improving Ukrainian legislation in the field of international economic cooperation, as well as for the formation of strategies for attracting foreign investment and implementing joint infrastructure projects. The article can also serve as a basis for further research into the impact of international agreements on the economic security of states.

Prospects. In further scientific research, it is proposed to focus on recommendations for the implementation of the Agreement and further prospects for strengthening economic ties between Ukraine and the United Kingdom.

Key words: Agreement on a Centennial Partnership, international economic law, economic cooperation, Ukraine, Great Britain, investment law, infrastructure restoration, international investments, legal analysis, international trade law, innovation partnership.

Постановка проблеми. Угода про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великобританії та Північної Ірландії, підписана 16 січня 2025 року (далі також — Угода) [1], стала безпрецедентною подією в історії двосторонніх відносин між цими країнами. Документ закріпив стратегічне партнерство на столітній період, що свідчить про високий рівень довіри та спільні довгострокові інтереси обох держав. Особливої уваги заслуговує економічна складова угоди, яка окреслює амбітні плани щодо розвитку торгівлі, інвестицій, інновацій та відновлення української інфраструктури після масштабної російської агресії.

Актуальність дослідження обумовлюється кількома факторами. По-перше, у контексті сучасних глобальних викликів та війни в Україні, міжнародна економічна підтримка є критично важливою для забезпечення стабільності та відновлення країни. Великобританія виступає не лише політичним союзником, але й ключовим економічним партнером, що сприяє модернізації української економіки. По-друге, угода встановлює нові правові механізми економічної взаємодії, які потребують глибокого аналізу для їх ефективної імплементації.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному правовому аналізі економічної складової Угоди про сторічне партнерство, що є першим кроком до оцінки її впливу на економічну безпеку України та Великобританії. У дослідженні розглядаються нові правові підходи до регулювання інвестицій, торгівлі

та відновлення інфраструктури, а також аналізуються механізми захисту економічних інтересів сторін у довгостроковій перспективі.

Проблематика дослідження полягає в ідентифікації правових ризиків та потенційних викликів реалізації економічної частини угоди. Зокрема, важливо визначити: наскільки ефективно угода захищає інтереси українських та британських інвесторів; які правові механізми забезпечать виконання зобов'язань сторін у умовах нестабільної політичної та економічної ситуації; які існують прогалини в правовому регулюванні, що можуть перешкоджати ефективній реалізації угоди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Основою для написання статті став текст Угоди, інші міжнародно-правові акти, аналітичні огляди та думки експертів. Вагомий внесок у розвиток дослідження питань розвитку економічних відносин України та Великобританії зробили М. Воротнюк [2], В. Соколова [3], К. Макаруч та М. Шуба [4]. Заслужують уваги для загального розуміння пріоритетів побудови партнерських відносин з Великобританією дослідження К. Складенка [7]. Окремі аспекти військового співробітництва у контексті протидії російській агресії висвітлені у роботі Ю. Сторожука [8], В. Тоссіні [9]. Сучасний аспект військово-політичного та економічного співробітництва став предметом наукової уваги Д. Чернявської, С. Сидоренка [12] та Л. Оленяк [15]. Проте, комплексних робіт академічного формату, предметом наукового дослідження

яких був би аналіз нової Угоди про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії на сьогодні не проводилися. Тому нами започатковується новий напрям наукового дискурсу — теоретичне осмислення оптимальних механізмів та перспективних напрямів реалізації цієї Угоди.

Метою статті правовий аналіз економічної складової Угоди про сторічне партнерство між Україною та Великою Британією, виявити її ключові правові особливості, можливості та виклики для розвитку двостороннього економічного співробітництва. Для реалізації мети передбачається вирішення таких наукових завдань: оцінити юридичний статус угоди в системі міжнародного права; проаналізувати економічні положення угоди щодо торгівлі, інвестицій та відновлення інфраструктури.

Матеріали дослідження. Основою для аналізу стали офіційні міжнародні документи, правові акти та аналітичні матеріали, що стосуються економічного співробітництва між Україною та Великою Британією. Ключовим джерелом є Угода про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, підписана 16 січня 2025 року, яка встановлює нові економічні, торговельні та інвестиційні механізми співпраці. Додатковими матеріалами стали: Угода, що передувала сторічному партнерству, зокрема Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Великою Британією (2024). Документи міжнародного права, такі як Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1986), яка визначає загальні принципи укладення та виконання міжнародних угод. Аналітичні звіти та дослідження авторитетних міжнародних організацій, включаючи RUSI, House of Commons Library, ERIS. Наукові публікації українських та європейських дослідників щодо українсько-британського економічного співробітництва та міжнародного торговельного права.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплексний методологічний підхід, який включає правовий, економічний та порівняльний аналіз. Основними методами дослідження є: порівняльно-правовий метод (використаний для аналізу положень Угоди про сторічне партнерство у порівнянні з попередніми двосторонніми угодами між Україною та Великою Британією. Дозволяє оцінити відмінності та еволюцію правового регулювання торговельно-економічної співпраці між країнами). Системно-структурний метод (застосовано для розгляду Угоди як комплексного правового акту, що поєднує аспекти міжнародного економічного права, торговельного регулювання та інвестиційної політики). Логіко-нормативний метод (використаний для аналізу відповідності положень Угоди міжнародним правовим стандартам та нормам Світової організації торгівлі (СОТ), ICSID (Вашингтонська конвенція 1965 року) та інших

міжнародних інституцій). Функціональний метод (використаний для аналізу механізмів контролю та виконання положень угоди, зокрема діяльності спільних комітетів, передбачених документом).

Обраний методологічний підхід забезпечує комплексний аналіз правових аспектів економічного співробітництва, що є необхідним для оцінки ефективності угоди та визначення можливих викликів її реалізації. Дослідження також враховує геополітичні та економічні фактори, що впливають на реалізацію угоди, зокрема вплив російсько-української війни, післявоєнне відновлення економіки України та роль Великої Британії у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Укладення Угоди про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії стало результатом тривалого розвитку двосторонніх відносин, що ґрунтуються на спільних політичних, економічних та безпекових інтересах. Історичний контекст, політична кон'юнктура та економічна динаміка визначили основні передумови для підписання цієї стратегічної угоди.

Про вирішальну роль у розбудові військового потенціалу України, розвитку координації НАТО в регіоні та сприянні стримуванню російської агресії наголошували ще в 2021 році експерти The Royal United Services Institute (RUSI) [2].

Перші економічні контакти між територіями сучасної України та Великої Британії можна відстежити ще з часів Київської Русі. Торговельні зв'язки з британськими купцями формувалися через посередництво Ганзейського союзу, а основними товарами українського експорту були хутро, віск та зерно. Після здобуття Україною незалежності у 1991 році, Велика Британія стала одним із перших держав, що визнали українську суверенність та встановили дипломатичні відносини [3].

Протягом 1990-х та 2000-х років Велика Британія активно інвестувала в українську економіку, зокрема в енергетичний сектор, агропромисловий комплекс та фінансові послуги. Укладення Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство у 2020 році після Brexit заклало правову основу для подальшого розширення економічної взаємодії [4]. Перспективи розвитку двосторонніх економічних відносин з акцентом на важливості та взаємовигідності досліджувалися у численних працях науковців, основні висновки яких ми цілком підтримуємо [5–7].

Російська агресія проти України, що розпочалася у 2014 році і перейшла у фазу повномасштабного вторгнення у 2022 році, кардинально змінила геополітичний ландшафт Східної Європи. Велика Британія стала одним із головних союзників України, забезпечуючи не лише військову, але й економічну та політичну підтримку.

Експерти Центру воєнно-стратегічних досліджень акцентують увагу, що Україна є прямою ціллю РФ,

і якщо вона опиниться під російським контролем, то вся система європейської безпеки може бути знищена. Експертами наголошується, що таке розуміння є й у військово-політичного керівництва Великої Британії [8].

Ухвалення санкцій проти РФ, підтримка України у міжнародних організаціях та активна участь у програмах відновлення зруйнованої інфраструктури стали ключовими елементами британської стратегії підтримки України. В умовах війни економічне співробітництво стало не лише інструментом економічного розвитку, але й важливим елементом забезпечення національної безпеки України.

Економічна співпраця між Україною та Великобританією вийшла на новий рівень завдяки кільком чинникам:

- **Розвиток торгівлі.** Великобританія стала одним із провідних торговельних партнерів України, забезпечивши доступ українських товарів на британський ринок без митних обмежень після 2022 року.
- **Інвестиційна активність.** Залучення британських інвесторів до української економіки, зокрема в аграрний сектор, IT-галузь та енергетичну інфраструктуру, стимулювало потребу в чітких правових механізмах захисту інвестицій.
- **Післявоєнне відновлення України.** Великобританія активно долучилася до міжнародних ініціатив із відновлення України, включаючи фінансування проєктів з реконструкції інфраструктури, модернізації енергетичної системи та підтримки малого та середнього бізнесу.

Для України Угода про сторічне партнерство є гарантією довгострокової підтримки з боку одного з найвпливовіших світових гравців. Вона не лише відкриває нові можливості для економічного зростання, але й зміцнює позиції України на міжнародній арені.

Для Великобританії ця угода є частиною стратегії посилення глобальної присутності після Brexit. Партнерство з Україною дозволяє Британії не лише підтримувати стабільність у Східній Європі, але й розширювати свої економічні інтереси в регіоні.

Угода про сторічне партнерство між Україною та Великобританією є безпрецедентним документом у сфері міжнародних відносин, оскільки закріплює стратегічне партнерство між країнами на надзвичайно тривалий період — сто років. Така тривалість угоди підкреслює глибокий рівень довіри між сторонами та їхні спільні довгострокові інтереси у політичній, економічній та безпековій сферах. Угода має комплексний характер і включає положення, що стосуються політичного співробітництва, безпеки, інновацій та, найголовніше для даного дослідження, економічного партнерства.

Велика Британія виступає одним із стратегічних партнерів України, відіграючи ключову роль у протидії російській агресії. Комплексна підтримка, що охоплює політичну, дипломатичну, військо-

ву та гуманітарну сфери, засвідчує високий рівень співпраці між двома державами. Зокрема, Велика Британія надає значну допомогу у сфері безпеки та оборони, активно сприяє міжнародній ізоляції РФ на дипломатичному рівні, а також забезпечує соціальний захист українських громадян, які вимушено залишили Україну та знайшли притулок у Сполученому Королівстві. На відміну від окремих міжнародних акторів, які дотримуються зваженої позиції у відносинах з РФ, Велика Британія демонструє послідовну та непохитну підтримку України, сприяючи зміцненню її обороноздатності та наближенню перемоги [9].

Аналізована нами Угода складається з кількох ключових розділів, кожен з яких охоплює окремі аспекти двосторонніх відносин:

1. Політичне співробітництво та безпека: Угода передбачає тісну співпрацю у сфері безпеки, включаючи військову допомогу, обмін розвідданими та спільні оборонні ініціативи. Ці положення мають прямий вплив на економічну стабільність України, створюючи безпечне середовище для інвесторів.

2. Економічне партнерство: Центральне місце в угоді займає економічна складова, яка визначає пріоритетні напрями торгівлі, інвестицій, відновлення інфраструктури та технологічного співробітництва.

3. Інновації та науково-технічне співробітництво: Окрема увага приділяється розвитку спільних досліджень у сфері новітніх технологій, підтримці стартапів і розвитку цифрової економіки.

4. Післявоєнне відновлення: Документ закріплює участь Великобританії у фінансуванні та координації процесу відбудови інфраструктури України після війни.

Угода про сторічне партнерство є міжнародним двостороннім договором, який відповідає всім вимогам Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [10]. Вона має обов'язкову юридичну силу для обох сторін і передбачає механізми контролю за виконанням зобов'язань.

Особливістю угоди є її тривалість та детальна регламентація економічних питань. Це дозволяє розглядати документ як інструмент довгострокового планування економічного розвитку, що є рідкісним явищем у міжнародній практиці. Угода містить положення про:

- Непорушність домовленостей протягом усього строку дії угоди, за винятком форс-мажорних обставин або за взаємною згодою сторін.
- Пріоритет міжнародного права у вирішенні спорів, що виникатимуть під час реалізації угоди.

Угода про сторічне партнерство значно відрізняється від попередніх документів, таких як Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії від 12 січня 2024 року [11]. Основні відмінності полягають у наступному:

- **Тривалість дії:** Жодна з попередніх угод не передбачала такого тривалого періоду зобов'язань. Сто років співробітництва свідчать про особливий рівень стратегічного партнерства.
- **Комплексний характер:** Угода охоплює не лише традиційні сфери співробітництва (торгівля, інвестиції), але й новітні напрями, такі як цифровізація, інновації, кібербезпека.
- **Глибина економічної інтеграції:** Документ передбачає створення спільних економічних інституцій, що координуватимуть реалізацію інвестиційних проектів та сприятимуть гармонізації правових норм між країнами.

Угода містить детально прописані зобов'язання сторін щодо:

- **Дотримання стандартів міжнародного права** в сфері економічної діяльності.
- **Забезпечення сприятливих умов для інвесторів**, включаючи правові гарантії захисту їхніх інтересів.
- **Спільного управління інфраструктурними проектами**, що фінансуються британською стороною.

Окремо зазначено положення про регулярний перегляд реалізації угоди через спеціально створені спільні комітети, що дозволяє оперативно адаптувати стратегію співпраці до змін у міжнародній економічній ситуації.

Економічна складова Угоди про сторічне партнерство між Україною та Великобританією є ключовим елементом документа, оскільки визначає довгострокові зобов'язання обох сторін у сфері торгівлі, інвестицій, відновлення інфраструктури та інноваційного розвитку. Документ закріплює нові механізми економічної інтеграції, що відповідають сучасним викликам і потребам України в умовах післявоєнного відновлення [12].

Угода передбачає поглиблення режиму вільної торгівлі між Україною та Великобританією шляхом:

- **Скасування митних зборів** на більшість видів товарів, що експортуються Україною до Великобританії, зокрема агропромислової продукції, металів і технологічного обладнання.
- **Спрощення митних процедур** через цифровізацію процесів контролю, що відповідає міжнародним стандартам Світової організації торгівлі (СОТ).
- **Гармонізація стандартів продукції** відповідно до британських та міжнародних вимог для забезпечення безперешкодного доступу товарів на ринки обох країн.

Угода містить положення про пріоритетну підтримку експорту українських стратегічних товарів (зернові культури, енергетичні ресурси, ІТ-послуги) до Великобританії. Водночас обидві країни погодилися на створення спеціальних механізмів контролю за експортом товарів подвійного призначення відповідно до міжнародного права.

На основі аналізу основних положень Угоди, на нашу думку доцільно запропонувати такі основні щодо складові механізми реалізації її економічної складової:

Довгостроковий стратегічний характер угоди. Угода про сторічне партнерство є унікальним міжнародним договором, що виходить за рамки традиційних двосторонніх угод, надаючи Україні довготривалий економічний і безпековий фундамент. Вона закріплює зобов'язання сторін на безпрецедентний строк у 100 років, що свідчить про стратегічну важливість відносин між країнами.

Комплексний підхід до економічного співробітництва. На відміну від попередніх документів, Угода охоплює широкий спектр економічних питань: від торгівлі та інвестицій до цифровізації, інновацій та кібербезпеки. Це дозволяє Україні не лише отримати підтримку у відновленні економіки, а й інтегруватися у глобальні ринки за участі Великобританії як ключового партнера.

Поглиблення режиму вільної торгівлі. Скасування митних зборів, спрощення митних процедур та гармонізація стандартів продукції значно розширюють можливості експорту української продукції, зокрема аграрного та промислового секторів, до Великобританії. Це зміцнює експортний потенціал України та сприяє залученню нових інвестицій.

Зміцнення інвестиційної співпраці та правового захисту інвесторів. Угода передбачає запровадження інвестиційного арбітражу відповідно до Вашингтонської конвенції 1965 року, що гарантує захист прав британських інвесторів в Україні. Запроваджені гарантії недискримінації, стабільність податкових режимів та підтримка інвесторів створюють сприятливий бізнес-клімат.

Фінансування відновлення критичної інфраструктури. Великобританія взяла на себе зобов'язання підтримувати відбудову української транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури через міжнародні фонди. Це не лише сприятиме економічному розвитку, а й сприятиме інтеграції України в європейський економічний простір.

Розширення науково-технічного співробітництва. Українсько-британська співпраця в галузі цифрових технологій, кібербезпеки, штучного інтелекту та підтримки стартапів закріплює Україну як важливого гравця в міжнародному науково-інноваційному середовищі.

Механізми контролю та адаптації. Угода передбачає створення спільних комітетів, які здійснюватимуть моніторинг її виконання, що дозволяє оперативно адаптувати положення документа до змін міжнародної економічної ситуації.

Потенційні виклики реалізації угоди. Попри значний потенціал, реалізація угоди стикається з певними викликами, такими як:

- Політична та економічна нестабільність, спричинена триваючою війною.

- Необхідність реформування регуляторного середовища для залучення іноземних інвесторів.
- Вплив глобальних економічних факторів (інфляція, валютні ризики, зміни в міжнародній торгівлі).

Реалізація економічної складової Угоди про сторічне партнерство між Україною та Великобританією має потенціал стати рушійною силою економічного відновлення України та зміцнення її позицій на міжнародній арені. Проте, поряд із численними можливостями, угода містить і низку викликів, пов'язаних як із внутрішніми факторами, так і з глобальними тенденціями [13–15].

На наше переконання, Угода відкриває нові горизонти для економічної інтеграції України у глобальну економіку. Лібералізація торгівлі, спрощення митних процедур та взаємне визнання стандартів продукції сприятимуть зростанню обсягів двосторонньої торгівлі. Можемо спрогнозувати у короткостроковій перспективі:

- **Збільшення експорту української аграрної продукції та металургії** до Великобританії.
- **Розширення імпорту високотехнологічного обладнання та інноваційних рішень** із Британії.

Правові гарантії, закріплені в угоді, створюють сприятливий клімат для британських інвесторів. Очікується зростання інвестицій у такі галузі, як:

- **Відновлювана енергетика** — розбудова сонячних та вітрових електростанцій.
- **Інфраструктура** — реконструкція доріг, мостів та залізничних мереж.
- **Інформаційні технології** — підтримка українських стартапів та розвиток IT-сектору.

Співпраця у сфері науки та технологій дозволить Україні інтегруватися у глобальні інноваційні ланцюги. Угода передбачає створення спільних дослідницьких центрів та технологічних парків, що сприятиме розвитку високих технологій та модернізації економіки.

Одним із головних викликів є необхідність адаптації українського законодавства до вимог угоди. Це стосується:

- **Гармонізації регуляторної бази** для забезпечення прозорості процедур ведення бізнесу.
- **Зміцнення інституційної спроможності** українських органів влади для ефективного контролю за реалізацією угоди.

Хоча Великобританія вийшла з ЄС, її економічна політика все ще залежить від європейських ринків. Співпраця з Україною може стати прикладом нової моделі партнерства Великобританії з країнами Східної Європи, але також може створювати суперечності у відносинах з ЄС.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Угода про сторічне партнерство є не лише економічним, а й політичним символом довіри та взаємної підтримки між Україною та Великобританією. Вона відкриває нові можливості для інтеграції України у глобальні економічні процеси, сприяє

модернізації економіки та створює передумови для сталого розвитку.

Для Великобританії ця угода є частиною ширшої стратегії посилення глобального впливу після Brexit, що дозволяє їй утвердитися як провідний партнер у Східній Європі. Для України ж угода є важливим інструментом економічного відновлення, інтеграції у європейський економічний простір та забезпечення довгострокової безпеки.

З урахуванням зазначеного, запропонуємо такі заходи ефективної реалізації основних положень Угоди:

1. Забезпечення ефективного виконання угоди

- Україна має створити спеціалізовані урядові інституції для координації виконання угоди, що будуть відповідати за реалізацію інфраструктурних проєктів, підтримку інвесторів та моніторинг торговельних відносин.
- Запровадження механізму регулярного перегляду угоди та оперативного коригування її положень у разі змін в економічному середовищі.

2. Гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами

- Україна повинна забезпечити відповідність внутрішніх правових норм до положень угоди, включаючи інвестиційне право, податкову систему та регуляторну політику.
- Запровадження механізмів спрощення ведення бізнесу для іноземних компаній.

3. Забезпечення ефективного залучення інвестицій

- Необхідно розробити чітку стратегію залучення британських інвесторів, яка включатиме податкові стимули, страхові механізми для інвесторів та прозорі регуляторні умови.
- Створення інвестиційного агентства, що займатиметься супроводом британських інвестиційних проєктів в Україні.

4. Прозорість та контроль за виконанням угоди

- Запровадження системи незалежного моніторингу реалізації проєктів, фінансованих Великобританією, з обов'язковим міжнародним аудитом.
- Посилення боротьби з корупцією та підзвітності у сфері використання іноземних інвестицій.

5. Розвиток науково-технічного співробітництва

- Використання британського досвіду для розбудови інноваційної екосистеми в Україні, включаючи розвиток стартап-інкубаторів та технологічних парків.
- Запровадження спільних програм обміну студентами та науковцями.

6. Інтеграція угоди в загальну стратегію післявоєнного відновлення України

- Врахування положень угоди в національних економічних стратегіях та програмах розвитку країни.
- Залучення британських експертів та консультантів до формування політики економічного відновлення.

7. Адаптація економічної стратегії до геополітичних викликів

- Розширення співпраці з іншими міжнародними партнерами для зменшення ризиків, пов'язаних із можливою зміною політики Великобританії.
- Підготовка механізмів фінансової стабілізації для захисту від зовнішніх економічних шоків.

Угода про сторічне партнерство між Україною та Великобританією є важливим стратегічним документом, що закладає фундамент для довготривалої економічної співпраці між двома країнами. Її реалізація може значно зміцнити українську економіку, сприяти відновленню країни після війни та інтеграції у глобальні економічні процеси. Водночас для ефективного виконання положень угоди необхідно вирішити низку регуляторних, інституційних та геополітичних викликів. Запропоновані рекомендації спрямовані на максимальну ефективність виконання угоди та використання її потенціалу для довготривалого економічного розвитку України.

Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на аналіз правових механізмів імплементації Угоди про сторічне партнерство та її відповідності міжнародним економічним стандартам. Важливим напрямом є оцінка впливу угоди на економічний розвиток України, включаючи динаміку інвестиційних потоків, макроекономічні ефекти та інтеграцію у глобальні виробничі ланцюги. Особливої уваги потребує питання післявоєнного відновлення, зокрема ефективність механізмів фінансування інфраструктурних проєктів, розвиток відновлюваної енергетики та цифрової економіки.

Дослідження також можуть охоплювати політичні та безпекові аспекти угоди, її значення у зміцненні міжнародних позицій України та Великобританії, а також перспективи інтеграції угоди в ширші міжнародні формати, такі як ЄС, НАТО та G7. Окремо варто вивчати роль Великобританії у підтримці інноваційної сфери України, розвиток цифрових технологій та регулювання інтелектуальної власності у межах угоди.

Література

1. Угода про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. 16 січня 2025 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-storichne-partnerstvo-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchen-95461> (дата звернення: 20.01.2025).
2. Vorotnyuk M. Security Cooperation between Ukraine and the UK. *RUSI*. 10 November 2021 URL: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/uk-ukraine-security-cooperation> (дата звернення: 21.01.2025).
3. Соколова В. Британо-українські відносини: еволюція та перспективи. *European political and discourse*. 2017. V. 4. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-6/09.pdf> (дата звернення: 21.01.2025).
4. Brexit timeline: events leading to the UK's exit from the European Union. *BRIEFING PAPER*. 6 January 2021. Number 7960. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7960/CBP-7960.pdf> (дата звернення: 27.01.2025).
5. Макарчук К. О., Шуба М. В. Торговельне співробітництво України та Великої Британії: сучасний стан і перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_12_0_65_71 (дата звернення: 27.01.2025).
6. Шелест Г. Україна — Великобританія: перспективи співпраці. *Портал зовнішньої політики*. URL: <http://fpp.com.ua/ukrayina-velykobrytaniya-perspektyvuspivpratsi> (дата звернення: 27.01.2025).
7. Буглай Н., Грубінко А. В. Історичний шлях українсько-британських відносин (до 30-річчя стратегічного партнерства). *Український історичний журнал*. 2022. № 1. С. 206–219
8. Сторожук Ю. П. Співробітництво України та Великої Британії в умовах російсько-української війни. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2022. № 2(75). URL: <http://znp-cvsvd.nuou.org.ua/article/view/267500/263383> (дата звернення: 27.01.2025).
9. João Vitor Tossini A look at the UK's strategic partnership with Ukraine. *ERIS*. 21/03/2022. URL: <https://gedes-unesp.org/a-look-at-the-uks-strategic-partnership-with-ukraine/> (дата звернення: 01.02.2025).
10. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. № 995_118 від 13.06.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 01.02.2025).
11. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. 12 січня 2024 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277> (дата звернення: 03.02.2025).
12. Черняхівська Д., Шеренговський Д., Сидоренко С. Військові бази, взаємна оборона і не лише: що дає Україні Сторічна угода з Британією. *Європейська правда*. 20.01.2025. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/01/20/7202854/> (дата звернення: 03.02.2025).
13. Ukraine and the UK signed a 100-year partnership agreement: what does it mean? URL: https://visitukraine.today/blog/5495/ukraine-and-the-uk-signed-a-100-year-partnership-agreement-what-does-it-mean?srsltid=AfmBOop0IxhFBGqFCK2tq3Vc3sJo_pYjWIm9zTO1ufh0q0g06oCZPR-E#main-areas-of-the-agreement (дата звернення: 01.02.2025).

14. UK-Ukraine 100-year partnership agreement. 05 February, 2025. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/uk-ukraine-100-year-partnership-agreement/> (дата звернення: 01.02.2025).

15. Oleniak L. Ukraine and United Kingdom sign agreement on 100-year partnership. *RBC-Ukraine*. January 16, 2025. URL: <https://newsukraine.rbc.ua/news/ukraine-and-united-kingdom-sign-agreement-1737034724.html> (дата звернення: 01.02.2025).

References

1. President of Ukraine. (2025, January 16). *Agreement on the Century-long Partnership between Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-prostorichne-partnerstvo-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchen-95461>.

2. Vorotnyuk, M. (2021, November 10). *Security Cooperation between Ukraine and the UK*. RUSI. Retrieved from <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/uk-ukraine-security-cooperation>.

3. Sokolova, V. (2017). *British-Ukrainian relations: evolution and perspectives*. *European Political and Discourse*, 4. Retrieved from <https://epdd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-6/09.pdf>.

4. House of Commons Library. (2021, January 6). *Brexit timeline: Events leading to the UK's exit from the European Union*. BRIEFING PAPER Number 7960. Retrieved from <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7960/CBP-7960.pdf>.

5. Makarchuk, K. O., & Shuba, M. V. (2020). *Trade cooperation between Ukraine and the United Kingdom: current state and prospects*. *Business Inform*, 12, 65–71. Retrieved from https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_12_0_65_71.

6. Shelest, H. (n.d.). *Ukraine — United Kingdom: Cooperation perspectives*. Foreign Policy Portal. Retrieved from <http://fpp.com.ua/ukrayina-velykobrytaniya-perspektyvypivpratsi>.

7. Buhlai, N., & Hrubinko, A. V. (2022). *The historical path of Ukrainian-British relations (to the 30th anniversary of strategic partnership)*. *Ukrainian Historical Journal*, 1, 206–219.

8. Storozhuk, Y. P. (2022). *Cooperation between Ukraine and the United Kingdom in the context of the Russian-Ukrainian war*. *Collection of scientific papers of the Center for Military-Strategic Studies of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky*, 2(75). Retrieved from <http://znp-cvsd.nuou.org.ua/article/view/267500/263383>.

9. Tossini, J. V. (2022, March 21). *A look at the UK's strategic partnership with Ukraine*. ERIS. Retrieved from <https://gedes-unesp.org/a-look-at-the-uks-strategic-partnership-with-ukraine/>.

10. United Nations. (1986, June 13). *Vienna Convention on the Law of Treaties*. No. 995_118. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text.

11. President of Ukraine. (2024, January 12). *Agreement on Cooperation in the Field of Security between Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-prospivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277>.

12. Chernyavska, D., Sherengovskyi, D., & Sydorenko, S. (2025, January 20). *Military bases, mutual defense, and beyond: What the Century-long Agreement with Britain gives Ukraine*. *European Pravda*. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/01/20/7202854/>.

13. Visit Ukraine. (2025). *Ukraine and the UK signed a 100-year partnership agreement: What does it mean?* Retrieved from https://visitukraine.today/blog/5495/ukraine-and-the-uk-signed-a-100-year-partnership-agreement-what-does-it-mean?srsId=AfmBOop0IxxFBGqFCK2tq3Bc3sJo_pYjWIm9zTO1ufh0q0g06oCZPR-E#main-areas-of-the-agreement.

14. UK Parliament. (2025, February 5). *UK-Ukraine 100-year partnership agreement*. Retrieved from <https://commonslibrary.parliament.uk/uk-ukraine-100-year-partnership-agreement/>.

15. Oleniak, L. (2025, January 16). *Ukraine and United Kingdom sign agreement on 100-year partnership*. *RBC-Ukraine*. Retrieved from <https://newsukraine.rbc.ua/news/ukraine-and-united-kingdom-sign-agreement-1737034724.html>.

Якуніна Алла Олександрівна

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук
Дніпровський державний технічний університет*

Yakunina Alla

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social,
Psychological and Humanitarian Sciences
Dnipro State Technical University
ORCID: 0009-0000-8170-4902*

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10713

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ

METHODOLOGICAL GUIDELINES FOR THE ANALYSIS OF SOCIAL INEQUALITY

Анотація. Вступ. Дослідження встановлює, що соціальна нерівність є багатоаспектним феноменом, який виражається у нерівномірному розподілі матеріальних, соціальних, політичних та культурних ресурсів серед громадян. Ця проблема обумовлена як економічними чинниками, так і неспроможністю правових інституцій адекватно регулювати суспільні відносини.

Мета. Дослідити формат соціальної нерівності як багатовимірного явища, дослідження механізмів її правового регулювання та розробка науково-обґрунтованих підходів до вдосконалення правових інструментів забезпечення соціальної рівності в Україні.

Матеріали і методи. Ліберально-правовий підхід ґрунтується на формальній рівності всіх громадян перед законом та визнанні їх природних прав, що мають бути гарантовані державою. Він розглядає соціальну нерівність як наслідок індивідуальних відмінностей у здібностях та мотивації, а основним завданням держави є створення ефективної нормативної бази для забезпечення рівних можливостей та недопущення дискримінації. Соціально-правовий метод наголошує, що формальна рівність не забезпечує фактичної рівності можливостей через соціально-економічні бар'єри. Правове регулювання включає механізми компенсації, такі як соціальні гарантії, квоти та державна підтримка вразливих груп, що сприяє зменшенню нерівності. Структурно-функціональний підхід розглядає соціальну нерівність як закономірний елемент суспільного устрою, що підтримує соціальний порядок і стабільність. З правової точки зору цей метод пояснює нерівність як наслідок диференціації соціальних ролей та закріплення правових статусів у законодавстві та суспільних нормах.

Результати. У ході дослідження виявлено, що соціальна нерівність має багатовимірний характер і проявляється як у правовій площині, так і в соціально-економічному аспекті, що потребує комплексного підходу до її аналізу. Проаналізовано конституційно-правові засади забезпечення соціальної рівності в Україні та оцінено рівень імплементації міжнародних правових стандартів, що дозволило визначити основні проблеми їхньої реалізації. Обґрунтовано необхідність реформування національного законодавства з урахуванням європейських стандартів, а також запропоновано комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення правових механізмів забезпечення соціальної рівності та захисту прав вразливих груп населення.

Перспективи. Подальші дослідження у сфері правового регулювання соціальної нерівності мають бути спрямовані на розробку ефективних механізмів гармонізації національного законодавства з міжнародними правовими стандартами та оцінку впливу нових законодавчих ініціатив на стан соціальної рівності в Україні. Перспективним є розширення методологічного підходу через залучення міждисциплінарного аналізу, що дозволить поєднати правові, соціологічні та економічні аспекти дослідження. Також важливим напрямом є впровадження інституційних реформ, спрямованих на підвищення ефективності правозастосування та посилення ролі судового контролю у сфері захисту соціальних прав.

Ключові слова: соціальна нерівність, правове регулювання, конституційні засади рівності, міжнародні правові стандарти, механізми подолання дискримінації, імплементація правових норм.

Summary. Introduction. The study establishes that social inequality is a multifaceted phenomenon, which is expressed in the uneven distribution of material, social, political and cultural resources among citizens. This problem is caused by both economic factors and the inability of legal institutions to adequately regulate social relations.

Purpose. To investigate the format of social inequality as a multidimensional phenomenon, study the mechanisms of its legal regulation and develop scientifically based approaches to improving legal instruments for ensuring social equality in Ukraine.

Materials and methods. The liberal-legal approach is based on the formal equality of all citizens before the law and the recognition of their natural rights, which must be guaranteed by the state. It considers social inequality as a consequence of individual differences in abilities and motivation, and the main task of the state is to create an effective regulatory framework to ensure equal opportunities and prevent discrimination. The socio-legal method emphasizes that formal equality does not ensure actual equality of opportunities due to socio-economic barriers. Therefore, legal regulation should include compensation mechanisms, such as social guarantees, quotas and state support for vulnerable groups, which contributes to the reduction of inequality. The structural-functional approach considers social inequality as a natural element of the social structure that supports social order and stability. From a legal point of view, this method explains inequality as a consequence of the differentiation of social roles and the consolidation of legal statuses in legislation and social norms.

Results. The study revealed that social inequality is multidimensional and manifests itself both in the legal plane and in the socioeconomic aspect, which requires a comprehensive approach to its analysis. The constitutional and legal principles of ensuring social equality in Ukraine were analyzed and the level of implementation of international legal standards was assessed, which allowed us to identify the main problems of their implementation. The need for reforming national legislation taking into account European standards is substantiated, and a set of measures aimed at improving legal mechanisms for ensuring social equality and protecting the rights of vulnerable groups of the population is proposed.

Discussion. Further research in the field of legal regulation of social inequality should be aimed at developing effective mechanisms for harmonizing national legislation with international legal standards and assessing the impact of new legislative initiatives on the state of social equality in Ukraine. It is promising to expand the methodological approach through the involvement of interdisciplinary analysis, which will allow combining legal, sociological and economic aspects of the study. Another important direction is the implementation of institutional reforms aimed at increasing the efficiency of law enforcement and strengthening the role of judicial control in the field of protecting social rights.

Key words: social inequality, legal regulation, constitutional principles of equality, international legal standards, mechanisms for overcoming discrimination, implementation of legal norms.

Постановка проблеми. Соціальна нерівність є однією з ключових проблем сучасного суспільства, яка впливає на різні сфери життєдіяльності — економічну, соціальну, політичну та правову. Незважаючи на численні дослідження, питання аналізу соціальної нерівності з правової точки зору залишається актуальним, оскільки воно безпосередньо стосується забезпечення соціальної справедливості, рівності прав і можливостей громадян. Значні трансформації, які відбуваються у світі, зокрема глобалізація, цифровізація, міграційні процеси та соціально-економічні кризи, загострюють проблеми нерівності, що потребує нового методологічного підходу до її аналізу. Особливо важливим є дослідження правового аспекту цієї проблеми, оскільки саме правове регулювання є одним з основних механізмів зменшення соціальної нерівності та захисту прав вразливих груп населення.

В Україні актуальність проблеми зростає у зв'язку зі змінами у законодавстві, реформуванням соціальної політики, необхідністю адаптації національних правових норм до європейських стандартів. Недостатня ефективність правових механізмів подолання соціальної нерівності зумовлює необхідність комплексного методологічного аналізу цього явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціальної нерівності та її правового регулювання є предметом широкого кола наукових

досліджень як у вітчизняній, так і в зарубіжній правовій доктрині. Значну увагу питанням забезпечення соціальної рівності у конституційному праві приділяють українські вчені-правники, серед яких варто виділити наукові праці Андрієва В., Тімашова В. [1], та Коваленка Р. [6], які аналізують принцип рівності як основу демократичної правової держави та наголошують на необхідності його практичної реалізації в умовах соціально-економічних трансформацій. У дослідженнях Мелікової О. [8], і Яковенка М. [15], підкреслюється важливість правових механізмів боротьби з дискримінацією, а також розглядається роль Конституційного Суду України у тлумаченні та забезпеченні принципу рівності.

Окремий напрям досліджень представлений відомими науковими працями Бетлій О. [3], Сіленко А. [11], які вивчають соціально-правові аспекти забезпечення рівності в Україні та вплив міжнародних правових стандартів на національне законодавство. Вже у роботах Беньковського С., Зеленого В. [2], та Пунтуса Д. [1] оцінюється ефективність українських законодавчих механізмів боротьби з дискримінацією, а також висвітлюються проблеми їх реалізації на практиці. Отже, аналіз наукових джерел свідчить про значний інтерес дослідників до проблеми соціальної нерівності в правовому аспекті. Однак, незважаючи на численні теоретичні дослідження, залишається потреба у більш комплексному

міждисциплінарному підході до вивчення соціальної нерівності та подальшій розробці ефективних правових механізмів її подолання в національному та міжнародному контексті.

Мета статті — дослідити формат соціальної нерівності як багатовимірного явища, дослідження механізмів її правового регулювання та розробка науково-обґрунтованих підходів до вдосконалення правових інструментів забезпечення соціальної рівності в Україні.

Завдання дослідження:

- виявити особливості соціальної нерівності як правової категорії, визначити її основні прояви та чинники, що впливають на рівень соціальної рівності в суспільстві;
- дослідити теоретико-методологічні засади правового аналізу соціальної нерівності, розглянути основні підходи до оцінки її рівня та механізмів подолання;
- обґрунтувати необхідність удосконалення правових механізмів подолання соціальної нерівності в Україні, визначити ключові напрями їхнього реформування та підвищення ефективності правозастосування;
- розробити та запропонувати комплекс правових заходів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового регулювання соціальної рівності.

Матеріали і методи. Аналіз соціальної нерівності в правовому аспекті ґрунтується на різних наукових методах, кожен з яких пропонує власну методологію дослідження цього явища та можливі механізми його регулювання. Одним із найпоширеніших підходів є ліберально-правовий підхід, який базується на ідеї формальної рівності всіх громадян перед законом та визнанні їхніх природних прав, що мають бути гарантовані державою. Саме в межах методу соціальна нерівність розглядається як наслідок індивідуальних особливостей, відмінностей у здібностях, мотивації та рівні докладених зусиль, а основним завданням держави є забезпечення рівних правових можливостей для всіх громадян шляхом створення ефективної нормативної бази, яка унеможливує дискримінацію та забезпечує справедливий доступ до основних соціальних інститутів.

Інший метод — соціально-правовий, який акцентує увагу на тому, що формальна рівність не завжди призводить до фактичної рівності можливостей, оскільки існують об'єктивні соціально-економічні бар'єри, які заважають певним групам населення повною мірою реалізувати свої права. З цієї точки зору, правове регулювання повинно не лише формально закріплювати принцип рівності, а й включати механізми компенсаційних заходів, таких як соціальні гарантії, квоти, державна підтримка вразливих верств населення, що сприяє поступовому вирівнюванню можливостей та зменшенню соціальної нерівності.

Окрему увагу слід приділити структурно-функціональному методу дослідження, який розглядає

соціальну нерівність як закономірний елемент суспільного устрою, що виконує певні функції у підтримці соціального порядку та стабільності. З правової точки зору цей метод може бути використаний для пояснення існування нерівності як наслідку диференціації соціальних ролей та правових статусів, що закріплені у законодавстві та суспільних нормах.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві соціальна нерівність є складним і багатовимірним явищем, яке проявляється у нерівному доступі до матеріальних, соціальних, політичних і культурних благ, що обумовлено не лише економічними чи соціальними чинниками, а й правовими аспектами, які формують рамки соціальної взаємодії та закріплюють механізми регулювання суспільних відносин. З правової точки зору, соціальна нерівність визначається як розбіжності у правовому статусі індивідів, їх можливостях щодо реалізації та захисту своїх прав, доступу до правосуддя, освіти, соціального забезпечення та інших суспільно значущих сфер, що визначають рівень соціальної інтеграції та добробуту громадян.

Правова площина соціальної нерівності є надзвичайно важливою для розуміння загальних закономірностей її формування та можливих механізмів її подолання, оскільки саме через правові норми визначається структура соціальних відносин, механізми перерозподілу ресурсів і забезпечення рівності можливостей для всіх членів суспільства. Водночас у багатьох країнах світу, включно з Україною, наявні прогалини у законодавстві, які сприяють збереженню соціальної нерівності, що особливо проявляється у сферах трудового права, соціального забезпечення, доступу до правосуддя та участі у політичному житті. В цьому контексті правове регулювання є не лише механізмом вирівнювання можливостей, а й фактором, який може сприяти посиленню або закріпленню нерівності, що вимагає ґрунтовного наукового аналізу та розробки ефективних юридичних інструментів, спрямованих на забезпечення соціальної справедливості.

Слід зазначити, що проблема соціальної нерівності в правовій площині проявляється як у внутрішньодержавному, так і в міжнародному аспекті, оскільки міжнародні правові стандарти, зокрема ті, що розроблені ООН, Радою Європи, Європейським Союзом та іншими міжнародними інституціями, встановлюють певні вимоги до правових систем держав щодо забезпечення рівних прав і можливостей для всіх громадян. Однак практика показує, що національні законодавства не завжди повною мірою відповідають цим стандартам, що зумовлює необхідність удосконалення нормативно-правової бази та розробки дієвих механізмів контролю за дотриманням принципу рівності. Таким чином, соціальна нерівність у правовій площині постає як багаторівнева проблема, яка включає як формальне закріплення рівності прав, так і практичні механізми їх реалі-

зації, що вимагає комплексного підходу до її аналізу та розробки відповідних правових інструментів, здатних забезпечити реальну рівність можливостей та доступу до основних суспільних благ [11, с. 137].

Конституція України, як основний закон держави, закріплює фундаментальні принципи рівності громадян перед законом, недискримінації та соціальної справедливості, які є основою правових механізмів регулювання соціальної нерівності та формування відповідної державної політики у цій сфері. Одним із ключових положень Конституції України, що визначає правові засади забезпечення соціальної рівності, є стаття 24, яка проголошує рівність всіх громадян перед законом незалежно від їхніх расових, етнічних, статевих, мовних чи інших характеристик, що свідчить про формальне закріплення принципу рівності у вітчизняній правовій системі. Окрім того, стаття 46 гарантує громадянам право на соціальний захист, включаючи забезпечення у випадку безробіття, втрати працездатності та інших соціально вразливих ситуацій, що є важливим механізмом подолання економічної нерівності. Важливе значення для формування соціальної рівності має також стаття 53, яка закріплює право громадян на безоплатну освіту, що сприяє вирівнюванню можливостей у доступі до знань та підвищенню рівня соціальної мобільності в суспільстві [7].

Водночас слід зауважити, що формальне закріплення принципу рівності в Конституції не завжди забезпечує його фактичну реалізацію на практиці, оскільки існує низка факторів, які ускладнюють його імплементацію, зокрема соціально-економічні диспропорції, недостатня ефективність державних програм соціального захисту та низький рівень правосвідомості громадян щодо своїх конституційних прав. Одним із засадничих міжнародних документів, що впливає на національне законодавство України, є Європейська соціальна хартія (переглянута, 1996 р.), яка передбачає широкий спектр соціальних прав, включаючи право на гідну оплату праці, соціальне забезпечення, житло та захист у разі безробіття, що є важливим чинником для розробки та вдосконалення внутрішніх правових механізмів забезпечення соціальної рівності. Україна, як член Ради Європи та асоційований партнер Європейського Союзу, зобов'язана дотримуватися положень цих міжнародних актів та адаптувати своє законодавство відповідно до їхніх норм [13, с. 82–83].

Разом із тим слід зазначити, що імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство України відбувається поступово, і, незважаючи на значний прогрес у сфері правового регулювання соціальної рівності, існують певні проблеми, пов'язані з ефективністю механізмів реалізації міжнародних норм у вітчизняній правовій системі, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення правових процедур та зміцнення державних інституцій, відповідальних за їхнє виконання.

Українське законодавство містить низку нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу із соціальною нерівністю, які охоплюють різні аспекти правового регулювання, включаючи трудові відносини, соціальний захист, освіту та боротьбу з дискримінацією. Одним із найважливіших законодавчих актів у цій сфері є Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який встановлює правові механізми боротьби з дискримінацією у всіх сферах суспільного життя та визначає основні принципи забезпечення рівності прав громадян [3].

Системне значення має також Кодекс законів «Про працю України», який регламентує правові засади трудових відносин, зокрема гарантії рівної оплати праці, заборону дискримінації за статтю, віком, національністю чи іншими ознаками, а також права на соціальний захист у випадку безробіття або втрати працездатності [1]. У сфері соціального захисту слід відзначити Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», що визначає базові принципи надання соціальної допомоги та підтримки найбільш уразливих категорій населення [9].

Незважаючи на наявність достатньо розгалуженої законодавчої бази, ефективність її реалізації залишається однією з головних проблем у сфері подолання соціальної нерівності, оскільки значна частина положень носить декларативний характер, а реальні механізми їхнього впровадження потребують суттєвого доопрацювання, що зумовлює необхідність удосконалення законодавчих процедур, зміцнення інституційної спроможності органів державної влади та підвищення рівня правової обізнаності громадян щодо своїх соціальних прав.

Аналіз соціальної нерівності в правовому аспекті є складним і багатовимірним процесом, який передбачає дослідження не лише законодавчих норм, що регулюють питання рівності громадян, а й ефективності їхнього застосування в реальних соціально-економічних умовах, а також впливу різних правових механізмів на рівень соціальної справедливості та доступність основних суспільних благ для всіх верств населення. У зв'язку з цим у вітчизняній юридичній науці сформувалося кілька методологічних підходів, що використовуються для аналізу соціальної нерівності та вироблення правових механізмів її подолання [6].

Одним із найпоширеніших підходів у дослідженні соціальної нерівності є нормативно-правовий підхід, який передбачає аналіз законодавчих актів, міжнародних правових документів, судової практики та інших нормативних джерел, що регулюють питання соціальної рівності. Цей підхід дозволяє оцінити формальне закріплення принципу рівності в правовій системі України, проте він має певні обмеження, оскільки не враховує соціальні, економічні та політичні фактори, що впливають на реальну

ефективність правових механізмів боротьби із соціальною нерівністю [13, с. 469].

Іншим підходом визначаємо соціально-правовий підхід, який зосереджується на аналізі взаємозв'язку між правовими нормами та фактичним станом соціальної рівності в суспільстві. У межах цього підходу вивчається вплив законодавства на соціальну мобільність громадян, доступ до правосуддя, можливість реалізації соціальних гарантій та рівень соціального захисту. Використання цього підходу дозволяє оцінити не лише юридичні аспекти регулювання соціальної рівності, а й виявити основні проблеми, що перешкоджають ефективній імplementації правових норм у соціальну практику.

Значне поширення у дослідженні соціальної нерівності отримав також інституційно-правовий підхід, що передбачає аналіз ролі державних і недержавних інституцій у подоланні соціальної нерівності, ефективності механізмів правозастосування та діяльності органів державної влади щодо забезпечення рівності прав громадян. Особливе значення в межах цього підходу надається діяльності Конституційного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, судової системи, профспілок, правозахисних організацій та міжнародних інсти-

туцій, що впливають на забезпечення соціальної рівності в країні [2, 10].

Окрім зазначених підходів, у сучасній науковій дискусії набуває популярності критично-правовий підхід, який розглядає соціальну нерівність як результат системних дисбалансів у правовій системі та пропонує радикальні заходи щодо її подолання, зокрема через трансформацію існуючих правових інститутів, зміну механізмів правозастосування та посилення державного контролю за дотриманням принципів соціальної справедливості (табл. 1) [4, с. 151].

Оскільки проблема соціальної нерівності має глобальний характер, її дослідження неможливе без врахування міжнародного досвіду та аналізу ефективності різних правових моделей, що застосовуються в інших країнах, для забезпечення рівних прав і можливостей громадян. У цьому контексті значну роль відіграє компаративний метод, який дозволяє порівнювати законодавчі підходи до подолання соціальної нерівності в різних країнах, аналізувати їхню ефективність та адаптувати найбільш успішні правові механізми до національного законодавства України.

Зокрема, компаративний аналіз показує, що в країнах Західної Європи, таких як Німеччина,

Таблиця 1

Методологічні підходи до правового аналізу соціальної нерівності: принципи, вплив та перспективи застосування в Україні

Метод аналізу	Принцип дії	Вплив на дослідження соціальної нерівності	Оцінка статусу правового розвитку	Практика використання в Україні
Нормативно-правовий підхід	Аналіз нормативно-правових актів, міжнародних документів та судової практики.	Визначає рівень відповідності законодавства принципу рівності, але не враховує практичні аспекти.	Формально закріплений, але потребує вдосконалення механізмів імplementації.	Широко використовується в юридичній доктрині та судовій практиці.
Соціально-правовий підхід	Дослідження взаємозв'язку між правовими нормами та фактичним станом соціальної рівності.	Дозволяє оцінити ефективність соціальних гарантій та правових норм у реальних умовах.	Впроваджується, проте має обмежену ефективність у реальному правозастосуванні.	Застосовується в аналізі ефективності соціальних програм та правозахисних ініціатив.
Інституційно-правовий підхід	Оцінка ролі державних і недержавних інституцій у забезпеченні соціальної рівності.	Допомагає визначити роль державних органів у забезпеченні рівності прав.	Фрагментарний розвиток, залежить від політичної волі та інституційної спроможності.	Обмежено використовується в оцінці державної політики щодо соціальної рівності.
Критично-правовий підхід	Аналіз системних дисбалансів у правовій системі та пропозиції радикальних змін.	Розкриває проблеми закріплення рівності в правовій системі та шляхи її усунення.	Залишається дискусійним, пропозиції щодо змін не завжди реалізуються на практиці.	Підтримується окремими науковцями, але не є основним підходом у законодавчих змінах.
Компаративний підхід	Порівняння правових механізмів боротьби з соціальною нерівністю в різних країнах.	Сприяє адаптації найкращих міжнародних практик до національного законодавства.	Актуальний для інтеграції міжнародного досвіду в національне правове поле.	Використовується для оцінки правових реформ та інтеграції міжнародних норм.
Міждисциплінарний підхід	Поєднання юридичних, соціологічних та економічних методів для комплексного аналізу.	Забезпечує комплексне бачення проблеми соціальної нерівності через аналіз різних аспектів.	Потребує розширення в юридичних дослідженнях та наукових підходах.	Перспективний напрямок, що може покращити якість правових досліджень.

Джерело: авторська розробка

Франція та Швеція, правове регулювання соціальної рівності базується на активному втручанні держави у соціально-економічні процеси, запровадженні прогресивного оподаткування, широких програмах соціального забезпечення та забезпеченні ефективного механізму контролю за дотриманням принципу рівності. Водночас у США правове регулювання соціальної рівності має більш ліберальний характер, акцентуючи увагу на ринкових механізмах регулювання соціальних відносин та наданні індивідам можливостей для соціальної мобільності без жорсткого державного втручання [11].

Для України визначальним є досвід країн Центральної та Східної Європи, які, подібно до України, пройшли через складні трансформаційні процеси та змушені були адаптувати свої правові системи до європейських стандартів у сфері соціальної рівності. Наприклад, у Польщі, Чехії та Литві запроваджено ефективні механізми правового контролю за дотриманням принципу рівності, активно використовуються інструменти соціального діалогу, а національні законодавства адаптовані до стандартів Європейського Союзу, що дозволило суттєво знизити рівень соціальної нерівності в цих країнах. Таким чином, використання компаративного аналізу дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони різних правових моделей, виявити ефективні механізми регулювання соціальної рівності та розробити пропозиції щодо їхньої адаптації в Україні з урахуванням національних соціально-економічних умов [8]. З огляду на складність і багатовимірність проблеми соціальної нерівності, вдосконалення методології її правового аналізу в Україні повинно базуватися на інтеграції різних підходів, що дозволить отримати всебічне уявлення про механізми її регулювання та розробити ефективні правові інструменти для її подолання.

Одним із перспективних напрямів удосконалення є розширення емпіричних досліджень, що передбачають аналіз не лише законодавчої бази, а й реальної судової практики, статистичних даних про соціальну нерівність, діяльності державних органів та правозахисних інституцій, що дозволить об'єктивно оцінити ефективність чинних правових механізмів. Другим важливим аспектом є посилення міждисциплінарного підходу, що передбачає залучення соціологічних, економічних, політичних та правових методів аналізу для комплексного дослідження соціальної нерівності, що дозволить отримати більш точну картину її причин та наслідків.

Крім того, необхідно активізувати гармонізацію українського законодавства із міжнародними стандартами, що включає адаптацію національних правових норм до положень Європейської соціальної

хартії, директив ЄС та інших міжнародних актів, що встановлюють високі стандарти забезпечення соціальної рівності. Таким чином, вдосконалення методології правового аналізу соціальної нерівності в Україні вимагає комплексного підходу, що враховує національні особливості, міжнародний досвід та інноваційні методи дослідження для створення ефективної системи правового регулювання соціальної рівності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В ході дослідження встановлено, що соціальна нерівність є складним багатоаспектним явищем, що охоплює не тільки економічні та соціальні фактори, а й істотно залежить від правових механізмів регулювання суспільних відносин. Було вивчено правову природу соціальної нерівності, яка включає як формальне закріплення рівноправності громадян у нормативно-правових актах, так і практичні механізми його реалізації через державну соціальну політику, доступ до правосуддя, освіти, соціального забезпечення та інших ключових сфер суспільного життя. Було проаналізовано основні правові механізми регулювання соціальної нерівності, серед яких конституційно-правові засади рівноправності всіх громадян України, міжнародні стандарти, що визначають ключові засади та механізми забезпечення соціальної справедливості, а також чинне законодавство України, що містить норми, спрямовані на подолання соціальних диспропорцій.

Встановлено, що формальне закріплення принципу рівності у правовій системі України не завжди забезпечує його ефективну реалізацію через структурні перешкоди, такі як недостатня результативність державних програм соціального захисту, низький рівень правосвідомості громадян, нерівний доступ до правосуддя та соціальних благ. З урахуванням цього розроблено методологічні підходи до аналізу соціальної нерівності з правової точки зору, що ґрунтуються на застосуванні нормативно-правового, соціально-правового, інституційно-правового, критично-правового, порівняльного та міждисциплінарного підходів. На основі проведеного дослідження запропоновано комплексні заходи щодо вдосконалення правових механізмів подолання соціальної нерівності в Україні, що включають: підвищення ефективності впровадження міжнародних стандартів у національне законодавство, розширення практики застосування соціально-правового підходу при розробці державної політики, посилення механізмів судового та інституційного захисту прав уразливих груп населення, а також активізацію та вдосконалення механізмів судового та інституційного захисту прав уразливих груп населення.

Література

1. Андріїв В.В., Тімашов В.О. Державні соціальні стандарти та нормативи в системі соціального захисту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 296–300. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.51>.
2. Беньковський С.Ю., Зелений В.І. Соціально-правові засади стратегії розвитку держави в умовах повномасштабної агресії РФ проти України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1. С. 136–145. <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.32>.
3. Бетлій О. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022–2023 роки. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. За ред. Мовчан В. Київ, липень 2023. 27 с.
4. Галузінський Н.О. Критерії класифікації санкцій у праві соціального забезпечення. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 147–153. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.20>.
5. Димова О.В. Модернізація українського суспільства в контексті теорії справедливості Джона Ролза. *Політикус*. 2020. № 3. С. 19–23. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-3.3>
6. Коваленко Р.І. Проблеми правового регулювання соціальної безпеки в контексті національної безпеки України. *Держава та регіони*. 2024. № 1. С. 136–142. <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.23>.
7. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 10.02.2025).
8. Мелікова О.П. Співвідношення взаємодії індивідууму та держави в контексті теорії справедливості. *Epistemological Studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2024. Т. 7, № 2. DOI: 10.15421/342442.
9. «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
10. Пунтус Д.А. Соціальне забезпечення як право людини та обов'язок держави. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2. С. 136–145. <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.2.22>.
11. Сіленко А. Соціальна держава проти пандемії COVID-19: зарубіжний досвід та Україна. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2024. Вип. 53. С. 189–198. <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.53.22>.
12. Тимошенко В.І. Несправедливість і бідність як загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 82, ч. 1. С. 135–140. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.19>.
13. Чанишева Г.І. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 80–85.
14. Чубка О., Скоропад І., Путицький А. Концептуалізація підходів до тлумачення дефініції «нерівність», її видів, проявів та причин виникнення. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022. № 5(46). С. 463–476. <https://doi.org/10.55643/fcapter.5.46.2022.3910>.
15. Яковенко М. Справедливість як елемент права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. № 22. С. 123–129. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/47629> (дата звернення: 10.02.2025).

References

1. Andriiv, V. V., Timashov, V. O. (2024). Derzhavni sotsial'ni standarty ta normatyvy v systemi sotsial'noho zakhystu [State social standards and norms in the social protection system]. *Analitychno-porivnial'ne pravoznavstvo*, 2, 296–300. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.51> [in Ukrainian].
2. Benkovskyyi, S. Yu., Zelenyi, V. I. (2024). Sotsial'no-pravovi zasady stratehii rozvytku derzhavy v umovakh povnomasshtabnoyi ahresii RF proty Ukrayiny [Social and legal principles of state development strategy under the conditions of full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine]. *Pivdennoukrayins'kyu pravnychyyu chasopys*, 1, 136–145. <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.32> [in Ukrainian].
3. Betliy, O. (2023). Sotsial'na polityka v Ukrayini u voyenyu chas: 2022–2023 roky [Social policy in Ukraine during wartime: 2022–2023]. *Instytut ekonomichnykh doslidzhen' ta politychnykh konsul'tatsiy*. Edited by Movchan, V. Kyiv, July 2023. 27 p. [in Ukrainian].
4. Haluzynskyyi, N. O. (2024). Kryterii klasyfikatsii sanktsiy u pravi sotsial'noho zabezpechennia [Criteria for classification of sanctions in social security law]. *Pravo i suspil'stvo*, 4, 147–153. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.20> [in Ukrainian].
5. Dymova, O. V. (2020). Modernizatsiya ukrayins'koho suspil'stva v konteksti teoriiy spravedlyvosti Dzhona Rolza [Modernization of Ukrainian society in the context of John Rawls' theory of justice]. *Politykus*, 3, 19–23. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-3.3> [in Ukrainian].
6. Kovalenko, R. I. (2024). Problemy pravovoho rehulyuvannya sotsial'noyi bezpeky v konteksti natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [Problems of legal regulation of social security in the context of Ukraine's national security]. *Derzhava ta rehiony*, 1, 136–142. <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.23> [in Ukrainian].
7. Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>. [in Ukrainian].

8. Melikova, O.P. (2024). Spivvidnoshennya vzayemodiyi indyviduuma ta derzhavy v konteksti teoriiy spravedlyvosti [Correlation of individual-state interaction in the context of the theory of justice]. *Epistemological Studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 7(2). DOI: 10.15421/342442 [in Ukrainian].
9. Pro derzhavni sotsial'ni standarty ta derzhavni sotsial'ni harantiyi [On state social standards and state social guarantees]. (2000). Law of Ukraine No. 2017-III of October 5, 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> [in Ukrainian].
10. Puntus, D.A. (2024). Sotsial'ne zabezpechennya yak pravo lyudyny ta obov'yazok derzhavy [Social security as a human right and a duty of the state]. *Pivdenoukrayins'kyi pravnychyy chasopys*, 2, 136–145. <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.2.22> [in Ukrainian].
11. Silenko, A. (2024). Sotsial'na derzhava proty pandemiyi COVID-19: zarubizhnyy dosvid ta Ukrayina [The social state against the COVID-19 pandemic: foreign experience and Ukraine]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filosof's'ko-politychni studiyi*, 53, 189–198. <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.53.22> [in Ukrainian].
12. Tymoshenko, V.I. (2024). Nespravedlyvist' i bidnist' yak zahroza natsional'niy bezpetsi Ukrayiny [Injustice and poverty as a threat to Ukraine's national security]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya "Pravo"*, 82(1), 135–140. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.19> [in Ukrainian].
13. Chanysheva, H.I. (2020). Sotsial'na polityka: ponyattya, tsili ta pravove zabezpechennya [Social policy: concepts, goals, and legal provision]. *Pidpryyemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, 11, 80–85 [in Ukrainian].
14. Chubka, O., Skoropad, I., Putytskyi, A. (2022). Kontseptualizatsiya pidkhodiv do tлумachennya definitysi "nerivnist'", yiyi vydiv, proyaviv ta prychny vynyknennya [Conceptualization of approaches to defining "inequality," its types, manifestations, and causes]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teoriiy i praktyky*, 5(46), 463–476. <https://doi.org/10.55643/fcapter.5.46.2022.3910> [in Ukrainian].
15. Yakovlenko, M. (2019). Spravedlyvist' yak element prava [Justice as an element of law]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Seriya: Yurydychni nauky*, 22, 123–129. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/47629> [in Ukrainian].

Зверховська Валентина Францівна

*кандидат юридичних наук,
доцентка кафедри судової медицини та права
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова*

Zverkhovska Valentyna

*PhD in Law, Associate Professor of the Department of Forensic Medicine and Law
National Pirogov Memorial Medical University
ORCID: 0000-0002-6135-4211*

Жарлінська Раїса Григорівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцентка кафедри менеджменту та маркетингу
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова*

Zharlinska Raisa

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Management and Marketing
National Pirogov Memorial Medical University
ORCID:0000-0002-6135-4211*

Адамчук Оксана Феліксівна

*кандидат юридичних наук,
доцентка кафедри судової медицини та права
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова*

Adamchuk Oksana

*PhD in Law, Associate Professor of the Department of Forensic Medicine and Law
National Pirogov Memorial Medical University
ORCID: 0000-0001-9387-8434*

Вергелес Костянтин Миколайович

*доктор філософських наук, професор кафедри,
проректор ЗВО з науково-педагогічної та виховної роботи
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова*

Vergeles Kostiantyn

*Doctor of Sciences (Philosophy), Professor,
Vice-rector of the Scientific and Academic and Educational Work
National Pirogov Memorial Medical University
ORCID: 0000-0001-5695-7862*

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10733

**КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ В ОХОРОНІ
ЗДОРОВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

**CULTURAL VALUES IN HEALTHCARE
AS AN OBJECT OF INTELLECTUAL
PROPERTY RIGHTS**

Анотація. Вступ. У сучасному світі культурні цінності в охороні здоров'я відіграють важливу роль у збереженні історичних медичних знань, фармацевтичних традицій та біоетичних норм. Водночас відсутність належного правового регулювання ускладнює їх охорону та захист від комерційного використання без згоди носіїв традиційних знань. У статті розглядається правовий режим культурних цінностей у сфері охорони здоров'я як об'єктів права інтелектуальної власності.

Мета. Метою дослідження є аналіз правових механізмів захисту культурних цінностей у сфері охорони здоров'я та розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства України з урахуванням міжнародного досвіду.

Матеріали і методи. У дослідженні використано загальнотеоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння), юридичний аналіз норм національного та міжнародного законодавства, а також компаративний підхід для вивчення досвіду ЄС, Індії та інших країн щодо захисту традиційних знань.

Результати. У статті проаналізовано поняття «культурні цінності» та «культурна спадщина» у сфері охорони здоров'я, їхній зміст у національному та міжнародному праві. Встановлено, що традиційні медичні знання, історичні медичні практики, фармацевтичні рецептури та документальні джерела є складовими культурної спадщини, однак їхній правовий захист залишається фрагментарним. Виявлено недостатню визначеність цих понять у чинному законодавстві України, що ускладнює їх охорону як об'єктів інтелектуальної власності. В процесі аналізу міжнародного досвіду охорони культурних цінностей в охороні здоров'я з'ясовано наявність правових механізмів захисту культурних цінностей у сфері охорони здоров'я у різних країнах, зокрема, в Індії, де діє цифрова бібліотека традиційних знань (Traditional Knowledge Digital Library) і використовується для запобігання незаконному патентуванню етномедичних знань; у країнах Європейського Союзу, де діють механізми патентного права та регулювання біопіратства; Бразилії, де ухвалено закони про захист біоресурсів та прав корінних народів на їхні традиційні знання. Виявлено, що міжнародні організації, такі як ВООЗ, ВОІВ та ЮНЕСКО, активно розробляють механізми захисту традиційних медичних знань, проте їх імплементація в національне законодавство залишається обмеженою. В процесі аналізу нормативних актів України виявлено, що законодавство не містить спеціальних норм щодо реєстрації та охорони традиційних медичних знань. Відсутність правових механізмів захисту сприяє їхньому комерційному використанню без згоди носіїв традиційних знань, що може призводити до біопіратства. Існуючі норми інтелектуальної власності не охоплюють традиційні медичні знання у повному обсязі, що ускладнює їхню правову охорону.

Запропоновані напрями вдосконалення законодавства, зокрема, розширення правової охорони культурних цінностей у сфері охорони здоров'я через внесення змін до законодавства України, розробка національного реєстру традиційних медичних знань, що дозволить їх офіційно фіксувати та забезпечити правовий захист, включення положень про захист традиційних медичних знань у законодавство про інтелектуальну власність та нематеріальну культурну спадщину, гармонізація законодавства України з міжнародними нормами, зокрема шляхом ратифікації Другого Протоколу до Гаазької конвенції та імплементації положень Угоди ТРІПС щодо охорони традиційних знань, посилення співпраці з міжнародними організаціями та запровадження механізмів контролю за використанням традиційних медичних знань у фармацевтичній промисловості.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на розробці ефективного законодавчого механізму захисту культурних цінностей в охороні здоров'я та посиленні міжнародного співробітництва у сфері охорони культурної спадщини, що дозволить ефективніше запобігати несанкціонованому використанню традиційних медичних знань.

Ключові слова: культурна спадщина в охороні здоров'я, культурні цінності в охороні здоров'я, інтелектуальна власність, традиційні медичні знання, правове регулювання.

Summary. Introduction. In the modern world, cultural values in healthcare play a crucial role in preserving historical medical knowledge, pharmaceutical traditions, and bioethical norms. At the same time, the lack of proper legal regulation complicates their protection and safeguards against commercial exploitation without the consent of traditional knowledge holders. This article examines the legal framework of cultural values in the healthcare sector as objects of intellectual property rights.

Purpose. The objective of this study is to analyze the legal mechanisms for the protection of cultural values in healthcare and to develop proposals for improving Ukrainian legislation, taking into account international experience.

Materials and methods. The study employs general theoretical methods, including analysis, synthesis, and comparison, as well as legal analysis of national and international legislation. A comparative approach is applied to examine the experiences of the European Union, India, and other countries in protecting traditional knowledge.

Results. The article explores the concepts of “cultural values” and “cultural heritage” in healthcare, as well as their legal status in national and international law. It has been established that traditional medical knowledge, historical medical practices, pharmaceutical formulations, and documentary sources constitute elements of cultural heritage; however, their legal protection remains fragmented. The insufficient legal definition of these concepts in Ukrainian legislation complicates their recognition as objects of intellectual property rights.

The analysis of international experience in protecting cultural values in healthcare reveals various legal protection mechanisms in different countries. In India, the Traditional Knowledge Digital Library is used to prevent the illegal patenting of ethnomedical knowledge. In the European Union, patent law mechanisms and biopiracy regulations apply, while in Brazil, laws have been enacted to protect bioresources and the rights of indigenous peoples to their traditional knowledge. It has also been determined

that international organizations such as WHO, WIPO, and UNESCO actively develop mechanisms for the protection of traditional medical knowledge, although their implementation in national legislation remains limited. The study further identifies gaps in Ukrainian legislation, where no specific provisions exist regarding the registration and protection of traditional medical knowledge. The lack of legal protection mechanisms enables their commercial use without the consent of knowledge holders, potentially leading to biopiracy. Moreover, existing intellectual property norms do not fully cover traditional medical knowledge, complicating its legal protection.

The study proposes several key measures for improving legislation. These include expanding legal protection for cultural values in healthcare through amendments to Ukrainian law, developing a national register of traditional medical knowledge to ensure official documentation and legal safeguarding, and incorporating provisions on the protection of traditional medical knowledge into intellectual property and intangible cultural heritage legislation. Additionally, the study recommends harmonizing Ukrainian legislation with international standards by ratifying the Second Protocol to the Hague Convention and implementing the provisions of the TRIPS Agreement concerning traditional knowledge protection. Strengthening cooperation with international organizations and introducing regulatory mechanisms to monitor the use of traditional medical knowledge in the pharmaceutical industry are also proposed.

Discussion. Future research should focus on developing an effective legislative framework for the protection of cultural values in healthcare and enhancing international cooperation in the field of cultural heritage protection. This would facilitate more effective prevention of the unauthorized use of traditional medical knowledge.

Key words: cultural heritage in healthcare, cultural values in healthcare, intellectual property, traditional medical knowledge, legal regulation

Постановка проблеми. Становлення системи охорони здоров'я в Україні значною мірою залежить від впровадження інноваційних технологій, а також від збереження та правового захисту традиційних знань і культурних цінностей, що мають значний вплив на розвиток медичної науки і практики, медичної етики, фармації та біотехнологій. Наразі медична наука активно використовує традиційні знання і практики, що формувалися протягом століть. У цьому контексті культурні цінності в сфері охорони здоров'я є не лише складовою нематеріальної спадщини, але й важливим ресурсом для інновацій. Як зазначає Dutfield G. (2017) [1], «традиційні медичні знання часто є основою для створення нових фармацевтичних препаратів та методів лікування, що робить їх значущими для сучасної науки».

В Україні традиційна медицина збереглася, зокрема, у вигляді народної фітотерапії, цілительства, апітерапії, методів мануальної терапії тощо, які активно використовуються в етномедицині. Значна частина цих знань передається поколіннями в усній формі та не має правового захисту. На рівні чинного законодавства немає чіткого механізму охорони традиційних медичних знань, їх правовий статус залишається невизначеним, а правовий захист — проблематичним, оскільки вони часто не підпадають під класичні категорії патентного права або авторського права. Це, своєю чергою, створює ризик їх неправомірного використання. Правовий вакуум у сфері захисту традиційних знань в Україні унеможливує їх ефективне використання для потреб охорони здоров'я. Крім того, культурна спадщина в охороні здоров'я також піддається серйозним викликам у контексті збройних конфліктів. Дослідження підтверджують, що під час окупації територій України відбувається незаконне вивезення культурних цінностей, включаючи медичні артефакти та історичні документи, що містять рецептури тра-

диційної медицини. Відсутність спеціальних механізмів правового захисту таких об'єктів ускладнює їх повернення та запобігання їхньому знищенню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі науковці, як Dutfield G. (2017) [1], Graham H. (2020) [2], Глушачова Н. О. (2023) [3], Гриценко О. А. (2020) [4], Дуденко Т. В. (2019) [5], Гарига-Грихно М. М., Шимоня І. В. (2018) [6], Андрюк Є. С., Бусол К. І., Коваль Д. О. (2022) [7], Кошиков Д. О. (2022) [8], Мазур Т. В. (2019) [9], Кот С. (2020) [10], Чомахашвілі О. Ш. (2024) [11] та інші. На міжнародному рівні питання правового захисту культурних цінностей у сфері охорони здоров'я розглядаються в межах угод Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), зокрема Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини (ЮНЕСКО, 2003) [12]. В Україні окремі аспекти традиційних знань розглядаються у відповідному законодавстві (Закон України «Про охорону культурної спадщини» [13]). Попри активне обговорення юридичних аспектів традиційних знань в працях вітчизняних та закордонних правників, донині залишаються відкритими такі питання, які потребують врегулювання: визначення чіткого юридичного статусу традиційних медичних знань як об'єкта права інтелектуальної власності; відсутність ефективного механізму комерціалізації таких знань у фармацевтичній та медичній сферах; невизначеність правового захисту біоетичних та культурних аспектів охорони здоров'я в контексті міжнародного права.

Метою статті було обґрунтувати напрями правового захисту культурних цінностей як складової культурної спадщини у сфері охорони здоров'я та запропонувати механізми правового регулювання їх функціонування як об'єктів інтелектуальної власності з урахуванням міжнародного досвіду.

Матеріали і методи дослідження складають загальнотеоретичні методи та підходи до визначення змісту культурних цінностей як об'єкту права інтелектуальної власності. З цією метою використовується система як загально-філософських, загальнонаукових, так і спеціальних методів дослідження. Положення та висновки дослідження ґрунтуються на нормах Конституції України, законів України, а також міжнародно-правових актів у сфері права інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Культурні цінності у сфері охорони здоров'я охоплюють традиційні знання, медичні практики, фармацевтичні розробки на основі етноботаніки, етичні принципи лікування тощо. Загалом терміноконструкція «культурні цінності» потребує розмежування з поняттям «культурна спадщина», оскільки їх об'єкти не співпадають за обсягом і правовим регулюванням.

Отже, визначення дефініцій різними авторами демонструє різні підходи до трактування понять «культурна спадщина» та «культурні цінності»

в контексті охорони здоров'я. Деякі автори, такі як Reiser J. (2019) [18] та Murdoch J. H. (2018) [17], наголошують на історичній та науковій цінності медичних знань, підкреслюючи їх роль у формуванні традиційних методів лікування та розвитку доказової медицини. Вони акцентують увагу на передачі цих знань між поколіннями та їх значенні для сучасних медичних практик. Інший підхід представлений у дослідженнях Чомахашвілі О. Ш. (2024) [11] та Воронцової К. (2014) [21], які аналізують народну медицину як об'єкт правової охорони. Вони розглядають культурні цінності в охороні здоров'я як сукупність традиційних знань і практик, що є частиною нематеріальної спадщини людства. Особливу увагу приділено проблемам охорони цих знань у рамках законодавства про інтелектуальну власність. Водночас Кошиков Д. О. (2022) [8] та Андреюк Є. С. та ін. (2022) [7] трактують культурні цінності в охороні здоров'я в контексті міжнародного гуманітарного права та захисту під час збройних конфліктів. Вони аналізують механізми охорони

Таблиця 1

Визначення дефініцій «культурні цінності» та «культурна спадщина» в охороні здоров'я

Автор	Визначення культурних цінностей	Визначення культурної спадщини
Reiser J. (2019) [18]	Сукупність знань та практик, що мають історичну цінність	Об'єкти та знання, що передаються між поколіннями
Murdoch J. H. (2018) [17]	Історично сформовані медичні знання	Офіційно визнані традиційні методики лікування
Зверховська В. В. (2020) [20]	Об'єкти, що мають культурну, історичну чи мистецьку цінність	Спадщина, що зберігається та передається між поколіннями відповідно до національного законодавства
Дуденко Т. В. (2021) [5]	Елементи матеріальної та нематеріальної культури, що мають історичну, наукову чи мистецьку значущість	Нематеріальні знання та об'єкти, які становлять особливу історичну або культурну важливість
Кошиков Д. О. (2022) [8]	Культурні об'єкти, що підлягають охороні в умовах збройного конфлікту	Традиції, знання та матеріальні об'єкти, що становлять історичну цінність для суспільства
Магур Т. В. (2019) [9]	Культурні цінності як складова міжнародного гуманітарного права	Спадщина, що охороняється відповідно до міжнародних норм (ЮНЕСКО, Гаазька конвенція)
Андреюк Є. С., Бусол К. І., Коваль Д. О. (2022) [7]	Об'єкти культурної спадщини, що потребують захисту під час окупації	Цінності, які підлягають міжнародному захисту відповідно до Гаазької конвенції 1954 р.
Чомахашвілі О. Ш. (2024) [11]	Система знань і практик народної медицини, що передається від покоління до покоління та використовується для лікування і профілактики захворювань.	Сукупність традиційних медичних знань, фармацевтичних рецептів і цілющих методик, що є невід'ємною частиною нематеріальної спадщини людства.
Воронцова К. (2014) [21]	Традиційні знання у сфері охорони здоров'я, що включають народну, додаткову та альтернативну медицину.	Інтелектуальна діяльність, що зберігає спадкові знання корінних народів та місцевих громад, передані в усній або письмовій формі.
Матіос А. О. (2024) [22]	Культурні цінності є важливою складовою міжнародного права та державної політики, пов'язаною з реституцією та охороною культурної спадщини.	Охоплює історичні, юридичні та термінологічні аспекти реституції культурних цінностей, включаючи міжнародні правові механізми захисту
Кот С. (2020) [10]	Культурні цінності є важливою частиною національної ідентичності, що відображає боротьбу за історичну справедливість.	Культурна спадщина — це не лише матеріальні об'єкти, а й духовні надбання, що формують національну пам'ять

Джерело: авторська розробка на основі [5; 7–11; 18–22]

культурної спадщини у надзвичайних ситуаціях, зокрема відповідно до Гаазької конвенції 1954 року. Окреме місце займають праці Матіоса А. О. (2024) [22] та Кота С. (2020) [10], які акцентують увагу на питанні реституції та повернення культурних цінностей, що є важливим аспектом міжнародного співробітництва. Їхні дослідження вказують на необхідність уніфікації правових підходів до визначення статусу культурної спадщини в охороні здоров'я, розширення юридичних механізмів її збереження та імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство. Таким чином, представлені визначення є основою для розробки ефективних правових механізмів захисту культурних цінностей і спадщини в охороні здоров'я. Вони демонструють багатовимірний характер проблеми, що охоплює аспекти історії медицини, міжнародного права, інтелектуальної власності та національної політики збереження спадщини.

Культурні цінності у сфері охорони здоров'я можуть бути розподілені за різними критеріями: за матеріальним характером (матеріальні, нематеріальні), за компонентами охорони здоров'я (медичні практики та методи, медичні установи та об'єкти, медичні артефакти та інструменти), за об'єктами (традиційні медичні знання, фармацевтичні рецепти та ліки, медичні рукописи та документи). Класифікація культурних цінностей у сфері охорони здоров'я дозволяє систематизувати ці об'єкти за різними аспектами та забезпечити їхній правовий захист. Розподіл за матеріальним та нематеріальним характером дає можливість виділити фізичні та інтелектуальні складові медичної спадщини. Класифікація за компонентами охорони здоров'я підкреслює, що медичні практики, інструменти та установи є невід'ємними частинами історії медицини. Останній критерій, що розділяє культурні

цінності за об'єктами охорони здоров'я, дозволяє звернути увагу на значення традиційних знань, фармацевтичних практик та історичних медичних джерел для збереження культурної спадщини. Окремі види культурних цінностей, їх зміст та опис наведені у таблиці 2.

У міжнародному та національному законодавстві правова охорона культурних цінностей та спадщини здійснюється різними правовими нормами та засобами (таблиця 3).

Таблиця демонструє ключові відмінності між правовим режимом охорони спадщини та культурних цінностей, зокрема на міжнародному та національному рівнях. Культурна спадщина має особливості правової охорони. У міжнародному праві вона визнається загальним надбанням людства, а в національному законодавстві може підлягати державній охороні та правовому регулюванню через механізми авторського та патентного права. В Україні немає спеціального законодавства, яке б визначало культурну спадщину в охороні здоров'я як об'єкт права інтелектуальної власності. У міжнародному праві ці аспекти охороняються переважно за допомогою патентного права та механізмів доступу до генетичних ресурсів (Nagoya Protocol, 2010 [14]). Ключовими документами є Конвенція про біологічне різноманіття (1992), Дохійська декларація щодо Угоди ТРІПС (2001) та документи ВОІВ про захист традиційних знань, Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003), згідно з якими держави зобов'язані захищати культурні традиції та знання. В Україні правова охорона таких об'єктів залишається невизначеною. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [15] передбачає захист нематеріальних цінностей, однак не конкретизує їхню сферу застосування в охороні здоров'я. Це створює правові колізії щодо комерційного використання

Таблиця 2

Види культурних цінностей у сфері охорони здоров'я

Види культурних цінностей	Зміст	Опис
Матеріальні	Медичні артефакти	Старовинні хірургічні інструменти, історичні споруди, анатомічні моделі
Нематеріальні	Традиційні медичні знання	Народна медицина, методи лікування, передані поколіннями, фітотерапія, цілителство
Документальні	Історичні медичні праці	Старовинні медичні рукописи, архівні документи, рецептури
Інституційні	Медичні установи культурної спадщини	Шпитали, університети, що мають історичне значення
Фармацевтичні знання	Використання природних речовин у лікуванні	Знання про цілющі властивості рослин, етноботаніка
Ритуали оздоровлення	Медичні обряди та практики, що мають культурне значення	Традиційні лікувальні ритуали, банні традиції
Біоетичні норми	Традиційні морально-етичні норми медичної практики	Принцип «не зашкодь», цінність людського життя

Джерело: авторська розробка

Таблиця 3

**Порівняльний аналіз правової охорони культурної спадщини
та культурних цінностей в охороні здоров'я**

Правова охорона	Культурна спадщина в охороні здоров'я	Культурні цінності в охороні здоров'я
Норми міжнародного права	Конвенція ЮНЕСКО (2003), Гаазька конвенція (1954)	Окремі міжнародні договори та рекомендації ЮНЕСКО
Норми національного права	Закон України «Про охорону культурної спадщини», Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»	Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про інтелектуальну власність»
Норми права інтелектуальної власності	Обмежене застосування, оскільки спадщина в охороні здоров'я є частиною культурної спадщини без індивідуального авторства	Механізми авторського права, патентного права, географічних зазначень
Визначеність правового режиму охорони в законодавстві	Охороняється як частина національної культурної спадщини, але немає спеціальних правових норм щодо її збереження в сфері медицини	Можуть бути захищені в рамках права інтелектуальної власності або національного реєстру нематеріальної спадщини, але потребують додаткового правового регулювання

Джерело: авторська розробка на основі [12–15]

традиційних знань у фармацевтичній та медичній практиці, а також захисту прав місцевих громад на свої культурні надбання. Один із можливих шляхів вирішення проблеми — розробка спеціального правового механізму реєстрації традиційних медичних знань як інтелектуальної власності на рівні держави. Наприклад, в Індії діє національна база даних традиційних знань (Traditional Knowledge Digital Library) [16], що забезпечує їх правовий захист та запобігає неправомірному патентуванню. У Бразилії діють закони про захист біоресурсів та права корінних народів. В Європейському Союзі правовий захист етномедичних знань здійснюється через механізми регулювання біопіратства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Культурні цінності у сфері охорони здоров'я

є важливим елементом нематеріальної спадщини та потребують ефективного правового захисту. В Україні відсутні спеціальні механізми реєстрації та комерціалізації традиційних знань у сфері охорони здоров'я, що створює ризики їх неправомірного використання. Запровадження системи охорони традиційних знань за аналогією з міжнародною практикою сприятиме як захисту національної спадщини, так і розвитку медичних та фармацевтичних інновацій.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на розробці ефективного законодавчого механізму захисту культурних цінностей в охороні здоров'я та посиленні міжнародного співробітництва у сфері охорони культурної спадщини, що дозволить ефективніше запобігати несанкціонованому використанню традиційних медичних знань.

Література

1. Dutfield G. (2017). Intellectual Property, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions. Edward Elgar Publishing.
2. Graham H. (2020). Biocultural Rights and Traditional Knowledge Protection. Cambridge University Press.
3. Глухачова Н. О. (2023). Гармонізація українського законодавства із міжнародними стандартами захисту культурної спадщини. *Юридична Україна*, 2(16), 47–58. <https://doi.org/10.32850/у.2023.2.16.5>.
4. Гриценко О. А. (2019). Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування: монографія. Київ: Інститут культурології НАМ України. 256 с.
5. Дуденко Т. В. (2019). Цивільно-правова охорона прав на культурні цінності та їх оборотоздатність. *Вісник Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*, 2, 45–58.
6. Гарига-Грихно М. М., Шимоня І. В. (2018). Контрабанда культурних цінностей в Україні: поняття, проблемні аспекти та шляхи вирішення. *Чернігівські старожитності: зб. наук. праць*. Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства Нац. акад. наук України і Укр. тов-ва охорони пам'яток історії та культури; [редкол.: Ю. О. Соболев (голова) та ін.]. Чернігів: Десна Поліграф, 5 (8), 21–24.
7. Андреюк Є. С., Бусол К. І., Коваль Д. О. (2022). Міжнародні механізми захисту культурних цінностей на окупованих територіях. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*, 3(31), 112–125.
8. Кошиков Д. О. (2022). Правові аспекти захисту культурних цінностей в умовах збройної агресії Російської Федерації. *Juris Europensis Scientia*, 6, 98–107. <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2022.9>.

9. Мазур Т. В. (2019). Імплементація міжнародно-правових норм щодо захисту культурних цінностей у випадку збройних конфліктів у законодавство України. *Південноукраїнський правничий часопис*, 4(3), 152–156. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.3.34>.
10. Кот С. (2020). Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – поч. XXI ст.): монографія. Київ : Інститут історії України НАН України, 1020 с.
11. Чомахашвілі О. Ш. (2024). Правове забезпечення народної медицини: аспект інтелектуальної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*, 4 (57), 67–71. <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2024.13>.
12. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 2003. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (дата звернення: 10.02.2025).
13. Про охорону культурної спадщини : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
14. Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources (2010). URL: <https://www.cbd.int/abs/default.shtml> (дата звернення: 10.02.2025).
15. Про авторське право і суміжні права : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
16. Council of Scientific & Industrial Research (CSIR), India. *Traditional Knowledge Digital Library (TKDL)*. URL: <https://www.tkdl.res.in/tkdl/langdefault/common/Home.asp?GL=Eng> (дата звернення: 10.02.2025).
17. Murdoch J. H. (2018). *Traditional Knowledge and Intellectual Property*. Cambridge.
18. Reiser J. (2019). *Cultural Heritage Protection in International Law*. Oxford.
19. Dupont Ph. (2020). *Legal Mechanisms for Protecting Traditional Medicine*. Paris.
20. Зверховська В. Ф. (2015). Культурні цінності як об'єкти цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія». 212 с.
21. Воронцова К. (2019). Особа, що отримала право на зайняття народною медициною (цілительством) як суб'єкт права інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я. *Теорія і практика інтелектуальної власності*, 1, 86–93.
22. Матіос А. О. (2024). Реституція культурних цінностей в Україні: історичні витоки, міжнародно-правові аспекти та термінологічні виклики. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 4, 249–253.

References

1. Dufield G. (2017). *Intellectual Property, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*. Edward Elgar Publishing.
2. Graham H. (2020). *Biocultural Rights and Traditional Knowledge Protection*. Cambridge University Press.
3. Hlukhachova N. O. (2023). Harmonizatsiia ukrainskoho zakonodavstva iz mizhnarodnymy standartamy zakhystu kulturnoi spadshchyny. *Yurydychna Ukraina*, 2(16), 47–58. <https://doi.org/10.32850/yu.2023.2.16.5> [in Ukrainian].
4. Hrytsenko O. A. (2019). Kulturnyi prostir i natsionalna kultura: teoretychne osmyslennia ta praktychne formuvannia: monohrafiia. Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy. 256 p. [in Ukrainian].
5. Dudenko T. V. (2019). Tsyvylno-pravova okhorona prav na kulturni tsinnosti ta yikh oborotozdatnist. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu im. Yaroslava Mudroho*, 2, 45–58. [in Ukrainian].
6. Haryha-Hrykhno M. M., Shymonia I. V. (2018). Kontrabanda kulturnykh tsinnostei v Ukraini: poniattia, problemni aspekty ta shliakhy vyrishennia. *Chernihivski starozhytnosti: zb. nauk. prats. Nats. arkhitektur-ist. zapovidnyk «Chernihiv starodavnii»*, Tsentri pamiatkoznavstva Nats. akad. nauk Ukrainy i Ukr. tov-va okhorony pamiatok istorii ta kultury; [redkol.: Yu. O. Sobol (holova) ta in.]. Chernihiv: Desna Polihraf, 5 (8), 21–24 [in Ukrainian].
7. Andreiuk Ye. S., Busol K. I., Koval D. O. (2022). Mizhnarodni mekhanizmy zakhystu kulturnykh tsinnostei na okupovanykh terytoriiakh. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 3(31), 112–125 [in Ukrainian].
8. Koshykov D. O. (2022). Pravovi aspekty zakhystu kulturnykh tsinnostei v umovakh zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii. *Juris Europensis Scientia*, 6, 98–107. <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2022.9> [in Ukrainian].
9. Mazur T. V. (2019). Implementatsiia mizhnarodno-pravovykh norm shchodo zakhystu kulturnykh tsinnostei u vypadku zbroinykh konfliktiv u zakonodavstvo Ukrainy. *Pivdenoukrainskyi pravnychiy chasopys*, 4(3), 152–156. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.3.34> [in Ukrainian].
10. Kot S. (2020). Povernennia i restytutsiia kulturnykh tsinnostei u politychnomu ta kulturnomu zhytti Ukrainy (KhKh — poch. KhKhI st.): monohrafiia. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2020. 1020 p. [in Ukrainian].
11. Chomakhashvili O. Sh. (2024) Pravove zabezpechennia narodnoi medytsyny: aspekt intelektualnoi vlasnosti. *Przykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 4 (57), 67–71. <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2024.13> [in Ukrainian].
12. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 2003. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention>.
13. Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> [in Ukrainian].
14. Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources. (2010). URL: <https://www.cbd.int/abs/default.shtml>.

15. Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> [in Ukrainian].
16. Council of Scientific & Industrial Research (CSIR), India. *Traditional Knowledge Digital Library (TKDL)*. URL: <https://www.tkdil.res.in/tkdil/langdefault/common/Home.asp?GL=Eng>.
17. Murdoch J. H. (2018). *Traditional Knowledge and Intellectual Property*. Cambridge.
18. Reiser J. (2019). *Cultural Heritage Protection in International Law*. Oxford.
19. Dupont Ph. (2020). *Legal Mechanisms for Protecting Traditional Medicine*. Paris.
20. Zverkhovska V. F. (2015). Kulturni tsinnosti yak obiekty tsyvilnykh prav: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03; Odesa: Natsionalnyi universytet "Odeska yurydychna akademiia". 212 p. [in Ukrainian].
21. Vorontsova K. (2019). Osoba, shcho otrymala pravo na zainiattia narodnoiu medytsynoiu (tsilytelstvom) yak subiekt prava intelektualnoi vlasnosti u sferi okhorony zdorovia. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, 1, 86–93 [in Ukrainian].
22. Matios A. O. (2024). Restytutsiia kulturnykh tsinnosti v Ukraini: istorychni vytoky, mizhnarodno-pravovi aspekty ta terminolohichni vyklyky. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 4, 249–253 [in Ukrainian].

УДК 341.231.14:347.23(477)

Луценко Дмитро Сергійович

*кандидат юридичних наук,
керуючий партнер Адвокатського об'єднання «Novels»*

Lutsenko Dmytro

*PhD in Law,
Managing Partner of the “Novels” Bar Association*
ORCID: 0009-0003-9881-8467

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-2-10735

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА УГОД У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ОЧІКУВАНЬ В УКРАЇНІ

THE ROLE OF INTERNATIONAL STANDARDS AND AGREEMENTS IN FORMING THE LEGAL REGULATION OF PROPERTY EXPECTATIONS IN UKRAINE

Анотація. Вступ. Актуальність теми «Роль міжнародних стандартів та угод у формуванні правового регулювання майнових очікувань в Україні» зумовлена необхідністю адаптації національного законодавства до умов глобалізації та інтеграції в світовий економічний простір. Гармонізація законодавства із загальновизнаними принципами захисту власності сприяє створенню єдиного, прозорого та передбачуваного правового середовища, що є важливим для економічного розвитку та залучення інвестицій.

Запровадження міжнародних стандартів дозволяє посилити захист прав власності та інтересів як внутрішніх, так і іноземних інвесторів, мінімізуючи правові ризики та сприяючи формуванню стабільного інвестиційного клімату. Крім того, впровадження сучасних міжнародних практик стимулює реформування національного законодавства, роблячи його більш адаптивним до нових викликів та потреб суспільства.

Умови сучасних економічних, політичних і соціальних трансформацій вимагають оперативної реакції держави, що знаходить своє відображення у впровадженні передових міжнародних стандартів. Таким чином, тема є надзвичайно актуальною, оскільки її дослідження сприяє розробці ефективних механізмів правового регулювання, необхідних для забезпечення стабільності, розвитку економіки та захисту майнових інтересів громадян і бізнесу в Україні.

Метою даного дослідження є визначення ролі міжнародних стандартів та угод у формуванні правового регулювання майнових очікувань в Україні, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства для забезпечення стабільності та передбачуваності правових відносин у сфері захисту власності.

Матеріали та методи. Матеріали дослідження включають нормативно-правові акти України, міжнародні договори та угоди, наукові публікації, монографії, статті в академічних журналах, а також аналітичні звіти міжнародних організацій. Додатково використовуються матеріали конференцій і семінарів, присвячених питанням правового регулювання та захисту майнових очікувань. Такий широкий спектр джерел забезпечує комплексний підхід до аналізу проблеми та сприяє формуванню практично орієнтованих висновків і рекомендацій для вдосконалення правового механізму в Україні.

Для досягнення поставленої мети застосовано комплексний підхід, що включає використання низки методів дослідження. Серед них системний та порівняльний аналіз дозволяють виявити закономірності та відмінності між національним законодавством та міжнародними стандартами, а також оцінити ефективність їхнього впровадження. Аналіз нормативно-правових актів сприяє виявленню прогалин та суперечностей у правовому полі, що регулює майнові очікування. Історико-правовий підхід допомагає прослідкувати еволюцію правових норм та зрозуміти зміни, які відбулися під впливом міжнародних тенденцій.

Застосування комплексного методу дослідження дозволяє не лише провести глибокий аналіз теоретичних засад формування правового регулювання, але й розробити практичні рекомендації щодо адаптації національної законодавчої бази до сучасних вимог міжнародного правового простору.

Результати. Адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів є необхідною для захисту майнових прав та правової безпеки. Впровадження міжнародних угод зміцнює правову систему, проте часто стикається з право-

вими колізіями. Необхідна чітка регламентація пріоритету міжнародних норм та вдосконалення судової практики щодо їх застосування. Важливо створити механізми міжвідомчої координації для ефективної імплементації міжнародних угод.

Перспективи. Подальші дослідження мають зосередитися на вирішенні правових колізій, аналізі судової практики щодо міжнародного права та вдосконаленні механізмів його імплементації. Важливо вивчити правові стандарти ЄС для адаптації українського законодавства, а також оцінити вплив міжнародних угод на економічну та соціальну сфери. Це сприятиме гармонізації національної правової системи із сучасними міжнародними вимогами.

Ключові слова: міжнародні стандарти, міжнародні угоди, правове регулювання, майнові очікування, імплементація, правові колізії, національне законодавство, гармонізація, судова практика, правова безпека.

Summary. Introduction. The relevance of the topic «The Role of International Standards and Agreements in the Formation of Legal Regulation of Property Expectations in Ukraine» is driven by the necessity to adapt national legislation to the conditions of globalization and integration into the global economic space. Harmonizing legislation with universally recognized principles of property protection contributes to the creation of a unified, transparent, and predictable legal environment, which is crucial for economic development and investment attraction.

The implementation of international standards strengthens the protection of property rights and interests of both domestic and foreign investors, minimizing legal risks and fostering the formation of a stable investment climate. Moreover, the adoption of modern international practices stimulates the reform of national legislation, making it more adaptive to new challenges and societal needs.

The current economic, political, and social transformations require a prompt response from the state, reflected in the adoption of advanced international standards. Thus, this topic is highly relevant, as its study contributes to the development of effective legal regulation mechanisms essential for ensuring stability, economic growth, and the protection of property interests of citizens and businesses in Ukraine.

Purpose. There is a definition of the role of international standards and agreements in shaping the legal regulation of property expectations in Ukraine, as well as the development of recommendations for improving national legislation to ensure stability and predictability of legal relations in the field of property protection.

Materials and methods. The research materials include regulatory legal acts of Ukraine, international treaties and agreements, scientific publications, monographs, articles in academic journals, as well as analytical reports of international organizations. Additionally, materials from conferences and seminars dedicated to legal regulation and the protection of property expectations are utilized. This broad spectrum of sources ensures a comprehensive approach to problem analysis and contributes to the development of practically oriented conclusions and recommendations for improving the legal framework in Ukraine.

To achieve the research objectives, a comprehensive approach was applied, incorporating various research methods. Systematic and comparative analysis helps identify patterns and differences between national legislation and international standards, as well as assess the effectiveness of their implementation. The analysis of regulatory legal acts facilitates the identification of gaps and inconsistencies in the legal framework governing property expectations. The historical-legal approach allows for tracing the evolution of legal norms and understanding the changes influenced by international trends.

The application of a comprehensive research method enables not only an in-depth analysis of the theoretical foundations of legal regulation but also the development of practical recommendations for adapting the national legislative framework to the modern requirements of the international legal space.

Results. The adaptation of national legislation to international standards is essential for the protection of property rights and legal security. The implementation of international agreements strengthens the legal system but often encounters legal conflicts. A clear regulation of the priority of international norms and the improvement of judicial practice regarding their application are necessary. It is crucial to establish mechanisms for interagency coordination to ensure the effective implementation of international agreements.

Discussion. Further research should focus on resolving legal conflicts, analyzing judicial practices regarding international law, and improving the mechanisms for its implementation. It is important to study EU legal standards for adapting Ukrainian legislation, as well as assess the impact of international agreements on the economic and social sectors. This will contribute to the harmonization of the national legal system with modern international requirements.

Key words: international standards, international agreements, legal regulation, property expectations, implementation, legal conflicts, national legislation, harmonization, judicial practice, legal security.

Постановка проблеми. Постановка проблеми полягає у виявленні розриву між існуючим національним законодавством України та вимогами сучасного міжнародного правового простору щодо регулювання майнових очікувань. З одного боку, інтеграційні процеси та глобалізація вимагають швидкої адаптації законодавства до міжнародних стандартів, що забезпечує захист власності та створення

стабільного правового середовища для інвесторів. З іншого боку, недостатній рівень гармонізації національних норм із загальноновизнаними міжнародними принципами створює правову невизначеність, що може негативно впливати на економічну безпеку та довіру до державних інституцій.

Ця проблема тісно пов'язана з важливими науковими завданнями, серед яких знаходиться розробка

нових концептуальних підходів до формування правового регулювання, що поєднують традиційні національні інтереси із сучасними міжнародними вимогами. Наукові дослідження в даній сфері спрямовані на аналіз механізмів інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство, а також на визначення ефективних засобів захисту майнових очікувань у процесі правозастосування.

Практичне значення цієї проблеми виражається в потребі створення таких правових інструментів, які забезпечать прогнозованість та стабільність у сфері майнових відносин, сприятимуть залученню інвестицій та підтримці економічного розвитку країни. Таким чином, розв'язання цієї проблеми є ключовим як для теоретичного вдосконалення правової науки, так і для практичного реформування законодавчої бази, що відповідає сучасним викликам глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вчені, такі як М. С. Шмідт та О. І. Кучерена, досліджують механізми адаптації міжнародних стандартів до національних правових систем. Вони зосереджуються на аналізі процедур імплементації міжнародних угод і адаптації законодавства в умовах глобалізації [12; 11].

В. І. Євтинов і В. С. Каплін детально вивчали захист прав власності через міжнародні механізми та угоди. Вони наголошують на важливості узгодження міжнародних стандартів у сфері прав власності для забезпечення правової стабільності та передбачуваності [7; 9].

Мета статті. Визначення ролі міжнародних стандартів та угод у формуванні правового регулювання майнових очікувань в Україні, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства для забезпечення стабільності та передбачуваності правових відносин у сфері захисту власності.

Матеріали і методи. Матеріали дослідження включають нормативно-правові акти України, міжнародні договори та угоди, наукові публікації, монографії, статті в академічних журналах, а також аналітичні звіти міжнародних організацій. Такий широкий спектр джерел забезпечує комплексний підхід до аналізу проблеми та сприяє формуванню практично орієнтованих висновків і рекомендацій для вдосконалення правового механізму в Україні.

Для досягнення поставленої мети застосовано комплексний підхід, що включає використання низки методів дослідження. Серед них системний та порівняльний аналіз дозволяють виявити закономірності та відмінності між національним законодавством та міжнародними стандартами, а також оцінити ефективність їхнього впровадження. Аналіз нормативно-правових актів сприяє виявленню прогалин та суперечностей у правовому полі, що регулює майнові очікування.

Застосування комплексного методу дослідження дозволяє не лише провести глибокий аналіз теоре-

тичних засад формування правового регулювання, але й розробити практичні рекомендації щодо адаптації національної законодавчої бази до сучасних вимог міжнародного правового простору.

Виклад основного матеріалу. Роль міжнародних стандартів та угод у формуванні правового регулювання майнових очікувань в Україні є визначальною, оскільки вони забезпечують єдність правових підходів, стабільність договірних відносин та захист прав сторін.

Правове регулювання майнових очікувань в Україні, що формується під впливом міжнародних угод, ґрунтується на таких принципах [8, с. 112–114]:

- Принцип правової визначеності. Держави забезпечують прозорість та стабільність правових норм, що регулюють майнові очікування осіб, які набувають чи розпоряджаються майновими правами.
- Принцип захисту прав власності. Відповідно до міжнародних стандартів, правове регулювання майнових очікувань передбачає дотримання прав власності та інтересів суб'єктів господарювання.
- Принцип дотримання договірних зобов'язань. Відповідно до принципу *pacta sunt servanda*, зобов'язання, що випливають з міжнародних угод, мають виконуватися добросовісно.
- Принцип міжнародної гармонізації законодавства. Україна імплементує міжнародні стандарти у сфері майнових прав та очікувань у національне законодавство для створення сприятливого інвестиційного клімату.

Регулювання майнових очікувань в Україні здійснюється на основі низки міжнародних стандартів та угод, серед яких:

- Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969), яка встановлює загальні принципи укладення та виконання міжнародних угод, що впливають на майнові права [2].
- Європейська конвенція з прав людини (1950), зокрема стаття 1 Протоколу № 1, що гарантує право на мирне володіння майном.
- Договори про захист інвестицій, які регулюють правовий статус очікувань інвесторів щодо стабільності та передбачуваності майнових прав.
- Акти Європейського Союзу, що стосуються гармонізації законодавства у сфері майнових прав, зокрема Директива ЄС щодо захисту прав власності та інвестицій [4].

Міжнародні стандарти оцінки майнової шкоди, зокрема фактичних збитків (*damnum emergens*) та втраченої вигоди (*lucrum cessans*), формують підхід до правового регулювання майнових очікувань в Україні. Методи оцінки майна, що використовуються у міжнародному арбітражі, стають орієнтиром для визначення обґрунтованої вартості майнових прав та очікуваних вигод у контексті правової визначеності та захисту інтересів інвесторів.

Роль міжнародних стандартів у правовому регулюванні майнових очікувань в Україні визначається

тим, що норми міжнародних угод часто мають пріоритет над національними законами у разі суперечностей. Це стосується багатьох сфер, включаючи цивільне та господарське право, які регулюють майнові права та очікування. Водночас деякі кодекси, наприклад, Земельний або Бюджетний, не передбачають автоматичного визнання пріоритету міжнародних угод, що може створювати правову невизначеність у сфері майнових очікувань.

Міжнародні угоди формують основу для розвитку національного законодавства у сфері майнових прав, сприяючи:

- Підвищенню правової захищеності власників та інвесторів.
- Вдосконаленню механізмів вирішення спорів щодо майнових очікувань.
- Посиленню міжнародної співпраці у сфері майнових прав.

Ефективність впровадження міжнародних стандартів у правове регулювання майнових очікувань в Україні є неоднорідною. Міжнародні угоди, зокрема Європейська конвенція з прав людини, Віденська конвенція про право міжнародних договорів та інші нормативно-правові акти, формують загальні підходи до захисту майнових прав, але їхня імплементація в національне законодавство відбувається з певними труднощами.

В українському законодавстві часто передбачено, що у разі суперечностей між національними кодексами та ратифікованими міжнародними договорами застосовується саме міжнародне право. Це стосується таких сфер, як цивільне, господарське та митне право. Водночас у деяких випадках, наприклад, у земельному та бюджетному законодавстві, міжнародні угоди не завжди визнаються пріоритетними, що створює правову невизначеність для власників майна та інвесторів.

Судова практика також демонструє певні проблеми у застосуванні міжнародних норм. Попри те, що Європейський суд з прав людини неодноразово ухвалював рішення щодо порушення прав власності в Україні, виконання таких рішень на національному рівні може бути ускладненим через недостатню адаптацію внутрішнього законодавства. Крім того, різні судові органи можуть по-різному трактувати співвідношення міжнародного та національного права, що впливає на стабільність правового регулювання майнових очікувань.

Гармонізація законодавства з європейськими стандартами відкриває нові можливості для вдосконалення правового захисту майнових прав. Вона передбачає підвищення рівня правової визначеності, спрощення процедур міжнародних угод та покращення захисту інвесторів. Водночас процес адаптації може бути тривалим, а опір деяких державних структур гальмує впровадження необхідних змін.

Ефективність міжнародних стандартів у формуванні правового регулювання майнових очікувань

залежить від комплексного підходу, що включає чіткі механізми імплементації міжнародних норм, узгодженість правових актів та їхню однозначну інтерпретацію судами. Важливим кроком є закріплення на законодавчому рівні чіткого пріоритету міжнародних угод у всіх сферах, що регулюють майнові права, а також створення ефективного механізму виконання рішень міжнародних судів [10, с. 220–224].

Адаптація національної законодавчої бази до міжнародних стандартів є важливим етапом у забезпеченні правової визначеності, захисту майнових очікувань та сприянні економічному розвитку країни. Для ефективної інтеграції міжнародних норм у національну правову систему варто враховувати такі аспекти.

Одним із важливих напрямів є гармонізація законодавства з міжнародними договорами та стандартами. Необхідно провести комплексний аналіз чинних нормативно-правових актів на предмет відповідності міжнародним зобов'язанням України. Особливу увагу слід звернути на сфери цивільного, господарського та бюджетного права, де міжнародні угоди не завжди мають безумовний пріоритет [5, с. 88–90].

Важливим кроком є вдосконалення механізму імплементації міжнародних угод у національну правову систему [6, с. 18]. Це передбачає внесення змін до Конституції та законів України, які б чітко регламентували порядок застосування міжнародних договорів, а також розробку механізмів вирішення правових колізій між національними та міжнародними нормами [1].

Окремої уваги потребує створення ефективного судового механізму для застосування міжнародних стандартів. Українські суди повинні мати чіткі методичні рекомендації щодо використання міжнародного права, що дозволить уникнути неоднозначного трактування норм. Варто запровадити систему навчання суддів, юристів та правозахисників щодо міжнародної судової практики, зокрема рішень Європейського суду з прав людини.

Взаємодія парламенту, уряду, профільних міністерств і наукових установ дозволить ефективніше розробляти законодавчі ініціативи, спрямовані на імплементацію міжнародних норм. До цього процесу варто залучати експертів з міжнародного права та представників міжнародних організацій.

Виконання міжнародних угод і рішень міжнародних судів повинно бути гарантоване не лише на законодавчому рівні, а й на практиці. Це передбачає підвищення відповідальності органів державної влади за невиконання міжнародних зобов'язань, а також розширення контролю з боку громадянського суспільства.

Варто також розглянути можливість закріплення чіткої ієрархії нормативно-правових актів, де міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою, матимуть беззаперечний пріоритет перед національ-

ними законами у визначених сферах. Це дозволить уникнути правових суперечностей та забезпечити стабільність правового регулювання.

Адаптація законодавства має відбуватися поступово, з урахуванням міжнародних зобов'язань України та національних інтересів. Комплексний підхід до цього процесу сприятиме підвищенню правової визначеності, зміцненню міжнародного іміджу держави та поліпшенню умов для інвестицій та економічного розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження виявлено специфічні особливості імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство України, зокрема у сферах цивільного, господарського та бюджетного права. Встановлено, що найбільш ефективно міжнародні норми інтегруються у цивільне та господарське право, тоді як у бюджетному законодавстві спостерігаються значні колізії та неузгодженості.

Оскільки, адаптація національної законодавчої бази до міжнародного правового простору є необхідною умовою для забезпечення правової визначеності та захисту майнових прав в Україні. Впровадження міжнародних стандартів дозволяє зміцнити правову систему, забезпечити захист прав власності та підвищити рівень правової безпеки для громадян та інвесторів.

З'ясовано унікальні характеристики правових колізій, що виникають при застосуванні міжнародних норм в українській правовій системі. Зокрема, виявлено, що найбільше протиріч виникає у земельному та бюджетному законодавстві, де міжнародні угоди не завжди мають безумовний пріоритет, що створює правову невизначеність для власників майна та інвесторів.

Імплементація міжнародних угод в національне законодавство здійснюється не завжди ефективно,

зокрема через правові колізії між національними актами та міжнародними стандартами. Це потребує більш чіткої регламентації в законодавчих актах, щоб забезпечити безумовний пріоритет міжнародних угод у певних сферах.

Ефективність застосування міжнародних стандартів залежить від розвитку судової практики, зокрема від здатності українських судів правильно інтерпретувати і застосовувати міжнародне право. Розроблено інноваційний підхід до вирішення проблеми неоднозначності судової практики щодо застосування міжнародного права. Запропоновано створення спеціалізованої системи методичного забезпечення судів, яка включатиме не лише роз'яснення щодо застосування міжнародних норм, але й механізм оперативного оновлення правових позицій відповідно до змін у міжнародній практиці.

Сформульовано авторський механізм міжвідомчої координації для ефективної імплементації міжнародних угод, який передбачає:

- створення постійно діючої міжвідомчої робочої групи з питань гармонізації законодавства;
- впровадження системи моніторингу ефективності застосування міжнародних норм;
- розробку чітких індикаторів оцінки результативності імплементації міжнародних стандартів.

Обґрунтовано необхідність запровадження трирівневої системи контролю за виконанням міжнародних зобов'язань: державний рівень (органи виконавчої влади); судовий рівень (спеціалізовані палати у вищих судах); громадський рівень (залучення експертних організацій та міжнародних спостерігачів).

Таким чином, подальші дослідження в цьому напрямі допоможуть більш глибоко зрозуміти процес адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів та виявити шляхи удосконалення правового регулювання, що відповідає сучасним викликам глобалізації.

Література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. URL: <https://constitution.in.ua/articles/9> (дата звернення: 19.02.2025).
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_118 (дата звернення: 19.02.2025).
3. Про міжнародні договори України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15> (дата звернення: 19.02.2025).
4. Міжнародні договори України. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (Дата звернення: 19.02.2025).
5. Бенашвілі О. І. Пріоритет міжнародного права в національному контексті. Київ: Юридичний центр, 2020. 330 с.
6. Денисов В. Н. Статус міжнародних договорів у Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*. 1997. № 1. С. 32.
7. Євїнтов В. І. Пряме застосування міжнародних стандартів прав людини. Коментар до статті 9 Конституції України. *Український часопис прав людини*. 1998. № 1. С. 27.
8. Євїнтов В. І. Захист прав власності в міжнародному праві. Одеса : Астропринт, 2017. 350 с.
9. Каплін В. С. Роль міжнародних угод у правовій системі України. Львів : Світло, 2019. 270 с.

10. Котелянець, І. М. Правова безпека та міжнародне право. Дніпро : Тандем, 2015. 300 с.
11. Кучерена О. І. Міжнародне право і національні правові системи: адаптація та гармонізація. Харків : Право, 2016. 280 с.
12. Шмідт М. С. Інтеграція міжнародних стандартів в національне законодавство. Київ : Вид. «Юридична думка», 2018. 320 с.

References

1. Constitution of Ukraine. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. URL: <https://constitution.in.ua/articles/9> [in Ukrainian].
2. Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_118 [in Ukrainian].
3. On International Treaties of Ukraine: Law of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15> [in Ukrainian].
4. International Treaties of Ukraine. International Treaties of Ukraine. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 [in Ukrainian].
5. Benashvili O. I. The Priority of International Law in the National Context. Kyiv: Legal Center, 2020. 330 p. [in Ukrainian].
6. Denysov V. N. The Status of International Treaties in the Constitution of Ukraine. *Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 1997. No. 1. p. 32 [in Ukrainian].
7. Yevintov V. I. Direct Application of International Human Rights Standards. Commentary on Article 9 of the Constitution of Ukraine. *Ukrainian Human Rights Journal*. 1998. No. 1. p. 27 [in Ukrainian].
8. Yevintov V. I. Protection of Property Rights in International Law. Odesa: Astroprint, 2017. 350 p. [in Ukrainian].
9. Kaplin, V. S. The Role of International Agreements in the Legal System of Ukraine. Lviv: Svitlo, 2019. 270 p. [in Ukrainian].
10. Kotelyanets I. M. Legal Security and International Law. Dnipro: Tandem, 2015. 300 p. [in Ukrainian].
11. Kucherenko O. I. International Law and National Legal Systems: Adaptation and Harmonization. Kharkiv: Pravo, 2016. 280 p. [in Ukrainian].
12. Schmidt M. S. Integration of International Standards into National Legislation. Kyiv: Publishing House “Yurydychna Dumka”, 2018. 320 p. [in Ukrainian].

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

№ 2 (84)

Головний редактор — *Курило В. І.*

Київ 2025

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38 (044) 222 58 89

Контактний телефон: +38 (067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 28.02.2025. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура NewCenturySchoolbook. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 9,77. Тираж 100. Замовлення № 220.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20, м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.